15 2398

2

גרייט אייך צום היסטארישן בנות־קאנגרעס!

אַלע
בנות־חבורות
האבן דעם
יובל־
זשעטאָן!

בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות אגודת־ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א״ג פרידנזאָן

לאָדזש־וואַרשע־קראָקע | ב״ה תשרי תרצ״ז | נומער 137 | פערצנטער יאָרגאַנג

תוכן:

ד״ר בן־ציון פעסלער / מלכות ש־די
דוד אפטייקער / תפילת השבלים בעמק יזרעאל
הר״ב ב. ז. יאקאבזאן / דאָס גליק פון תשובה
ד״ר העשיל קלעפפיש / די פרויען וואָס קומין צו אונדז
י. ל. ארליי־ן / אַרבּיטן און גלייבן
ד״ר יצחק ברויער / וואָס הייסט אַגודיזם
ז. שאכנאוויטש / דער וועג אַהיים
ישראל עמיאט / דער ווילנער גאון
אלימלך שטייער / בּריוו פון תהום
אלטער שנור / גיקליבּינע פערל
י. [illegible] / (שיר)
אסתר הייטנער / פאַרוואָס (דערציילונג)

פראבּלעמין פון נאָנטן בנות־קאנגרעס:

בּית־יעקב אַלס פאלקס־שול / אַ שטאַרקע און פעסטע אָרגאַניזאַציע / נשי אגודת ישראל / בּתיה־פאַרבּאַנד / קולטור־אַרבּיט / ליטעראַטור און פּרעסע / ארץ־ישראל / יהדות און יידישקייט / סאָציאַלע ענינים און פילאַנטראָפּישע הילף.

לייענט די נייע שריפטן פון פאַרלאַג „בית יעקב“

א) ד״ר משה אשער **פאַרהוילינע קדושה**
בּאַלערנדיקע אָפּהאַנדלונג איבּערן צניעות און קדושה־לעבּן פון דער יידישער יוגנט. נייער צוגאַנג צו דער בּאַהאַנדלונג פון סעקסועלע פראַגן שטרענג לויט דער תּורה.
52 זייטן — — — פרייז 95 גראשן.

ב) הלל זיידמאַן **Renesans Kobiety Żydowskiej**
גרעסערע גישיכטלעכע בראשור וועגן דער בית־יעקב און בנות־בּאַוועגונג אין דער פוילישער שפראַך. דער בּאַקאַנטער מחבּר איז ערוב פאַרן חשיבות פון דער אויסגאַבּע.
52 זייטן — — — פרייז 95 גראשן.

ג) הרב בּנימין זאב יאַקאבזאָן
ד״ר שמואל דייטשלענדער
אַ בּיאָגראַפישע אָפּהאַנדלונג איבּערן לעבּן און שאַפן פון ד״ר שמואל דייטשלענדער. די בּראשור איז גישריבּן זייער האַרציק און מיר בּאַקומין אַ קלאָר בּילד פון דעם לעבּן און שאַפן פון דער גרויסער פערזענלעכקייט.
32 זייטן — — — פרייז 50 גראשן.

ד) שרה שענירער **די מאַמיס צוואה**
זאַמל־בּוך מיט מאמרים, בּריוו, מעשיות און דערציילונגין פאַר קינדער און יוגנט.
120 זייטן — — — פרייז 1.25 גילדן.

ה) א״מ ראַבּאווי
דער מענטש און זיין לעבּנס־וועג
(שמונה פרקים להרמבּ״ם — אין יידיש)
זייער אַ וויכטיקע בּראשור פאַר דער יוגנט. נעמט אַרום די וויכטיקסטע מוסר־פּראָבּלעמין פון מענטשלעכן לעבּן און קלערט אויף דעם תּכלית פון מענטשנס ווירקן און שאַפן.
32 עמודים — — — פרייז 95 גר.

ו) רבּי יעקב ראזנהיים
אַגודת־ישראל אַלס אויפגאַבּע און פאַרווירקלעכונג
אידעאָלאָגישע אָפּהאַנדלונג איבּער אַגודיזם, אידעאָלאָגיע, רעיון און ווירקלעכקייט
28 עמודים — — — פרייז 50 גר.

ז) אויך זענין צו בּאַקומין גימישטע קאמפּלעטן 30 העפטן בּית־יעקב־זשורנאַל, דערונטער יובּיליי־אויסגאַבּיס
צום פּרייז פון 6.70 גילדן.

אויף יעדן טשעק אויפשרייבּן אויף וואָס דאָס געלט ווערט גישיקט!

בּיי אַ גרעסערע צאָל בּראשורן ווערט גיגעבּן ראַבּאַט.
אַדרעס: Bajs Jakow, Łódź, Kilińskiego 44.
Konto Rozrachunkowe, Kartoteka 15.

דאָס גליק פון תשובה

הרב בנימין זאב יאקובזאָן

ס׳שטייט אַ פסוק אין קוהלת (ג׳, י״ד): „ער ווייסט, אַז אַלץ וואָס ג–ט האט באַשאַפן וועט זיין אייביק; עס איז נישטאָ וואָס צוצוגעבן און וואָס אַראָפּצונעמען — און ג–ט האט דאָס געמאַכט מע זאָל פאַר אים מורא האָבן״.

ג–ט האט באַשאַפן דעם ים און די יבשה — און פונדעסטוועגן שטייט געשריבן: „דער וואָס רופט דאָס וואַסער פון ים און גיסט עס אויס איבער דער ערד, דער אייביקער איז זיין נאָמען״. דאָס אַלץ געשעט כדי מענטשן זאָלן פאַר אים מורא האָבן.

ג–ט האט באַשאַפן פאַר דעם טאָג און פאַר דער נאַכט זייערע גרעניצן — און פונדעסטוועגן האט ער געמאַכט אין יעקבס צייטן פונים טאָג נאַכט, און אין יהושעס צייטן פון נאַכט טאָג. אין משה רבינוס צייטן האט ער אויסגעטריקנט דעם ים, אין אלישעס צייטן האט ער געמאַכט פון די יבשה אַ וואַסער; אין אליהוס צייטן האט ער געמאַכט פון ווינטער זומער, אין שמואלס צייטן פון זומער — ווינטער.

גאָט האט באַשטימט דעם הימל אַלץ זיין־אָרט פון די דרי־מעלה און די ערד אַלץ זיין־אָרט פאַר די שטערבלעכע און פונדעסטוועגן משה איז געגאַנגען אינים הימל אַריין און גאָט האט אַראָפּגעזידערט אויפן באַרג סיני.

ג–ט האט באַשטימט הימל און ערד, אַז זיי זאָלן רימען זיין נאָמען און פונדעסטוועגן — משה רבינו האט געמאַכט די הימלען שווייגן, ווי עס שטייט: „האזינו השמים ואדברה״ (האָרך צו, הימל ווייל איך וועל רעדן). (מדרש רבה האזינו).

א׳

אַ געוואַלטיק בילד ווערט דאָ פאַר אונדז פאַרגעשטעלט: ג–ט האט אַלץ באַשאַפן און האט יעדע זאַך געגעבן זיין באַשטימונג און ג–ט אַליין איז מבטל די דאָזיקע באַשטימונג, ווען ס׳איז זיין רצון.

דאָס רעגלמעסיקע אין זיין ממשלה רופט אונדזער אויבערפלעכלעכע השגה אָן: „נאַטור־געזעץ״, און דעריבער איז ג–ט אַמאָל מבטל דאָס דאָזיקע געזעץ און פונים „וואונדער״, פונים „נס״ רעדט צו אונדז דעמאָלט ג–טס קול.

באמת האט ג–ט באַשאַפן ביידע זאַכן: דאָס „נאַטור־געזעץ״ און דעם „נס״ צום איינציקן צוועק: „שיראו מלפניו״, אַז די ליבשאַפט און די מורא צו אים זאָל זיך פאַרשטאַרקן און פאַרפעסטיקן. „נאַטור־געזעץ״ און „נס״ — ביידע פרעגן אין אונדז איין מיט דער זעלבער קראַפט, אַז „הכל בידי שמים״, אַז אַלץ ליגט אין ג–טס האַנט, אַז גאָר נישט ליגט אויסערהאַלב זיין רצון און זיין מאַכט. און דאָך — איין זאַך קאָן ג–ט נישט, ווייל ער וויל עס נישט — זיך אַריינצומישן אין דעם מענטשס פרייען רצון, איז זיין „בחירה״ — „חוץ מיראת שמים, אויסער ג–טס־פאַרכטיקייט.

ג–ט פאַרוואַנדלט די יבשה אין ים, פונים ים מאַכט ער אַ טרוקיניש; אָבער אַן־אויסגעטריקנט מענטשן־האַרץ אויסצוכוואַליען און צו מאַכן פילבאַר — דאָס וויל ג–ט נישט זיין בכוח, ווייל דאָס איז די אויפגאַבע פונים מענטש.

ג–ט מאַכט פון נאַכט טאָג און פונים טאָג נאַכט — אָבער אַרויסצוהייבן דעם מענטש פונים טונקלקייט פון זיינע זינד צום ליכטיקייט פונים לויטערן טאָג, — דאָס וויל ג–ט נישט באַווייזן, ווייל דאָס איז דער צוועק און חוב פונים מענטש.

ג–ט מאַכט פון זומער ווינטער און פון ווינטער זומער — אָבער אַז דער מענטש זאָל אויפוואַכן פון ווינטערדיקער געפרוירנקייט צו זומערדיקער פרוכטבאַרקייט — דאָס וויל ג–ט נישט דורכפירן, ווייל דאָס דאַרף זיין די פעולה פונים מענטש.

דאָס איז, מעגלעך, דער טייטש פונים מאמר: „די תשובה איז גרויס, ווייל זי גרייכט ביז צום כסא־הכבוד״, ווי ס׳שטייט: „קער צוריק ישראל ביז צום אייביקן, דיין ג–ט (יומא כ״ו ע״א).

דער מענטש אין זיין קליין וועלטל טוט אויף און ווירקט דאָס, וואָס ג–ט באַווייזט אונדז אין זיין גרויסער וועלט. דער כוח פון פאַרוואַנדלען, משנה צו זיין — ער איז געגעבן געוואָרן אויך אונדז — די מענטשן. יאָ, דעם דאָזיקן כוח האט ג–ט באַשאַפן, פונקט ווי זיין כסא־הכבוד נאָך איידער ער האט באַשאַפן די וועלט (פסחים נ״ד ע״א): פונים כסא־הכבוד האט ערשט ג–טס וועלט געדאַרפט אָנהייבן זיין לעבנס־וועג; פון דער תשובה האט דער מענטש געדאַרפט אָנהייבן זיין אויפגאַבע. דעריבער זענען ביידע באַשאַפן געוואָרן נאָך איידער די וועלט איז אַריינגעטרעטן אין זיין קיום, נאָך איידער דער מענטש איז אַריינגעטרעטן אין זיין דינסט.

דער דאָזיקער כוח פון תשובה, וואָס ג–ט האט איבערגעלאָזט דעם מענטש, הייבט דעם מענטש אַרויס פונים ענגשאַפט פון חלל, פון די קייטן פון דער צייט.

ווען דער מענטש ענדערט זיך, ווערט ער פאַריונגערט און באַנייט. דער דאָזיקער כוח איז אַזוי גרויס, אַז דורך אים ווערן פאַרלענגערט דעם מענטשס יאָרן (יומא כ״ו ע״ב). און ווער עס איז אַ מושל איבערן דאָזיקן כוח, ווער עס פאַרשטייט אים מתקן צו זיין, דער דערגרייכט די העכסטע מדרגה, וואָס אַ בשר־ודם קען דערגרייכן. אַזוי ווי ס׳לערנט אונדז רבי אבהו: „במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד״ (אויפן אָרט ווו בעלי־תשובה שטייען, קענען קיין פולשטענדיקע צדיקים נישט שטיין). און רבי יוחנן זאָגט: „כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה״ (אַלץ וואָס די נביאים האָבן פאַראויסגעזאָגט גוטס, ווערט מקוים פאַר די בעלי־תשובה) (ברכות ל״ב).

יראת־שמים איז דער ציל, דער וועג דאָרט אַהין הייסט — ת ש ו ב ה.

ב׳

„זון פון ישראל, וואָס וויל דען ג–ט, דיין ג–ט פון דיר, נאָר אַז דו זאָלסט פאַרכטן פאַרן אייביקן, פאַר ג–ט״... (דברים י׳–י״ב).

פון אָט דעם פסוק אין דער תורה ווערט געדרונגען אַז אַלץ איז בידי שמים אויסער יראת שמים.

רבי מאיר גיט דערצו אַן־אייגנאַרטיקן פירוש: „אַ מענטש איז מחויב צו זאָגן יעדן טאָג הונדערט ברכות ווייל אַזוי שטייט: „מה״ („מאה״–הונדערט) פאָדערט ג–ט פון דיר.

רש״י לערנט עס אַרויס פון „מה״–„מאה״; תוספות דרינגט עס אַרויס פון די צאָהל אותיות אין פסוק (הונדערט).

מע קאָן עס אָבער פאַרשטענדליכער דערקלערן אויף אַזאַ אופן:

ס׳שטייט אין דער גמרא (ברכות ל״ה): „רבי לוי האט געפרעגט: איינמאָל שטייט „ג–טס איז די ערד און אַלץ וואָס אין איר״ (תהלים כ״ב). און אַ צווייט מאָל שטייט „די ערד האט ער געגעבן די מענטשן״ (תהלים קט״ז) און ער האט די דאָזיקע סתירה אַזוי דערקלערט – פאַר די ברכה איז די ערד ג–טס, נאָך דער ברכה איז אַלץ וואָס די ערד גיט אַרויס – דעם מענטשנס״.

מיט יעדער ברכה וואָס אַ מענטש מאַכט, אָנערקענט ער ג–טס ממשלה, גיט ער אַוועק אַ מתנה פון זיין פרייער בחירה צו ג–טס אין־סופדיקייט, וועמען עס געהערט אַלץ אויסער דעם מענטשס יראה.

מיט דער ברכה וואָס דער מענטש זאָגט אַרויס, גיט ער צו ג–ט דאָס איינציקע, וואָס ער האט נישט אַליין און פאָדערט עס דעריבער פון אונדז: די יראת־הכבודיקע אָנערקענונג פון ג–ט אַלץ באַשעפער און דערהאַלטער פון אַלץ. און ג–ט באַצאָלט דעם מענטש אַ גרויסן שכר פאַר די קלענצטע מעשים־טובים. ווען דער מענטש גיט פון זיין באַזיץ אַ מתנה דעם הימל — דעמאָלט גיט ג–ט דעם מענטש פון זיין עשירות, ער גיט אים פירות פון דער ערד.

דורך דער ברכה באַקענט זיך דער מענטש צו ג–ט, פון איר שטאַמט אַרויס זיין ליבשאַפט צו ג–ט.

אין די „מאה ברכות״ אין דעם הונדערט־פּאַקיקן לויב מיט וועלכן מיר טראָגן טאָג־טעגלעך אַקעגן אונדזערע הערצער צו ג–ט, אָט דאָ ליגט דאָס עפּיס דער „מה״, וואָס ג–ט פאַרלאַנגט פון אונדז. דורך דער ברכה, וואָס איז אַ צייכן פון אונדזער יראה אין ג–טספאַרכטיקייט שטייגן מיר צום הימל; דורך דער ברכה אין וועלכער עס ווירקט די קראַפט פון אונדזער תשובה, פאַרוואַנדלען מיר דאָס, וואָס עס געהער צו ג–ט אין אונדזער אייגנטום.

אין קיינעם איז דער כוח פון יראה נישט געווען אַזוי גרויס ווי אין משה רבינו. „לגבי משה מלתא זוטרתא היא״ (לגבי משהן הייסט יראה אַ קלייניקייט). און דערמיט ווערט קלאָר וואָס ס׳זאָגט דער מדרש:

„משה האט אַרויפגעשטיגן צו ג–ט און ג–ט האט זיך אַראָפּגעלאָזן אויף דער ערד – אַלץ כדי „שיראו מלפניו״ – דאָס הייסט, אויף די פליגלען פון יראה איז משה געשטיגן אין דער הייך און ג–ט האט צוגענומען די מתנה וועלכע ער באַזיצט נישט די יראה, וואָס האט געלעבט אין משה רבינו און האט אין יענער שעה אַדורכגעגליט אַלע יידישע הערצער.

גרויס איז געווען דער כוח מיט וועלכן משהס ריינע נשמה האט געלויבט ג–ט; עס האט זיך פון אים אָפּגעטון יעדעס פירערישקייט, יעדע מענטשלעכע גדלות, יעדער אייגענער רצון, ער איז געלעגן אין גאַנצן אויסגעגאָסן פאַר ג–ט. און אַזוי איז ער אַרויפגעשטיגן צום הימל.

„גרויס איז תשובה ווייל זי גרייכט ביז צום כסא־הכבוד״.

ג׳

„די הימלען דערציילן פון ג–טס כבוד״

דאָס איז זייער הייליקער חוב, זייער גרויסע אויפגאַבע. דאָס איז זייער אייביקער דינסט.

ג–טס מלאכים שטייען אַרום „כסא־הכבוד״ און רופן איינער צום צווייטן: קדוש, קדוש, קדוש ה׳ צבאות. (די גאַנצע וועלט איז פול מיט דיין הייליקייט). און די אופנים און די חיות הקודש דערהייבן זיך אין גרויסן רעש אַנטקעגן די שרפים און לויבן ג–טס נאָמען: „זאָל ג–טס הערלעכקייט זיין געלויבט פון יעדן אָרט״. אָבער דאָך זיי, די מלאכים, זענען די פאַרשפּרייטער פון ג–טלעכער הערלעכקייטן בהכרח – ווייל „ס׳איז נישטאָ קיין יצר־הרע צווישן זיי״. (שבת כ״ט). אָבער דער מענטש לויבט ג–ט פון זיין פרייען ווילן, „ווען איך רוף ג–טס נאָמען – גיט גרויסקייט צו אונדזער ג–ט.

און דעריבער האט משה רבינו געקאָנט געבאָטן דעם הימל צו שווייגן: „האָרך צו הימל, ווייל איך וועל רעדן״. איר אַלס הימל־איינוואוינער, הערט צו ג–טס לויב פון מענטשנס מויל.

מיט אַ ווייגעשריי, רופט אויס דוד המלך: „וואָס איז דער מענטש (אנוש) אַז דו זאָלסט אים געדענקען, דער מענטש (בן אדם) אַז דו זאָלסט זיך אין אים דערמאָנען״ און דערנאָך רופט ער אויס מיט שמחה: „דו האָסט אים גאָר ווייניק געמאַכט פעלן פון ג–ט, האָסט אים באַקרוינט מיט גלאַנץ און פּראַכט״ (תהלים ח׳).

די דאָזיקע אויגנשיינלעכע סתירה לאָזט זיך לייכט אויפקלערן.

„אנוש״ דאָס איז דער נאָמען פון יענים, פון וועמענס צייטן די מענטשהייט האט אָנגעהויבן זיך אַליין צו דערהייבן אין הימל אַריין (בראשית כ׳); „בן־אדם״ – דאָס איז דער מענטש וואָס קאָן בלויז די ערד, וואָס זוכט נישט דעם הימל.

די דאָזיקע זענען גאָר נישט פאַר ג–ט.

אָבער דער מענטש וואָס פאַלט פאַר ג–ט אויף די קני, וואָס איז יוצא זיין גאוה און איז מתקן זיין צוגעבינדנקייט צו דער ערד, וואָס איבעראַנדערשט מיטן גאַנצן כוח – זיין נשמה, און הערט דעם רוף פון תשובה. „תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני־אדם״ (תהלים נ׳) איז דורך די קראַפט פון תשובה שטייגט ער אַרויף צו יראה און לויבט: „אייביקער אונדזער ג–ט ווי הערלעך איז דיין נאָמען אויף דער ערד (תהלים ח׳) דער דאָזיקער מענטש שטייגט הויך, ער איז גאָר ווייניק געמינערט פון די ג–טלעכקיים. און מיטן כוח פון זיין ג–ט־פאַרהערלעכנדיקער נשמה קאָן ער, דער „ילוד־אשה״, הייסן שווייגן די מלאכי־השרת און אָנהאַלטן זיך פעסט אין כסא־הכבוד (שבת פ״ח).

„תשובה איז גרויס, ווייל זי גרייכט ביז צום כסא־הכבוד״.

אַז מיר איבעראַנדערשן דעם אינווייניקסטן מענטש וואָס אין אונדז, אַז מיר לעזן אויף אַלץ וואָס איז פאַרהאַרטעוועט און פאַרגליווערט אין שטראָם פון ליבשאַפט און גוטסקייט, אַז מיר באַזיגן אין אונדז אַלע טונקעלע כוחות און זענען טובל אונדזערע נשמות אין אַ נייער הייליקייט, אַז מיר רייסן זיך אַרויס פון ווינטער־שלאָף אַנטקייגן אַ נייעם זומער פון לעבעדיקן רצון, אַז די דאָזיקע וואַנדלונג און ציריקקער דערהייבט אונדז צו אמתער יראת־שמים און דערמיט צום הימל אַליין, אַז אונדזער תפילה וואָס שטאַמט פון נצחון פון אונדזערע גוטע נטיות איבער די שלעכטע אינסטינקטן – קאָן אפילו מאַכן שווייגן די מלאכי־השרת – אָט דאָס אַלץ איז – לויטן מדרש – דער תכלית, דער שכר און דאָס גליק פון תשובה.

פרויען, וואָס זענען צו אונדז געקומען

ד״ר העשל קלעפּפיש

אַזעלכע זענען ביי אונדז געווען אין אַ גרויסער צאָל: פרויען, וואָס זענען צו אונדז געקומען.

פרויען, וואָס האָבן געזען, ווי ביטער און פאַרחושכט עס איז דאָס יידישע לעבן, פרויען, וואָס האָבן גוט געוואוסט, ווי אומבאַקוועם עס איז אין אונדזער וועלט צו זיין אַ יידישע פרוי, געהערן צום יידישן פאָלק, צום יידישן גלויבן – אָבער וואָס האָבן דאָך מיט טיפער, גליענדיקער באַגייסטערונג צו אונדז זיך גיריסן...

פרויען, וואָס האָבן געקאָנט לעבן רואיק און זיכער, פרויען, וואָס אויף זייערע קעפּ וואָלט זיך קיין מאָל נישט אַראָפּגעלאָזט קיין בעסטיאַלישער מערדער־האַק, וואָס וואָלטן קיין מאָל נישט דערפילט דעם טעם פון רעליגיעזע פאַרפאָלגונגען און נאַציאָנאַלע רדיפות, – אָבער וואָס זענען דאָך באַהערשט געוואָרן פון אַ געוואַלטיקער בענקשאַפט און געוואַלטיקן פאַרלאַנג צו טיילן די ליידן מיט אונדז, די אומזיסט־געשלאָגענע, די אומזיסט־פאַרשטויסענע, און מיט אונדז צו פאַרבלייבן זייער לעבן־לאַנג...

– אויב עס וועט זיך באַווייזן פאַר אייך אַ נישט־ייד, – ווערט געזאָגט אין אונדזערע אַלטע, הייליקע ספרים, – וואָס וועט ערקלערן, אַז ער וויל אַריינגענומען ווערן אין די רייען פון יידנטום, מוזט איר אים פרעגן צו ערשט: זאָג אונדז, דערצייל אונדז. וואָס שטויסט דיך צו אָט דעם שריט? – צי דען ווייסט דו נישט, אַז יידן ווערן געיאָגט און אונטערדריקט, געפּייניקט און געמאַטערט? – צי דען האָבן פאַר דיר אַ רייך צרות און ליידן? –

אָ־יך צו די פרויען, וואָס זענען צו אונדז געקומען, האָבן מיר זיך מיט די פראַגן געווענדעט.

מ׳האָט פאַר זיי דאָס בילד פון יידישן עלנט געשילדערט:

– אין דער יידישער גאַס לויערן געפאַרן. דאָ באַקומט אפילו די רואיקע זון־באַלאַקייט אַ דראָענדע בייזקייט. אונדזער מאָלצייט איז אָרים, און אונדזער געטראַנק מיט טרערן געמישט. ביי אונדז דרייען זיך אַרום פרויען פאַר דער צייט אַלט געוואָרענע, אָן יאָרן פאַרוועלקטע, צווישן אונדז וועט איר געפינען פרויען, וואָס זענען פון שוידערלעכע אַ בערלעבינישן אין מרה־שחורה אַריין געפאַלן...

אָבער ביי די פרויען, וואָס האָבן זיך געריסן צו אונדז פון דער פרעמד, איז דער ענטוזיאַזם נישט אָפּגעשוואַכט געוואָרן און זייער בענקשאַפט האט זיך נישט אויסגעלאָשן.

טעג און נעכט האָבן זיי געקענט שטיין ביי די טויערן פון געטאָ, און פאַרזיכערן: מיר ווייסן פון אַלים. מיר ווייסן, וואָס דאָס הייסט – זיין אַ ייד. אָבער גאָר נישט איז בכוח אונדזער פאַרלאַנג צו באַזיגן. מיר ווילן אייער גלויבן אָננעמען. מיר ווילן צום אומזעבאַרן ג–ט דינען. אויב אונדז איז באַשערט צו לעבן – דאַן ווילן מיר נאָר אין דער יידישער גאַס לעבן. און אויב אונדזער גורל איז געחתמעט צו שטאַרבן, – דאַן זאָלן מיר אויף אַ יידישן בית־עולם די אייביקע רו געפינען...

די פרויען, וואָס זענען צו אונדז געקומען, – זיי פאַרדינען דערמאָנט צו ווערן. זיי פאַרדינען דערמאָנט צו ווערן גראָד איצט, ווען שענדן און לעסטערן דעם יידישן נאָמען איז שיער־נישט געוואָרן אַ וועלט־מאָדע, ווען פון פאַרשידענע זייטן צושרייט מען זיך איבער אונדזער „פינצטערניש״ און „באַרבאַריזם״.. זיי פאַרדינען באַהאַנדלט צו ווערן אין אַן־אויספירלעכער אַרביט. אָבער דאָס טוען מיר איצט נישט. מיר ווילן בלויז איינצלנע געשטאַלטן אָנצייכענען, איינצלנע בילדער וואַרפן.

• • •

אין תנ״ך דערקאָנט איר די מאָמע פון אָט די מערקווירדיקע פרויען.

דאָ איז געמאָלט די קלאַסישע פערזענלעכקייט.

רות – איז איר נאָמען.

צי איז רות די ערשטע, וואָס איז צו יידן געקומען פון דער פרעמד? – ניין. אין אונדזער געשיכטע זענען אָנגעגעבן פרויען, וואָס האָבן נאָך אין פריערדיקע צייטן דעם יידישן גלויבן אָנגענומען, – אָבער רות איז די ערשטע, וואָס איז מיט איר אידעאַליזם און פעלדזן־פעסטן כאַראַקטער פאַרבליבן אַ מוסטער אויף אַלע דורות.

זי האט די ערשטע נישט געוואָלט מאַכן דעם ניכטערן חשבון, וואָס איז בעסער, און וואָס לוינבאַרער. זי האט ערקלערט, אַז צום לאַנד פון אירע עלטערן, צום לאַנד מואב זענען פאַר איר אַלע וועגן פאַרמאַכט. זי האט דערפילט מיטאַמאָל, אַז מיט יהודה און מיטן פאָלק פון יהודה בינדן איר די שטאַרקסטע פעדים. זי זאָגט צו נעמי: „דאָרט, וואו דו וועסט גיין, גיי איך, וואו דו נעכטיקסט, נעכטיק איך; דיין פאָלק איז מיין פאָלק, דיין ג–ט איז מיין ג–ט״...

רות איז דער ביישפּיל; רות איז די מוסטער.

אַן־אמתע בענקשאַפט האט די נישט־יידישע פרויען אַרומגעכאַפּט צו דער לערע פון יידנטום אין די שפּעטערדיקע צייטן. דאָס איז געווען אין די צייטן, ווען רוים האט געהערשט איבער דער וועלט און אויסגעצויגן איר מאַכט אויך איבער ארץ־ישראל. רוים איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג, זי איז געוואַקסן מיליטעריש און פאָליטיש, זי איז געוואַקסן אין דער גייסט און אין דער קראַפט, אָבער איר קולטור האט זיך געבראָכן און איר רעליגיע פון געצנדינסט האט באַנקראָטירט. די ערשטע האָבן דעם באַנקראָט דערפילט די פרויען אין רוים. זיי זיינען געווען סובטעלער, עמפינדלעכער. זיי האָבן צוריסענע און עלנטע דערשפּירט, אַז זיי בלאָנדזשען אין אַ מדבר פון אומדערכט און מאָראַלישער פוילעניש. זיי האָבן דערפילט, ווי דער רוימישער דיכטער סענעקאַ שרייבט, אַז – „סונט לאַקרימע רעריום״, די וועלט איז פול מיט טרערן, עס וויינט אַלצדינג, וואָס איז באַשאַפן

און זיי זענען מיטאמאָל דורשטיק געוואָרן נאָך אַ גלויבן, וואָס זאָל זיי געבן וואַרימקייט און האָפנונג, וואָס זאָל זיי אַרויסטראָגן פון דער פוסטקייט פון די רוימישע סאַלאָנען, פון די באַגריפן פון נידריקער ערדישקייט און זיי פירן אין
אַ וועלט פון העכערער שיינקייט און רעליגיעזער לייטערונג.

די פרויען, און דווקא די רייכע, די אַריסטאָקראַטישע, וואָס האָבן אין רוים
געלעבט אין גרעסטן וואוילטאָג, האָבן אָנגעהויבן שטראָמען נאָך ירושלים.

עפּיס אַ מעכטיקע אינערלעכע טרייב־קראַפט האָט זיי צו יידן געשטויסן.

זיי האָבן געוואוסט, אַז ארץ־ישראל איז קוים אַ רוימישע פּראָווינץ, אַז איבערן באַרג מוריה פּאַכיט די זיגערישע רוימישע שווערד, אָבער דווקא אין דאָזיקן
לאַנד האָבן זיי געגלייבט צו געפינען דאָס, וואָס איז אין רוים נישטאָ.

זיי האָבן געזוכט — דעם יידישן ג־ט, דעם ג־ט, וואָס דאַרף נישט קיין בילדער,
קיין סטאַטועס, קיין פיגורן. דער ג־ט, וואָס איז איינציק...

די אידעע פון מאָנאָטעאיזם איז אַריינגעדרונגען אין די פרויען־געמיטער. דער יידישער בליק אויף לעבן און מאָראַל האָט צו זייער איבערצייגונג צו זייער
האַרץ געריידט.

אין דער געשיכטע ווערט דערציילט וועגן פיל ערווירדיקע רוימישע מאַדאַמען, גאַנצע „מטרוניות", וואָס האָבן געזוכט אינהאַלט און ריכטונג אונטער די פליגל
פון יידנטום.

ווי אַ גרויסאַרטיקער קוריאָז האָט דאָס אויסגעזען: רוימישע ריטער לאָזן זיך מיט פייער און שווערד אויפן יידישן לאַנד, אָבער רוימישע פרויען נעמען דווקא פון
דאָרט אַריבער דעם גלויבן און די קולטור.

אין די אַלטע לאַטיינישע ביכער קאָנט איר נאָך היינט דערהערן די ציין־קריצעניש און די גרויסע פאַרביטערונג, וואָס די פאַקטן האָבן אַרויסגערופן. אַ מעכטיקע באַוועגונג האָבן געמוזט פאַרשטעלן מיט זיך די גריטיס, אויב אין רוימישן געזעץ האָט זיך געפינען אַפילו אַ ספּעציעלער פאַרשריפט, וואָס איז געווען געווענדעט קעגן די „אַנטלויפנדיקע פרויען". די געפאַר האָט אָנגעקלאַפּט אין די גרעסטע הייזער. צום יידישן גלויבן איז אַוועק די פרוי פון נירון קיסר. אויפן יידישן גלויבן זענען אַריבער פרויען פון רוימישע סענאַטאָרן. די פּאָעטן און פילאָזאָפן פון רוים האָבן אין זייערע ווערק אָפּגעהויזט פון די דאָזיקע „ווייבער, וואָס היטן שבת", — אָבער דאָס האָט קנאַפּ־וואָס געווירקט. די פרויען האָבן מיט אימפּעט און ברען זיך געריסן צו די רייד פון די יידישע נביאים און צו די געבעטן פון דער יידישער שול. רוים איז געוואַקסן, אָבער פון די פּרעכטיקע פּאַלאַצן פון
רוים זענען די פרויען אַנטלאָפן צו די איינגעפאַלענע הייזלעך אין ארץ־ישראל.

• • •

פרויען זענען צו אונדז געקומען אין די צייטן, וואָס זענען פאַרן יידישן פאָלק
געווען די שווערסטע און ביטערסטע.

דער פינק פון אמת האָט געלאַקט, געצויגן.

אין קראָקע האָט אין זעכצנטן יאָר־הונדערט געלעבט אַ פּוילישע פרוי. אַן אָנגעזעענע פרוי. איר מאָן האָט פאַרנומען אַ הויכן אַמט אין דער קראָקעווער שטאָט־פאַרוואַלטונג. איר נאָמען — קאַטאַזשינאַ ווייגעל. קעגן יידן בושיוויט דאַן אַ העצע פאַמפלעטן, שמוציקע פאַמפלעטן באַווייזן זיך. אָנפאַלן אויף יידן געהערן צו די טאָג־טעגלעכע ערשיינונגען. מע פאַלט אויף יידן אָן, ווייל זיי באַנוצן זיך מיט קריסטלעך בלוט צו די מצות, ווייל זיי לעבן און ווילן נישט שטאַרבן, ווייל זיי האַנדלען און אַרביטן, ווייל זיי „האַסן" די קריסטן, און צוליב נאָך אַזוי פיל אַנדערע מאָטיוון. קאַטאַזשינאַ ווייגעל גלייבט אויך די העץ־פאַמפלעטן. אָבער איין מאָל באַשליסט זי זיך איבערצייגן, וויפל אמת איז דאָ אין די פאַשקווילן זי קוקט זיך צו צום לעבן פון די יידן אין קראָקע. זי רעדט זיך אָפטמאָל מיט יידן צונויף. און זי ווערט אויפגעציטערט. זי דערזעט דעם שקר פון די בלבולים, און זי פאַרשעמט זיך. דאָס אויפגעטרייסלטע געוויסן גיט איר מער נישט קיין רו. זי גייט צו די יידן. זי פילט זיך פאַרברידערט מיט די, וואָס ליידן אַזוי אומגערעכט. זי באַקאָנט זיך מיט די יסודות פון דער יידישער אמונה. קאַטאַזשינאַ ווייגעל איז שוין אויף דער עלטער, אָבער מיט יעדן טאָג ווערט רייפער און פעסטער איר באַשלוס: זי וויל אַריבערגיין אויפן יידישן גלויבן. אויף דער גויאישער גאַס האָט זי מער נישט וואָס צו טון. זי וויל זיין איינע פון די מערטירער. זי פאַרלאָזט איר הויז, איר היים. מיר ווייסן נישט, צי קאַטאַזשינאַ ווייגעל האָט טאַקע באַוויזן זיך מגייר צו זיין אָדער איר פאַרלאַנג איז קיין מאָל נישט פאַרווירקלעכט געוואָרן; אָבער מיר ווייסן קלאָר, זיכער: די מאַכט האָט זיך דערוויסט, וואָס קאַטאַזשינאַ ווייגעל האָט אָפּגעטון, וואָסערע „מאָדנע" רעיונות עס זענען איר אַריין אין קאָפּ. קאַטאַזשינאַ ווייגעל איז אַרעסטירט געוואָרן. זי איז מיט די שוידערלעכסטע טאָרטור־מיטלען געפּייניקט געוואָרן. קער זיך אום פון דיין פאַלטשן וועג! — האָבן די פּייניקער געשריגן. קאַטאַזשינאַ האָט נישט געפאָלגט. זי האָט דעם בליק פון אמת דערזען און מער וועט זי נישט אָפּטרעטן.
איר ענדע? — זי איז אויפן שייטער־הויפן פאַרברענט געוואָרן.

אָדער אַן אַנדערע: פרוי זאַרעמבע. איר מאָן איז געווען דער פּריינט פון ווילנער גראַף פּאָטאָצקי. צוזאַמען מיטן גראַף האָט זיך אויך מגייר געווען זאַרעמבע. די פרוי האָט נאָכגעטון דעם ביישפּיל פון מאַן. זי האָט אונטערגעשטראָכן: נישט צוליב אים מאַכט זי דעם שריט, נאָר צוליב זיך. זי האָט ביז איצט געבלאָנדזשעט אין אַ מדבר, איצט עפענען זיך איר די אויגן, איצט דערזעט זי דעם
ריכטיקן וועג...

אַן אייגנאַרטיקער טיפּ איז די דייטשע גרעפין קאָזעל. זי לעבט אין אָנהייב פון אַכצנטן יאָר־הונדערט. זי פאַרטיפט זיך אין יידישע ספרים, און ווי אומבאַמערקט דערפילט זי, אַז זי ווערט געפאַנגען אין זייער קרייז. זי דערהערט דאָ די שטים פון אייביקן אמת. זי דערזעט דאָ דעם אמת, וואָס לאָזט זיך נישט איינציען און איינשרומפּן. זי באַגרייפט, אַז דאָ איז דער געבאָט פון מענטשן־ליבשאַפט נישט אַרויסגעזאָגט געוואָרן אַלץ שיינער וואָרט, אַלץ פיין־קלינגענדיקע מליצה, נאָר אַלץ טיף־פאַרפליכטנדיקע לעבנס־אויפגאַבע. זי פאַרמאַכט זיך דאַן איינזאַם אין
אַ שלאָס און גיט אַפּ מיטן שטודירן יידיש־רעליגיעזע ספרים.

גרעפין קאָזעל האָט זיך פאַרשלאָסן אויף איר לעבן־לאַנג, זינט זי האָט זיך איבערצייגט, אַז זי איז אַלע אירע יאָרן געזונקען אין שקר, — אַן אַנדערע דאַגעגן האָט דערקאָנענדיק דעם אמת באַשלאָסן אים צו פאַרשפּרייטן עפנטלעך אין
דער וועלט.

נאַהידאַ רעמי — איז דער נאָמען פון אָט דער וואונדערבאַרער פרוי. זי איז געבוירן געוואָרן אין בערלין אין יאָר 1849. אַ טאָכטער פון אַן אַלט־פּרייסישער אַדעל־פאַמיליע. באַגאַבט, טאַלאַנטירט. אין עלטער פון 20 יאָר שרייבט זי נאָוועלן און לידער, וואָס מאַכן איר אַ נאָמען אין דייטשלאַנד. אין דער „פאָסישער צייטונג" אין בערלין דריקן זיך אירע זאַכן. זי האָט אַן אינטערעס פאַר אַלע לעבנס־ערשיינונגען. זי פאַרטראַכט זיך איבער פראַגן און פּראָבלעמען. אַן אַנטי־סעמיטישע באַוועגונג אַנטשטייט אין יענע יאָרן אין דייטשלאַנד. די היסטאָריקער די וויסנשאַפטס־מענער שפּאַנען זיך גערן איין אינעם דינסט פון יידן־שנאה. אויך זי, נאַהידאַ רעמי, באַקומט אַן איינלאַדונג: ביטע, מאַדאַם, באַוויליגט איר אויך
צו מישן דעם אַנטי־יידישן גיפט!

אָבער נאַהידאַ רעמי איז געוויסנהאַפט. גוט, זי וועט מישן, אָבער פריער מוז זי אַלייטיק דערקענען דאָס יידישע פּראָבלעם. זי מוז זיך באַקאָנען מיט די פאַרוואורפן, מיט די טענות, מיט זייער שורש. צי דאַרפן טאַקע די קריסטן פיינט האָבן יידן? — זי הייבט אָן פאָרשן יידישע רעליגיע, יידישע געשיכטע, — און אַנשטאָט צו שעלטן, ווילט זיך איר גאָר בענטשן דאָס פאָלק, וואָס האָט אַזעלכע ריזיקע מאָנומענטן געבויט פאַרן מענטשלעכן גייסט, דאָס פאָלק, וואָס האָט מיט אַזוי פיל מתנות באַשאָנקען די וועלט, דאָס פאָלק, וואָס אָן זיין צושטייער וואָלט
נאָך היינט די מענטשהייט געלעבט אין ווילדן פּרימיטיוון צושטאַנד...

יאָ... זי נעמט אָן די איינלאַדונג פון די דעמאַגאָגן. זי וועט שרייבן וועגן יידן. אָבער ווי ערשטוינט ווערן די הערן, ווען זיי זעען, אַז — נאַהידאַ רעמי, די
פּרייסן פון דור־דורות, רעדט בלויז... גוטס אויפן יידנטום.

זי שרייבט אָן דאָס ווערק „דאָס יידישע ווייב". די אידעלע קריסטלעכע פרוי דריקט דאָ אויס איר קנאה־געפיל צו די יידישע פרויען. זי איז זיי מקנא, ווייל זיי געהערן צו אַ רעליגיע, וועלכע שעצט אַזוי די פרוי און היט אירע רעכט. זי באַווייזט, אַז אין דער אַלט־גריכישער קולטור ווערט די פרוי באַעוולהט, אַז דאָרט ווערט די פרוי באַטראַכט ווי אַ שקלאַף, וואָס האָט קיין אָרט נישט אין דער גלייכבאַרעכטיקטער מענטשלעכער געזעלשאַפט. זי באַווייזט, אַז נישט בעסער און נישט גירעכטער ווערט די פרוי באַהאַנדלט אין אַנדערע קולטורן. בלויז ביי יידן
דערקאָנט מען זיך אויפן כאַראַקטער און ווערט פון דער פרוי.

גרויסע באַגייסטערונג שלאָגט אַרויס פון דעם בוך. נאַהידאַ רעמי פאַרטיידיגט מיט מוט און פאַטאָס דעם יידישן נאָמען. זי שטורימט קעגן די, וואָס וואַגן צו
שענדן און באַשמוצן דאָס פאָלק פון תנ"ך.

נאַהידאַ רעמי גייט אויך אַריבער אָפן, אָפיציעל צום יידנטום.

„איך האָב געמוזט — שרייבט זי — ווערן אַ יידין נאָך דעם, ווי איך האָב דורך
מיינע פאָרשונגען דערקאָנט, וואָס די יידישע רעליגיע באַטייט"...

נאַהידאַ רעמי שטעלט פאַר זיך אַ גרויסן ציל. זי וויל קעמפן קעגן די פאָראורטיילן, וואָס זענען פאַרשפּרייט וועגן יידן. זי שטרעבט אויך „צו הייבן דאָס
זעלבסטבאַוואוסטזיין צווישן די יידן גופא".

פאַרן דאָזיקן ציל גיט די אידעלע פרוי איר טאַלענט, איר ענערגיע אוצר.

זי שאַפט גרויסע פאַרטיידיקונגס־ווערק. איר פעדער איז שאַרף, גלענצנד. זי ווּפט אָפּצושאַצן די ווערטן פון דער יידישער רעליגיע און פון דער יידישער עטיק. זי רופט צו פאַרטראַכטן זיך איבער דער מיסטעריעזער געשיכטע פון אייביקן פאָלק. זי מוסרט די יידישע פרויען, וואָס זענען נישט גענוג צוגעבינדן צו דער יידישער קולטור און טראַדיציע, וואָס באַמיען זיך מיט אַלים נאָכצומאַכן און מיט אַלים נאָכצוגיין די גויים און וואָס געדענקען נישט אין דער גייסטיקער גבורה פון די אַמאָליקע יידישע פרויען. זי זאָגט מיט באַדויערן: „אָרים פאַרבלייבן די פרויען, וואָס דערפילן נישט די כישופנדיקע שפּראַך פון די הייליקע באַהנטע שבת־ליכט!"... זעלטן ווער עס האָט אין דער לעצטער צייט געשריבן מיט אַזאַ וואַרימקייט און טיפער באַוואונדערונג וועגן דער יידישער אייגנאַרטיקייט, ווי די פרוי, וואָס איז געקומען צו אונדז פון אַ פּרייסישער
אַדל־משפחה!

• • •

פרויען, וואָס זענען צו אונדז געקומען, — עס איז אַ טעמע פאַר אַ גרויסער אַרבעט. זיי געהערן בלי ספק צו די מערקווירדיקייטן, מיט וועלכע אונדזער געשיכטע
איז אַזוי פול...

אַרבּיטן און גלייבן

י. ל. אָרלעאַן

פון דער סיום־רעדע אינעם קראָקעווער סעמינאַר

דער רושם, וואָס יעדער סיום אינעם סעמינאַר לאָזט איבער ביי זיינע אָנטייל־נעמער, בלייבט אַ לאַנגע צייט אינעם געדעכטניש. שטאַרקער פאַר אַלע שטייט אָבער יעצט פאַר אונדז דאָס בילד פונים סיום, וואָס מ׳האָט דאָ געפייערט מיט צוויי יאָר צוריק. ס׳איז היינט פאַר אונדז זייט דעמלט דער לעצטער אָנטייל פונים דר. דייטשלענדער מיט דער פרוי שענירער ע"ה, וואָס ווערט געוויס נישט
אַזוי שנעל פאַרווישט.

דאָ, אינים זאַל, זיצט דעמלט דער באַליבטער דר. דייטשלענדער, די אומפאַר־געסלעכע פרוי שענירער, יבדלו לחיים די אָרגאַניזאַציע־לייטונג, די פּעדאַגאָגישע פירערשאַפט, די גאַנצע לערער־קאָלעגיע מיט דעם קאָמפּלעט שילערנס. יעדער באַזונדער האָט אינים ב"י אַריינגעלייגט מי, כּוח, מסירת־נפש. יעדער דערציילט עפּיס. דאָס וואונדער געשעט נישט מיט אַמאָל. די באַוועגונג וואַקסט טאַקע זייער שנעל. אָבער פאָרט עטאַפּנווייז. גרויס איז דער עטאַפּנצוג ביי דער צוואַנציק־יעריקער אַנטוויקלונג. יעדער עפּיזאָד פינקט מיט אָריגינאַליטעט, מיט איניציאַטיוו, מיט שעפערישקייט. מע זעט בחוש, ווי צו דער היסטאָרישער קייט ווערט צוגעזעצט אַ פרישע רינג, ווי ס׳אַנטשטייט אַ נייע תקופה, ווי ס׳ווערט ערנצט די זאָרג פאַר אָרגאַניזירטער טעכטער־דערציאונג אינים יידנטום. יעדער שעפּט דעמלט נחת פונים רעזולטאַט. מע זינגט שטיל דאָס ליד פונים שניטער. עס
איז אונדזער רירנצטע שמחה אינים ב"י.

אַזאַ איז דעמלט אַלימניס שטימונג. מיט אַזאַ פרייד־געפיל איז יעדער באַהערשט. אָבער ביי מיר איז עפּיס די שמחה נישט פול. איך דערפיל אַ געוויסע אומרואיקייט. די שמחה איז מיט פחד פאַרמישט. וואָס איז? כ׳האָב עס ביז יעצט אַפילו פאַר מיר גופא נישט אויפגעקלערט. אָבער זייט איך טו אין אונדזער באַוועגנג ווערט יעדיס פרייד־געפיל מיט אַזאַ שטייגער פחד באַגלייט. לאַגיש איז יעדער סיום אַ באַשטעטיקונג פאַר אונדזערע אַרביטס־רעכט. דער ב"י־סיסטעם פאַלט נישט אַרונטער דער מינצטער צווייפלעניש. לויט נאַטירלעכע מעגלעכקייט שטייגט ב"ה דער רעזולטאַט אַריבער יעדע דערוואַרטונג. צי האָט עמיצער ביז יעצט צוגעטראַכט אַ בעסער מיטל פאַר יידישער טעכטער־דערציאונג? נישט דאָס איז די סיבה צום פחד. נאָר וואָס? די נביאישע געמיט־שילדערונג ברענגט
די אויפקלערונג פאַר דעם פחד־געפיל.

מ׳האָט דעמלט, גראָד ווי היינט, נאָר וואָס ניהאָט געלייענט די נחמה־הפטרה „קומי אורי". די פאַרבן־רייכע שילדערונג איבער דער יידישער צוקונפט
פאַרשווינט נישט אַזוי שנעל. יעדיס וואָרט קלינגט באַזונדער אָפּ אינים אויער.

שאי סביב עיניך וראי, כולם נקבצו באו לך, בנים מ־חוק יבואו ובנותיך על צד
תאמנה. אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך... (ישעי׳ ס׳—ד. ה.)

„דערהייב אַרום דיר דיינע אויגן און זע, ווי אַלע זענען פאַרזאַמלטערהייט צו דיר געקומען. פון ווייט קומען דיינע זין און ביי דער זייט ווערן דערצויגן דיינע טעכטער. בשעת דו וועסט עס דערזען, וועסטו שטראַלן און דיין האַרץ וועט
שרעקן און ווערן דערברייטערט".

דער נביא זאָגט פאַראויס דעם אומקער צו דער יידישער היים, צו אייגענער דערציאונג, צו געטלעכער ליכטיקייט. וואָסער גלאַנציקע צייט! וואָסער גליקלעכע דערלעבונג! דאָס האַרץ ווערט צופראַלט פאַר שמחה. אָבער דערביי — ופחד..
פחד באַגלייט. פאַרוואָס?

ס׳איז גאָר פשוט. אַפילו בטבע. וואָס אַן אמת דערוועקט יעדע שאַפונג פרייד. אָבער נישט ווייניקער רופט זי דערביי אַרויס פחד, באַאומרואיקט זי דעם שעפער גופא. די שאַפונג איז נאָר אַ געלעגנהייט צו גוטס. קיינער גאַראַנטירט אָבער נישט פאַר דעם אויסגאַנג. די סכנה פאַר שלעכטס איז דערמיט נישט קלענער ווי די אויסזיכט פאַר גוטס. ווער ווייסט? אפשר וואַקסט גאָר דערמיט אויס אַ שונא פאַר אונדזער קיום? אפשר ווערט נאָר דערמיט צושטערט דער ייגינער יסוד?
ופחד ורחב איז אַ נאַטירלעכע טאָפּל־שטימונג ביי יעדער געבורט.

אַזאַ שטייגער געפיל באַהערשט אונדז ביי יעדער ב"י־שמחה. איז עס נישט רירנד? דערוואַקסענע קינדער, פאַרפרעמדטע טעכטער ווערט איבערגעליפערט יידישער גייסט, ווערט געלערנט אָריגינעלע תורה. מע שטראַמט אַהער פון אומיטום. מע רייסט איבער מיט אַלים. מע באַקומט אַ טיפערע השגה אינים יידנטום. מע דערגייט צו התלהבות פאַר יידישקייט. מע ווייזט אַרויס מסירת־נפש
פאַר מצוות. איז עס נישט גענוג גרויס?

אָבער דערביי ופחד... ס׳שרעקט אונדז כסדר. ווער ווייסט צו וואָס די תורה, דער גייסט, די התלהבות ווערט פאַרנוצט? ווער ווייסט צו וואָסער מחשבה די השגה האָט דערפירט, צו וואָסער באַשלוס די קענטיניש האָט געבּרענגט? מ׳האָט אינים ב"י־סעמינאַר אונדזער הייליקע וויסנשאַפט טיילווייז דערקלערט, טיילווייז פאַרטייטשט, טיילווייז אַקצענטירט. ווי גרויס איז אָבער די ציטערניש פאַר אַזאַ שטייגער פאָפּולאַריזאַציע! חכמים יצפנו דעת. ס׳איז די גרעסטע קונסט ביי אונדזערע חכמים. וויסנשאַפט נאָר צו דער מאָס. וויסנשאַפט נאָר צום גראָד. וויסנשאַפט נאָר צו דער פיני טעכער באַדערפעניש. וויפל פערזענלעכע מדרגות ווערט געפאָדערט ווי אַן אומבאַדינגטע נויטווענדיקייט פאַר טיפערע תורה־השגה! אַזאַ מאַטעריאַל־רייכקייט, אַזאַ שלל רעיונות וואָס ב"י ליפערט — צו וואָס ווערט עס שפּעטער פאַרווענדיט? ווי אַזוי ווערט עס דערנאָך פאַרשטאַנען? ב"י איז אַ פּעדאַגאָגיש גראַנדיעזער אויפבוי, אַ ריזיקע שול־שאַפונג. אָבער דערביי הערשט אַזאַ יידישער אומרו, אַזאַ ערנצטער פחד, אַזאַ אחריותפולע זאָרג. אַזאַ געפיל באַגלייט אונדז ביי יעדער סיום־פייערונג. אַזאַ טאָפּל־שטימונג באַהערשט אונדז
ביי יעדער סעמינאַר־שמחה.

היינטיק מאָל אָבער איז ביי מיר דאָס פחד־געפיל זייער געמילדערט. צוליב מאַנגל אין צייט האָט מען ביי אייער קורס נישט דורכגעפירט די אָפיציעלע בחינות. מע ווייסט סיי ווי אייער קענטיניש־גראַד. אָבער פאַר מיר גופא, איר ווייסט עס אפשר נישט, האָט איר אָפּגעלייגט אַ גאָר וויכטיקע בחינה; אַ בהינה וואָס ווייזט מיר גיכער אייער מהות, אייערע כשרונות, אייער יידישע לעבנס־
פעאיקייט, ווי יעדער אַנדער שטייגער בחינה.

איך האָב באַשטימט פאַר אייך די לעצטע טעג איבערצולערנען קאָטעקס געשיכטע־מאַטעריאַל. כ׳האָב שפּעטער געניוי אויסגעפרעגט. איר האָט דאָס מאַטעריאַל גוט באַהערשט. אָבער יעדער ווייסט, אַז ידיעות, ווי גרויס זייער צאָל זאָל נישט זיין, איז זייער ווייניק צום אַלגעמייגים אונטעריכט. ספּעציעל ביי אונדזער ביכער־מאַנגל. אונדזער איינציקע זאָרג ביי אייך איז דעריבער אָפּט פאַר דער פעאיקייט צו פאַרטבילדונג, איר זאָלט שפּעטער ווייטער לערנען. אָבער ווי אַזוי? נישטאָ דאָס צוגעקליבענע מאַטעריאַל, די געהעריקע באַלייכטונג, די ריכטיקע אָפּשאַצונג. איך רעד נישט איבער די פּרייז, וואָס מע טאָר פשוט נישט, נאָר אַפילו ביי
אונדזערע מחברים פעלט געניואיקייט.

איך האָב דעריבער געשטעלט די שאלה: צי ווייסט איר ווי ווייט קאָטעק איז נישט געניוי, ווי ווייט ער מוז קאָריגירט ווערן: כ׳האָב פאַר דעם אויג געהאַט אַ שטעל, וואָס דעדציטערט פשוט אונדזערס אַ לייענער. איר האָט דערביי אַלע מיט אַמאָל ספּאָנטאַניש אויסגערופן: רבי נ ש ; חיים לוצאַטי. כ׳האָב טאַקע דאָס געמיינט. ס׳איז נישט ביי אים דאָס איינציקע אָרט, אָבער פאָרט דאָס פיינלעכסטע. קאָטעק איז אינים גרונט יידיש, גייט מיט די יסודות פונים ערלעכן געשיכטע־פאָרשער רבי יצחק אייזיק הלוי. אָבער ביי געוויסע פּרטים פעלט אים פשוט ידיעות, אָדער אָריענטירט זיך נישט בכלל אינים באַהאַנדלטן געביט כ׳האָב געוועקט אייער אינטערעס צו געשיכטע. כ׳האָב טיילווייז אָפּגעדעקט דעם שלייער

איבער אונדזער פארגאנגענהייט. כ׳האב אריינגעברענגט ליכט אינים טונקל. אבער ווער ווייסט צי דאָס גינוגט? אויב אפילו אזא קאטעק איז נישט זיכער, סא ווי אזוי גייט איר צו צו עפיס?

אייער כפאנטאנישער אָפקלײַנג אינים זאל ביים גישיכטע־אָפּרעג האט פשוט גיווירקט אויף מיר בארואיגנדיק. ניש־קשה. די מורא איז נישט אזוי גרויס. מער ידיעות, וויניקער ידיעות. דער עיקר איז די אריענטאציע, דער הוש פאר אמת. עס גייט מיר בעיקר אינים כוח להבדיל בין הטמא ובין הטהור, בין הקודש ובין החול. אויב איר באזיצט די דאזיקע פעאיקייט, אויב איר פילט אויס אונדזער אמת, אויב איר האט א חוש פאר דער סובטעלער קדושה, מעגט איר ביי גיהעריקער פארזיכטיקייט ארויס צו דער וועלט, אנהייבן אייער דערציערישע ארבית.

א זעלטינע בחינה האט איר אָפגיליײגט. דערביי מיר גימילדערט דעם גיבורט־פחד. ס׳איז א בחינה איבער אייער אריענטאציע, איבער אייער הרגשה. מ׳האט אפשר ביי אונדז ביז דעמלט קיי. מאל אזוי דירעקט נישט גירעדט איבער רבי משה חיים לוצאטי. אבער פונים אלגימיינים מאסשטאב פאר יידישער גדלות האט איר ארויסגיפילט, ווי ווייט אזא אָפשאצונג איז עם־הארציש, אדער גאָר פארשוועכע־ריש. אזא הכרה פליסט נאר ארויס ביי טיפער דערציערישער פונדאמענטירונג.

דערמיט איז נאר אָנגימערקט די מעלה פונים קורס בכלל. אבער פאר דער לערערשאפט פונים סעמינאר עקזיסטירט נישט בלויז דער קאלעקטיוו. עס זעט טייל מאל אויס פאר די גלידער פונים כלל, ספעציעל אינים דערציאונג־אנשטאלט, ווי דער יחיד ווערט נישט דערשאצט, אדער ווי ער ווערט גאָר פארדרענגט. לגבי או. דוער מוסד איז עס זיכער נישט ריכטיק. התירבית אדער התרחקות. תוכחה אדער מילדע רייד, האט תמיד דערציערישע אויסרעכינונג. אביעקטיוו איז יעדע יחידה נאָנט, באקאנט און גינוג אָפגישאצט ביי דער לערערשאפט. די התקרבית אדער התרחקות, די שטרענגקייט אדער בייזקייט, זאָגט ביי דעם גאָר נישט איבער פערזענלעכער טריישאפט אדער היימישקייט. עס איז נאר דערציע־רישער סיסטעם אדער נויטווענדיקייט. פאקטיש אבער – שלום, שלום לרחוק ולקרוב. אלע איינס, איינע דערגענצט די צווייטע. אלע א שלמות. מיט אלע שלום. פאר די כלומרשטע מרוחקות, ווי פאר די מקורבות צו דער לערערשאפט; פאר אלע ווי פאר יעדער באזונדער, רופט אויס אונדזער מוסד־שלום.

ס׳איז יעצט, צום סיום, א ביל נס־צייט. יעדע פרעגט גיוויס: וואָס גיט מיר דער סעמינאר? לויט מיר פאסט דערצו גינוי אנ׳ענטפער מיט א ווארט: קורת רוח.

וואָס באטייט קורת רוח? גינוג דער מש׳ה־ציטאט:

„יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא ויפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה" (אבות פ"ד, משנה כ"ב).

זעלישע רואיקייט, אינערלעכע גאנצקייט, פולע באפרידיקונג, אידעאל־דערגרייכונג, חיי עולם הבא. קורת רוח האט דערמיט א שייכות איז דאָס במציאת עולם הזה? אויב מע לעבט מיט די השגות פונים עלם הזה, אויב מע לעבט בלויז מיט דעם תכלית פונים עולם הזה – זיכער נישט. אויב מע לעבט אבער מיט דער שטרעבונג צום עולם הבא, ווערט דער קורת רוח א מציאות בעולם הה. מע דערפילט אנ׳עפיס פונים קורת רוח, וואָס בעולם הזה איז עס אנ׳אומגיהויער גיווינס. אזא שטייגער קורת רוח־גיפיל גיט דער סעמינאר פאר זיינע תלמידות. ווי גרויס איז דער ווערט! ווי גרויס איז אייער זכי׳!

פאר זיך באקומט איר קורת רוח. וואָס דארפט איר: בער פאר דער וועלט, פאר דער וועלט, פאר אייער דערציערישער ארביט? אייער ארביט פאלט אויס צו דער שווערסטער צייט. מאטעריעלע נויט. גיפערלעכער אנטיסעמיטיזם. מהומה בדעת. וואָס איז אייער חוב ביי אזא מצב? כוח, כוח פאר די יידישע קינדער, שטארקע אויסדויער־קראפט. אויב איר איבערליפערט זיי כוח, שענקט איר זיי כל טוב, ראטעוועט איר זיי מיט דעם כלל ישראל.

איר פרעגט ווי אזוי? שענקט זיי אייער כוח! ליפערט זיי איבער אייער פעטקייט! טראָגט צו זיי אריבער אייער אמונה! איר קינפטיקע לערערנס, באזיצט א שטארקערע אמונה פאר אנדערע. דאָס איז א באדינג פאר אייער לערעריי. איר זענט דערצו גינייטיקט מער פאר אנדערע.

די גמרא פארקניפט די זעקס סדרים משניות מיט פארשידינע פסוקים־ווערטער. דערונטער ווערט דער סדר זרעים באצייכנט מיט אמונה. פארוואָס – פרעגט די גמרא – האט זרעים א שייכות מיט אמונה? „שמאמין בחי עולמים וזורע". אמונה איז דער וויכטיקסטער כוח פאר דעם פויער. נאר מיט אמונה פארזייט ער. ער טרויט דעם נאטור־גיזעצגעבער. ער גלייבט דעם באשעפער. דאָס קערנדל ווערט צופוילט. אבער מיט דעם אָנקום פונים זומער ווערט עס פרוכטבאר. די נאטור פונקציאנירט אפילו זייער רעגולער. די צייט אנטוישט נישט. דער זומער קומט זיכער. יעדנפאלס דינט אים צו אמונה. נאר מיט אמונה פארזייט ער. ער גלייבט דעם באשעפער, דעם גיזעצגעבער, דעם ארדינונגס־האלטער. ווען דער די צייט גייט בטבע, וואלט פארט פארפעלט צוטרוי צום שפעטער. נאר וואָס? ס׳העלפט אים צו די אמונה בחי עולמים.

אויב דער פויער האט ביי דער נאטור־רעגלמעסיקייט א גרונט צו פאסיוויטעט, וויפל אומצוטרוי ווערט דערוועקט ביי לערערשאפט? מע פארלייגט שווערע מי, מע הויכט אויס אייגינע נשמה, מע האריוועט מיט אלע כוחות, מע פארזייט מיט שווייס און בלוט. אבער די פרוכט? נישט נאר א ווינטער דויערט. עס גייט פארביי א יאָר איבער א יאָר. די גאנצע ארביט זעט אויס ווי לאיבוד. אבער פארט קומט די בלי־צייט. עס גייט גאָר נישט פארלוירן. איר זעט עס אפשר נישט. דאָס קינד פארלאזט די שול, קערט אום צו דער היים, גיהער צו טאטע־מאמע. אבער די פרוכט צייטיקט פארט. אויב יא, האט איר אפילו נישט די פולע סאטיספאקציע. איר זעט עס נישט. נאר וואָס? מיט וואָסער כוח ארביט איר? ווי אזוי זייעט איר, אויב דער פארדינסט איז אזוי ווייט? אמונה. צו זריעה, צו פעדאגאגישער ארביט, צו יידישער דערציאונג ווערט גיפאדערט אומגיהייערע אמונה. שמאמין בחי עולמים וזורע. איך ווייס גאָר נישט. איך זע גאָר נישט. איך פארזיי נאר קערנער. איך פארלייג נאר ארביט. איך טו נאר די פליכט. אזוי טראכט א יידישער לערער. ער גלייבט און זייעט. ער גלייבט און ארביט.

אונדזערע חכמים האבן גיזאָגט: „אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום (אבות).

שעץ נישט גרינג קיין שום מענטש און דערווייטער נישט קיין שום זאך, ווייל עס איז נישטאָ דער מענטש, וואָס האט נישט זיין שעה און עס איז נישטאָ די זאך, וואָס האט נישט איר ארט.

דאָס איז אונדזער לערערישער ד. וויז. עס גייט גאָר נישט פארלוירן. אויב מע הוט אונדז גישטעלט דעם חוב איז גיוויס דער ציל דורכפירבאר. מיט אזא אמונה ארביט איר. מיט אזא אמונה ליפערט איר איבער כוח פאר אייערע קינדער. אויב עס פעלט פארט אויס כוח, בלייבט אונדז נאר איבער די תפלה פונים בארדיטשיוו.ר מיט זיינע זיסע ווערטער:

רבונו של עולם, ביסט דאך הנותן ליעף כוח – גיב אויך דיינע ליבע יידישע קינדערלעך כוח דיך צו לויב; און נאר דיך צו דינין!

נאר וואָס דערשינין

ישראל עמיאם

„ביי דער זייט"

(לידער)

גרויסער בוך־פארמאט 52 זייטן פרייז 1 זל.

באשטעלונגין שיקן אויף פאלגנדן אדרעס:

Spółdzielczy Bank Dyskontowy Ostrów-Maz.
P.K.O. 60.211

שוין דערשינין

אלטער שנור גיקליבינע פערל

אנ־אוצר פון קיינמאל נאך אין יידיש נישט פארעפנט־עכע חסידישע תורה־ווערטער, גידאנקין און אפאריזמין פון יידישע גרויסע מענטשן וועגן

אהבה ואחדות ישראל

אין אזא הײנטיקייט פון פירוד־לבבות, לאמיר זיך צוהערן צו די הונדערט און פערציק גדולי ישראל, ועמינס ווערטער עס ווערן דע־מאנט אין די „גיקליבינע פערל" וועגן דעם כלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך.

פרייז 50 גראשן

מיט באשטעלונגין זיך צו ווענדן:

Izrael Ber Itzinger (A. Sznur) Łódź, Zawadzka 33.

ד"ר בן־ציון פעסלער

מלכות־ש־די

(רעפלעקסן צו די ימים נוראים)

פאראַן נאך אין די יידישע פאלקס־מאסן בשעת די ימים נוראים אט דער אייגנארטיקער און איינציק־ארטיקער הייליקער ציטער, אט דאָס בענקן נאך דערהויבונג און דערלייטערונג, נאָך א תיקון עולם במלכות ש־די, וואָס נאר א גיוואלטיקע, טויזנט־יעריקע גייסטיקע דיסציפלינירונג פון אנ־אומה ווי די אונדזעריקע האט גיקענט און קען ארויסרופן.

אבער די יידישע אינטעליגענץ, אפילו די נאציאנאלע, שטייט אין די טעג נאך אלץ פון דער ווייטן. טייל שעמיודיק און צווייפלדיק, טייל צומישט און טייל קיל דאָ אין סאמע הארץ אריין — פון אט דעם אויסברוך און טיפסטע נשמה־אנטפלעקונג פון אונדזער אומה אין די דאזיקע טעג.

נאך אלץ וויל די יידיש־נאציאנאלע אינטעליגענץ נישט תופס זיין, אז דווקא אין די ימים נוראים און נישט אין די אנדערע ימים טובים פארקערפערט זיך די אידיי פונם העכסטן ענד־ציל פון אונדזער נאציע: מלכות ש־די.

נאך אלץ דאכט זיך דעם אינטעליגענץ אויס, אז די דאזיקע טעג פון גראנד־יעזער פאלקס־ווידוי און פאלקס־חשבון־הנפש, פאלקס־תשובה און רייניקונג זענען בלויז עקזאטישע איבערבלייבנישן פון אנ־„אונטערגייענדיקער וועלט" וואָס וועט און דארף פריער אדער שפעטער פארשווינדן.

אז דאָס אלץ איז נאר אנ־ענין פאר בטלנים אדער טרוימער, אבער נישט פאר קלוגע, זאכלעכע, אינטעליגענטע מענטשן, ווי דער היינטיקער דור איז עס און פארלאנגט עס.

נאר איז עס באמת אזוי?

האט טאקי דער היינטיקער דור מיט דעם ניכטערן וועלט־באנעם גיבראכט די ארימע מענטשן פארטשריט און גליק?

לאמיר נאר א קוק טון.

ס׳זענען גיקומין עטלעכע גרויסע עולם־הזה־מענטשן און האבן גיפרעדיקט און גיזאגט, אז דאָס אומגליק פון דער מענטשהייט איז נאר די אומגירעכטע פארטיילונג פון די עולם־הזה־גיטער, פון „מיין" און „דיין", און אז די גלייכע פארטיילונג וועט ברענגען דאָס גלייכע גליק, שלום ושלוה צווישן מענטשן.

נו — איז גיקומין דער הארטער, שווערער וואלץ פון עקאנאמישער „גלייכשאלטונג" אין רוסלאנד, אבער צו שלום און שלוה צווישן מענטשן דארט איז נאך זייער ווייט, אפילו צווישן די גלייכמאכער אליין, ווי פריער בייסט אויס איינער דעם צווייטן, באקעמפט אים, בארכילותט אים און טוט אים אפ ענוים, נאר ער טוט דאָס אונטער א נייעם נאָמין און מיט א נייעם נוסח. זע דעם גירוש טראצקי, דעם אורטייל קייגן קאמעניעוו, זינאוויעוו און זייערע חברים וכדומה וכדומה...

זענען ווידער אנדערע גרויסע עולם־הזה־מענטשן גיקומין מיט אנ־אוניווערסאלער אידיי פון פעלקער־גלייכהייט און פעלקער־בונד און פון א גירעכטער פארטיילונג פון אונדזער וועלט, דער עולם־הזה, — פאר די עולם־הזה־פעלקער.

דעם קלאגנדיקן רעזולטאט פון אט די לאנג־יעריקע באמיאונגין זעען מיר אין דעם ענין פונם קאנפליקט צווישן יאפאן און כינע, איטאליע און אביסיניע וכדומה וכדומה...

און ווי אזוי איז עס אין אונדזער יידיש וועלטל?

גיקומין אנ־אידעע פון יידישער זעלבסטשטענדיקייט, פון א שטיקל עולם־הזה פארן פאלק פון עולם הבא.

די דאזיקע אידעע האט זיך אנטוויקלט און גימאכט פארטשריטן. אבער דאך, ווי עס ווייזט זיך לעצטנס ארויס, קען די דאזיקע אידעע **אלץ בלויז עולם־הזהדיקע, מלכות־ישראל־אידעע**, נישט דערפירן, נישט בלויז צו מלכות־ישראל, נאר אפילו אויך נישט צו אחדות־ישראל.

האבן מיר דאך היינט אויף דער יידישער גאס א צושפליטערונג און צורודערונג, א פוסטן פלפול אפילו איבער „בצים שלא נולדו" און א שנאת חנם ואחים, אז איין ג–ט זאל נאר שומר ומציל זיין!

ווי קען עס דען אנדערש זיין, אויב מע האלט דאָס מענטשלעכע לעבן נאר פאר עפיס, וואָס דויערט בלויז פונם וויגעלע ביזן קבר; די וועלט — פאר א שפיל־ אדער בערזע־פלאץ און די ג–ט־אידעע (אינם בעסטן פאל), פאר איינים פון די גלייכגילטיקסטע ענינים.

צי מוז אזא אופן פון מענטשלעכן דענקין און פילן נישט דערפירן פריער אדער שפעטער צו אזא פירטערלעכן צייט־אלטער, וועלכן די ניכטערע רוימער האבן באצייכנט אלס א „בעלום אמניום קאנטרא אמנעס" (א קאמף פון אלע קייגן אלע) און אלס א צייט פון „האמא האמיני לופוס" (א מענטש איז פארן אנדערען ווי א וואלף...)

איז עס אלזא באמת נאר בטלנות, „פינצטערע רעאקציע", אדער וועלט־פרעמדקייט, וואָס אונדזער דערפארונג, אויסגיפרואווטער אומה שטרעבט און בענקט שוין טויזנטער יאָרן צו דער עדלעכסטער און גראנדיעזסטער דיקטאטור, צו א ג–ט־דיקטאטור, צו תיקון עולם במלכות ש־די?

מוזן נישט ווידער אמאל — ביי דער פארווילדערונג פון מאראל, זיטן און לעבנס־פארמין — די אידעען פון אונדזערע נביאים אקטועל און דינאמיש ווערן, נישט נאר טעארעטיש, נאר דווקא אויך פראקטיש ביז אין די פיינסטע צווייגן פון אונדזער ממשותדיק לעבן?

נאר אייניקע טיפערע יידישע אינטעליגענטן און טגער הייבן לאנגזאם אן דאָס צו פארשטיין.

דאָס איז אבער נאר די התחלה פון יחידים און ווער ווייסט, אויב און ווען ס׳וועט קומין דער „המשך יבוא" פון אזא וויכטיקן רבים, ווי די יידישע נאציאנאלע אינטעליגענץ איז.

זייער וועג ארויף צו די העכסטע שפיצן פון יהדות איז דאך גראד היינט, אין אנ־עת צרה ליעקב, אזוי נייטיק פארן כלל־ישראל.

וועלן זיי גיין דעם וועג, אט דעם דרך המלך פון דער יידישער גישיכטע?

ג–ט און ג–ט פאלק ווארטן אויף זיי מיט אפינע, ברייטע ארימס!

דוד אַפּטיקר

תְּפִלַּת הַשִּׁבֳּלִים בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל

לִפְעוּטֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַחֲנֵה־יִשְׂרָאֵל

הַצִּילֵנוּ אֱלֹהִים
מֵאֵשׁ וּמַזִּיק מִתְרַחֵב
בַּסֵּתֶר וּמְפַעְפֵּעַ
בַּקָּמָה וּמִשְׁתַּלְהֵב.

מִשָּׁמַיִם הַבִּיטָה וּרְאֵה:
אֵשׁ אָחֲזָה שָׂדוֹת—הַבָּר
וּבְשַׁלְהָבוֹת הַשִּׁבֳּלִים
מְסִימוֹת גּוֹרָל מָר.

חֲמֹל שִׁבֳּלִים עֲלוּבוֹת
וּמְנַע מֵהֶן כָּל נֶגַע,
אֲשֶׁר יֵצֵא וַאֲשֶׁר יָבֹא
לֶאֱכֹל כָּל שִׂיחַ וְכָל עֵץ.

אִם לִצְמִיחָה יְעַדְתָּנוּ
וּלְתוֹעֶלֶת הָאָדָם —
צוּ עֲצֶרֶת לַלֶּהָבוֹת,
שִׁיר הָעֵמֶק עֵת נָדַם.

ד"ר יצחק ברויער

וואָס הייסט אַגודיזם?

וואָס איז און וואָס וויל אגודת-ישראל — דאָס קען מין לייכט גיוואויר ווערן פון אירע תקנות. אַגודת-ישראל איז אַ וועלט-ארגאַניזאַציע, וואָס שטרעבט צו לעזן אַלע גיזעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען פון יידישן פאלק ברוח התורה.

אבער אַגודת-ישראל און „אַגודיזם" איז נישט היינו-הך, פּונקט אַזוי ווי די ציוניסטישע ארגאַניזאַציע און „ציוניזם" — האט נישט דעם זעלבן טייטש.

די ארגאַניזאַציע — דאָס איז דער קערפּער. אַגודיזם — הייסט דער גייסט, וואָס באַלעבט דעם קערפּער און באַדאַרף קעריוון מיט אַלע זיינע מעשים.

בכן — צי האט אונדזער וועלט-ארגאַניזאַציע אַזאַ מין באַזונדערן גייסט, וואָס זאָל אונדז געבן דאָס רעכט בכלל צו רעדן וועגן „אַגודיזם" אַלס באַזונדערן באַגריף אין און פאַר זיך?

נישט יעדע ארגאַניזאַציע קען אויף זיך זאָגן, אַז זי איז אַ כלי פאַר אַ באַזונדערן גייסט, וואָס איז אין איר באַהאַלטן. נישט יעדע ארגאַניזאַציע, וואָס האט באַזונדערע ממשותדיקע אויפגאַבן מוז דווקא האָבן אויך אַ באַזונדערן גייסט.

די אַגודת-ישראל איז אַ וועלט-ארגאַניזאַציע, וואָס האט אויף זיך גינומען די אויפגאַבן צו זארגן אומיטום פאַר כשרות, מחזק צו זיין די תורה-מוסדות, צוריק צו שטויסן די אַטאַקיס אויפן יידישקייט וכדומה; דער גייסט פון אַזאַ ארגאַניזאַציע אונטערשיידיט זיך אייגנטלעך מיט גאָרנישט פון יענים גייסט, וואָס באַלעבט און דערוואַרימט יעדן גוטן כשרן יידן — און ס'איז, בכן, גאָרנישט דאָ קיין נחיצות אַנצורופן דעם דאזיקן גייסט מיט אַ באַזונדערן נאָמין, וואָס ס'שטאַמט אַפּ פונים ארגאַניזאַציע-שילד — „אַגודיזם".

איז דעריבער אַזוי: אויב מיר ווילן רעדן פון „אַגודיזם" אַלס באַזונדערן באַגריף, קענין מיר עס טון נאר דעמלט, אויב מיר ווען באַהויפּטן, אַז אַגודת ישראל איז אַ סך מער טייטש, ווי ס'מאַכט אויס דער סך-הכל פון אירע אויפגאַבן און פעולות צוזאַמין גינומין; אויב ס'וועט אונדז קלאָר ווערן, אַז אַלס גרונט-יסוד פון אַגודת-ישראל דינט אַזאַ מין אידעע, וואָס איז גאַ-נישט אַזוי פשוט און אַליין-פאַרשטענדלעך פאַר יעדן דורכשניטלעכן ארנטלעכן ייד פון גאַס; אויב מיר ווען זאָגן, אַז אַגודת-ישראל איז דער ארגאַן פון אַזאַ ציל-באַוואוסטע באַוועגונג, וואָס האט אין איר פנימיות באַהאַלטן אַ סך מער, ווי מע קען דערקענין פון אירע אַפינע אויסערלעכע מעשים און טעטיקייטן.

ס'איז זייער אינטערעסאַנט, אַז די אַנטוויקלונג פון דער דאזיקער אַגודיסטישער אידעע, וואָס צוזאַמין מיט איר איז גיקומין די אַנטוויקלונג פון דער אַגודיסטישער באַוועגונג — איז נאָך זייער יונג; מע קען אַפילו זאָגן, אַז מיר האַלטן נאָך ממש אין דער מיט פון דעם דאזיקן אַנטוויקלונגס-פּראָצעס.

אַלע אויפגאַבן און צילן, וואָס ס'אַנטהאַלט דאָס סטאַטוטן-בוך פון אַגודת-ישראל — אַנטפּלעקן נאָך בכלל נישט דעם גייסט פון אַגודיזם.

אייגנטלעך, וואָלט מין גיקענט זאָגן, אַז די פאָדערונג צו בלייבן אומאָפּהענגיק, אַז די אַבסאָלוטע קעגנערשאַפט פון דער אַגודה צו זיין אַ טייל פון דער גיזעלשאַפט, וואָס וואַרפט זיך נישט אונטער די תורה-גיזעצן — אַז דאָס דאַזיקע איז עס דער אייגנטלעכער שטריך, וואָס באַצייכנט דעם „אַגודיזם". און ס'זענין טאַקי פאַראַן אַ סך אַגודיסטן וואָס באַטראַכטן די דאזיקע פאָדערונג אַלס דעם אייגנטלעכן מהות פון אַגודת-ישראל.

אבער — ווען ס'וואָלט באמת אַזוי געווען, וואָלט דאָך אויסגעקומען, אַז איצטער, נאָך דעם, ווי די וועלט-אַגודת-ישראל האט שוין אויסגיפירט — דורך איר גאַנצער גישטאַלטונג אין מהות — די דאזיקע פאָדערונג פון בלייבן אומאָפּהענגיק, קומט ממילא אויס, אַז דער אַגודיזם האט שוין פאַרלוירן זיין גאַנצע אינערלעכע שטויס-קראַפט. ווייל אַן-אידעע, וואָס ווערט פאַרווירקלעכט, איז שוין מער קיין אידעע נישט, נאר ווירקלעכקייט. און ווירקלעכקייט ווידער, שטייט דאָך אין קעגנזאַץ צו יעדער מין באַוועגונג.

לכל-היותר, קען מין בלויז טענין אין אַזאַ פאַל, אַז די דאזיקע אומאָפּהענגיקייטס-פאָדערונג איז נאָך נישט אין גאַנצן מקוים גיוואָרן, כל-זמן דאָס גאַנצע יידישע פאָלק, אָדער לכל הפחות, אַלע די דאזיקע, וואָס היטן די תורה אין זייער פּריוואַט לעבן, האָבן זיך נאָך נישט אַנגישלאָסן אין אַגודת-ישראל.

אבער אויף אַזאַ אופן קומט דאָך אויס, אַז אַגודיזם איז דער טייטש נאר צו ווערבירן וואָס אַ גרעסערע צאָל חברים פאַר אַגודת-ישראל. אויב אַזוי — איז דאָס נישט קיין אידעע און נישט קיין באַוועגונג.

דאָך, שוין דער פאַקט אַליין, אַז אַגודת-ישראל טרעפט אָן אַפט מאָל אין איר וועג אויף אַן-אַ-ינער קעגנערשאַפט אויך מצד חרדישע יידן — גיט אַ גרונט צו באַהויפּטן, אַז די אַגודה-אידעע טראָגט פאַרבאָרגן אין זיך עפּיס אַ באַזונדערן גייסט, וואָס איז נישט תמיד קלאָר פאַר די אַגודה-פירער אַליין — אַ גייסט, וואָס האט זיין מקור אין די טיפינישן פון דער יידישער וועלט-השקפה, אין יענע טיפינישן פון יידישן גידאַנק און גיפיל, וואָס קענין נישט דערגרונטיווט ווערן נישט מיט לאָגיק און נישט מיט עקספּערימענטן.

אפנים, אַז אין די אַגודיסטישע שטרעבונגין און אויפגאַבן, וואָס זי האט זיך גישטעלט, מוז דאָך שטעקן עפּיס אַזוינס, וואָס איז גאָרנישט אַזוי פשוט און אַליין-פאַרשטענדלעך; מוז דאָך זיין עפּיס אַ נייעס, צו וועלכן מע דאַרף מוט וואָגיניש, אויב מע זעט, אַז נישט אַלע חרדישע יידן זענין מיט אַ מאָל צוגיפאַלן צו דער ארגאַניזאַציע און ס'איז גיוואָרן נייטיק צו שאַפן אַ גאַנצע באַוועגונג, וואָס זאָל ערשט איינציקווייז ווערבירן דאָס יידישע פאלק פאַרן אַגודיזם.

און אַזוי איז עס טאַקי אין דער אמתן.

דער אַגודיזם שטעלט מיט זיך פאַר אַ נייע שטעלונג, אַ באַוואונדערונגס-ווערטע און גיוואַגטע, בנוגע אונדזער גאַנץ גלות-לעבן.

אין אַלע פאַרגאַנגינע דורות האָבן מיר באַטראַכט דעם גלות בלויז אַלס עונש מן השמים, וואָס הענגט איבער אונדז. מיר האָבן באַטראַכט די יסורים אין ליידן פון גלות אַלס עונש אויף אונדזערע זינד — אַלס שטויס-קראַפט צו אמונה און בטחון אין ג—ט און זיין תורה.

אַזוי אויך האָבן מיר בטראַכט אונדזער צושפּרייטונג אין שטח. וואָס האלט אין איין וואַקסן, אַלס אויפגאַבע צו וועלכער מיר זענען באַשטימט גיוואָרן פון ג—ט.

קיין מאָל זענין מיר נישט אַריינגיפאַלן אין יאוש צוליב דעם, וואָס כפי מענטשלעכע אויסרעכינונגין האָבן זיך אונדזערע אויסזיכטן אויף נאַציאָנאַלער אויפלעבונג כסדר פאַרקלענערט. תמיד האָבן מיר די צוקונפט פון אונדזער פאלק איבערגיגעבן אין דער האַנט פון דער השגחה, און אויך אונדזער גיצווינגינע פּאַסיוויטעט, די אָפּטויטונג פון אונדזער נאַציאָנאַלן ווילן, דער מצב פון אומטעטיקייט, וואָס די היסטאָרישע פאַרהעלטנישן האָבן אונדז אויפגיצווינגין, האָבן מיר אויפגינומין מיט אומגיהייערן מוטיקן סבלנות.

אבער אין צווישן האָבן זיך די צייטן גיענדערט.

די צושפּרייטונג אין שטח, וואָס דאָס יידישע פאלק אונטערליגט, איז גיוואָרן באַזיגט דורך די נייע דערפינדונגין פון מאָדערנער טעכניק אויף אַזאַ אופן, אַז מיר קענין דרייסט באַהויפּטן, אַז היינט-צו-טאָג קענין יידן, וואָס זענין צעזייט און צושפּרייט אויף דער גאַנצער וועלט, צווישן אַלע אומות, קומין צווישן זיך אין קאָנטאַקט נישט ווייניקער שנעל, ווי אין די צייטן פון אונדזערע אָבות, ווען זיי זענין גיזעסן פאַרייניקט אויף איין באָדן.

אויך אונדזער לאַנד איז אונדז איצטער גיוואָרן אַ סך נענטער, דורך די לעצטע וועלט-גישעענישן. דאָס האט אויסגינוצט די ציוניסטישע באַוועגונג און האט זיך פאַרגישטעלט פאַר די וועלט-מלוכות אַלס דער אַפּוטרופּס פון יידישן פאלק. אבער זי — די ציוניסטישע באַוועגונג — האט גיפעלטשט די גאַנצע קאָנסטרוקציע פון פאלק און עס גישטעלט אין קעגנזאַץ צו דעם גאַנצן אינערלעכן זין פון דער יידישער גישיכטע.

טראָץ דעם אַלים, איז דאָ אַ באַדייטנדיקער טייל פונים תורה-גיטרייען יידישן פאלק חרדישע יידן, וואָס פילן כלל נישט די אַלע שנויים, וואָס דרינגין אַליין אַרויס פון די אַלע גישעענישן. צו דעם קומט נאָך צו דער וואַקסנדיקער עקאָנאָמישער דרוק, וואָס לאָזט זיך אַמשטאַרקסטן פילן אין די תורה-צענטערן און די סכנה פון מערב-אייראָפּעאישן גייסט, וואָס דראָט אַריינצודרינגין אין די תורה-קרייזן. און פון דעסט וועגן פילן זיי אַלץ נישט, אַז דאָס איז זיי מחייב צו אַקטיוויטעט, צו מעשים — אין קעגנזאַץ צום פּאַסיוון פאַרהאַלטן זיך פון זייערע עלטערן.

יאָ, די דאזיקע פרומע יחידים פאַרטאָפּלין יעצט זייער לערנין, דאַווינין מיט מער התלהבות. זיי שיידן זיך פּו שטענדיק אָפּ פונים פיינטלעכן לעבן — און זיי וואַרטן. אבער דער גלות בלייבט חי ביז יעצט און אפשר נאָך מער, אַ תקופה פון פּאַסיוויטעט, פון אומטעטיקייט פאַרן גאַנצן יידישן פאלק.

אַנדערש איז מיטן אַגודיזם.

דער אַגודיזם רופט צום תורה-פאָלק אין אַלגימיין, אין נאָמ'ן פון דער תורה.

ער האַלט, אַז יעצט איז גיקומין די צייט, ווען דאָס תורה-פאלק איז מחויב צו פאַרשטאַרקטער אַקטיוויטעט און מעשים.

דער אַגודיזם וויל אויפוועקן דאָס יידישע פאלק פונים אַפּאַטישן מצב פון יאָר-טויזנטער און אים מכשיר זיין צו טעטיקייט. דער אַגודיזם איז דורכגידרונגין מיט דער איבערצייגונג, אַז דער גלות איז יעצט אַרויס פון זיין סטאַטישער תקופה (תקופה פון אומבאַוועגלעכקייט און אומטעטיקייט) און גייט אַריין אין אַ דינאַמישער תקופה (תקופה פון באַוועגלעכקייט און טעטיקייט).

די גישעענישן פון דער לעצטער צייט דעצידירן און מאַכן גלייכצייטיק מעגלעך, אַז דאָס תורה-פאלק זאָל אָנהייבן אַ קאַמף פאַר זיין קיום אַלס פעסטע איינהייט, ווי ס'איז אַמאָל גיוועזן.

אַזוי אַרום וועט דערמעגלעכט ווערן דעם יידישן פאלק מבליט צו זיין זיין אייגנטלעכן היסטאָרישן מהות און זיך אַרויסצווייזן אַלס פעאיק און מוכשר צו זיין צוקונפט, וואָס איז אים פאַרזיכערט גיוואָרן דורך די צוזאָגן פון די נביאים.

אט דער דאזיקער רוף פון אַגודיזם צום יידישן פאלק זיך צו קאָנצענטרירן אַלס באַזונדערע איינהייט אַרום דעם תורה-פאָן, איז אַ נייע התחלה אין דער היסטאָריע פון אונדזער פאלק. איז אַ פּרואוו צו אַקטיוויזירן דאָס יידישע פאלק, אַז עס זאָל מיט זיך אַליין פאַרשטעלן דעם אמתן סימבאָל פון כנסת-ישראל.

און פּונקט אַזוי ווי ס'איז נישט מעגלעך פונאַנדער צו טיילן צווישן דעם סימבאָל פון כנסת-ישראל און צווישן דעם גייסטיקן ארץ-ישראל, דעם ארץ-ישראל של מעלה, אַזוי איז אויך נישט מעגלעך פונאַנדערצוטיילן צווישן דעם ווירקלעכן תורה-פאָלק און דעם ווירקלעכן תורה-לאַנד. זיי בילדן איין איינהייט.

דעריבער איז דאָס איינגעמין ארץ-ישראל פאַר דער תורה, וואָס זאָל באַהערשן דאָס גאַנצע לעבן — נישט בלויז איין מצוה פון די תרי"ג מצות — נאר דאָס איז די שטרעבונג אויסצופירן אונדזער היסטאָרישע אויפגאַבע צו פאַרייניקן דאָס לאַנד, דאָס פאלק און די תורה אין איין דורכהאַפטיקן צוזאַמינבונד.

אין דער זעלבער צייט, ווען דער אַגודיזם רופט דאָס תורה-פאָלק אַלס אַזעלכיס, מוז ער גלייכצייטיק צונייגן די אויגן פונים פאלק צום תורה-לאַנד.

פון דעם אַלים גיזאָגטן דרינגט אַרויס, אַז דער אַגודיזם איז גרונט-פאַרשידן פון ציוניזם און שטייט צו אים אין עקסטרעמין קעגנזאַץ.

אמת, ביידע באַוועגונגין רופן צו נאַציאָנאַלער אַקטיוויטעט, אבער אין דער צייט, ווען דער אַגודיזם רופט דאָס פאלק פון דער תורה — רופט דער ציוניזם דאָס פאלק פון הערצל. פאַרן ציוניזם איז דער גלות אַזאַ מין קראַנקייט, וואָס ס'ליידט דערויף דאָס פאלק פון הערצלין; פאַרן אַגודיזם איז דער גלות די אויפגאַבע פונים פאלק פון דער תורה.

דער ציוניזם באַטראַכט ארץ-ישראל אַלס תרופה צו דער גלות-קראַנקייט — דער אַגודיזם באַטראַכט ארץ-ישראל אַלס מיטל צו לעזן די אויפגאַבן פון גלות.

דער ציוניזם איז מוותר אויפן גלות צוליב ארץ-ישראל — אבער דער אַגודיזם זעט נישט אין קיין שום סתירה צווישן גלות און צווישן הייליקן לאַנד.

דער אַגודיזם שטרעבט צו שאַפן אַ נאַציאָנאַלע תורה-היים אין ארץ-ישראל ביז דער גואל צדק וועט קומין, וואָס זאָל זיין דער קרוין-פּונקט פון אַלע תורה-היימין אין גלות — אבער ער וויל נישט, אַז א"י זאָל זיי גענצלעך ירשהנין.

נישט דורך נעגאַציע און ביטול קענין מיר באַזיגן דעם ציוניזם. אויך נישט דורך נאָכאַמין, נאר מיט גייסט קען מין מנצח זיין אַן-אַנדערן גייסט.

פּונקט ווי דער ציוניזם האט אַרויסגיפירט אויף דער פעלקער-אַרענע דאָס גיפעלטשטע פאלק און האט כובש גיוועזן אונדזער לאַנד — אַזוי רופט דער אַגודיזם צום תורה-פאלק, עס זאָל זיך שיצן און דאָס לאַנד שיצן; ער זאָל זיך מכשיר זיין און דאָס לאַנד מכשיר זיין אַנטקיגן דער ציגיזאָגטער צוקונפט.

דער קאַמף צווישן אַגודיזם און ציוניזם — אַ קאַמף פון מעשים און נישט פון ווערטער, קומט אָן אין די שפּורן פון משיח.

ז. שאַכנאָוויטש — דער וועג אַהיים

אַ דאָקומענט פון דער צייט

ה) די נייע איבערלעבינישן פון די משפּחה ווילדע

אַרום הער ווילדע האט אַלץ אַרום אָנגיהויבן ווערן עפּיס פאַרשלייערט און אומדורכדרינגלעך. אַזוי האט ער גימוזט אַרויס פון די אויפזיכטס-ראַטן, וואו ער איז גיוועזן אַ חשובער מיטגליד; אַזוי האָבן אים פלוצים גישעפטס-פריינט און קונים, מיט וועלכע ער האט אַ לעבן לאַנג צוזאַמין גיאַרבעט — גישריבן מיט אַ מאָל, ער זאָל צו זיי מער קיין אָפערטן נישט שיקן. אַזוי האט ער מער נישט גיקענט זיך באַדינין אויף דער בערזע מיט זיין קורס-מעקלער לאַכיט און זיין נאָטאַר רויב, מיט וועלכן ער איז גיוועזן פערזענלעך באַפריינדיט — האט ער אויכט גימוזט מיט אַן-אַנדערן פאַרטווישן. בקיצור אַלץ אַרום האט אָנגיהויבן ווערן עפּיס אומפאַרשטענדלעך. אבער איבער אַלים — האט דאָס איבערלעבעניש אויף דער הכשרה אויפגירודערט זיין גאַנץ אינערלעך מהות. מעגלעך, אַז אין שייכות מיט די אַלע גישעענישן אַרום, איז די באַדייטונג פון דעם הכשרה-באַזוך זיך צוואַוואַקסן.

הער ווילדע האט איצט זיך גינומין לייענין יידישע צייטשריפטן. וועלכע ער פלעגט פריער אין דער האַנט אריין נישט נעמין, האט אָנגיהויבן באַזוכן יידישע פאַרזאַמלונגין. ער האט גיזוכט אַן-ענטפער, אַן-אויפקלערונג איבערן זין פון דער צייט. די צייטונגין און די פאַרזאַמלונגין האָבן אַ סך גירעדט דערפון — אבער גאָרנישט גיזאָגט. ער האט זיך אויך גינומין פאַרטיפן אין אַלטע ספרים, וואָס ער האט גיפּרואווט לערנין אין דייטשער איבערזעצונג. דאָ און דאָרטן האט ער גיטראָפן אַ וואָרט און אַ גידאַנק, וואָס האט אויפגיבליצט ווי אַ ליכט-שטראַל אין זיין מוח; אבער באַלד איז דאָס ליכט אויסגילאָשן גיוואָרן, דאָרט האט גיפעלט דאָס אייל פון וויסן, כדי דאָס ליכט צו דערהאַלטן.

איין שעה אין וואָך פלעגט ער זיך צוזאַמין קומין מיט ר' שמואל קאַרפּנטייך, און אין די דאזיקע שעה איז דאָס ביים רוג ווילדעס באַנקהויז פאַרוואַנדלט גיוואָרן אין אַ בית-מדרש.

נאָך איז נאַרבערט ווילדע גישטאַנין פונדערווייטנס פון אַלים דעם נייעם — אבער ווי רבי שמואל פלעגט זאָגן דאָס אור-אַלטע — ער איז גישטאַנין איבער אָדער נעבן דעם, אבער פאַרשטיין האט ער שוין גיקענט זיין רבין.

ווען ווילדע האט אַ מאָל גישמועסט מיט ר' שמואלן וועגן די נייע ביכלעך, וואָס רעדן וועגן די שולד פון דייטשן יידנטום וואָס איז זיך אַליין שולדיק אין דעם אַלים, וואָס איז אויף אים גיקומין — האט דער אַלטער רבי שמואל גישאָקלט מיטן קאָפּ.

— וואו זענין די דאזיקע „נביאים" גיוועזן פריער, ווען ס'איז גיוועזן די צייט צו מאַנין און צו דערמאַנין? האט ירמיהו הנביא אויכט אַזוי גיטון, ווען אַלץ איז שוין גילעגן אין אַש צו קומין און צו שרייען: „גאַנץ רעכט אויף אייך, איר זענט אַליין שולדיק!..."

שולדיק זענין מיר אַלע, אבער נאר קייגן ג—ט, ווי מיר זאָגן אין אונדזערע תפילות: „אבינו מלכנו חטאנו לפניך" — אונדזער פאָטער, אונדזער מלך, מיר האָבן גיזינדיקט קייגן דיר, נאר קייגן דיר. די וועלט האט נישט קיין רעכט אונדז אָנצוהענגין די שולד...

— אבער, האט ווילדע גיפרעגט, אין פּוילן טראַכט מין דאָך גאַנץ אַנדערש

מכוח די דייטשע יידן...

— אודאי וואָגט מען פאַרט, אַז אין דייטשלאַנד איז דאָ צו ווייניק תּירה, צו ווייניק יידישקייט — אָבער קיינער לייקנט נישט אָפּ דעם אינערלעכן ווערט פון דייטשן יידנטום. די עמאַנציפּאַציע איז געווען אַ שווערער נסיון פאַרן דייטשן יידנטום, דער רוב האָט אים נישט געקענט בייַשטיין. דעם מזרח-יידנטום איז נאָר געווען באַשערט דער נסיון פון אָרימקייט, פון ליידן— דער דאָזיקער נסיון איז האַרט, אָבער לייכטער בייַצושטיין. ווער ווייסט, צי מיר יידן פון פּוילן און ליטע, וואָלטן געקענט בעסער בייַשטיין דעם נסיון פון עמאַנציפּאַציע, אויב ער וואָלט געהען אָנגעוואָרפן.

דאָס אַלץ וואָס איז געשען, איז אַ מאָנונג צו חשבון-הנפש צום פאָלק-ישראל אין דער גאַנצער וועלט. אַלע ווערן גערופן צו תּשובה, איך ווי איר, הער ווילדע — אייערע, ווי מיינע לאַנדסלייט. קיינער טאָר זיך נישט איינרעדן ער שטייט אין דער מיט — און נאָר יענער שטייט בײַם ראַנד...

מיט דער צייט איז די לערן-שעה מיט רבי שמואל קאַרפּנטייך פאַר ווילדן געוואָרן אַ לעבנס-באַדאַרף. ס'האָט אים נישט געגעבן קיין ענטפער אויף אַלים דעם, וואָס האָט אויף אים מיט אַ מאָל אַרויפגעשטרוימט אין די דאָזיקע טעג, אָבער דאָך האָט עס אים מער געזאָגט ווי די אַלע צייטונגען, פאַרטראַגן און נייע ביכער, וואָס באַשעפטיקן זיך מיט די זאַכן.

האָט ער טאַקי געהאַט עגמת-נפש, ווען רבי שמואל האָט אים געזאָגט, אַז ער קלויבט זיך עולה צו זיין קיין ארץ-ישראל און איז שוין פאַרטיק מיט אַלע הכנות.

אין יענע טעג האָט די משפחה ווילדע געהאַט נאָך אַן איבערלעבעניש. זיי זענען געוואָרן איינגעלאַדנט צו אַ ווייטע משפחה אויף אַ פרייטיק-צונאַכט. ר' יעקב בערכיס האָט געהייסן דער ראש פון דער משפחה, וואָס האָט געשטאַמט פון מעמלער געגנט, געווען דאָרט אַ רייכער האָלץ-סוחר און האָט ערשט נישט לאַנג זיך באַזעצט אין דייטשלאַנד.

אין יידישן קוואַרטאַל האָט ר' יעקב בערכיס געשמט מיט זיין תּורה און גמילות-חסדים, אָבער די ווילדעס האָבן זיך ביז היינט געהאַלטן ווייט פון ד' „שוואַרצע בערכיסיס", ווי מע האָט זיי גערופן.

ערשט לעצטנס, אַ דאַנק די אַלע געשעעניש, וואָס האָבן זיך מיט אַזאַ געוואַלט אַ וואָרף געטון אויפן הויז ווילדע—איז זיי די משפחה אַ ביסל נעענטער געוואָרן.

דער פרייטיק-צונאַכט ביי בערכיס אין הויז, די פייערלעכע שבת-שטימונג, די אַלטע יידישע מנהגים, די זמירות און די ליכט און די תּורה-שמועסן פון דעם אַלטן — דאָס אַלץ האָט אויף הער און פרוי ווילדע איבערגעלאָזט אַזאַ רושם, וואָס איז מער נישט אָפּגעמעקט געוואָרן פון זייערע הערצער.

אויפן וועג אַהיים האָט פרוי ווילדע שטיל און נישט זיכער אַ זאָג געטון צו איר מאַן: — אפשר וואָלטן מיר היינט געגאַנגען צופוס אַ היים?

— כ'האָב מורא ס'וועט פאַר דיר זיין צו ווייט...

— יאָ, כ'האָב מורא, מיר וואוינען עפּיס צו ווייט — האָט פרוי ווילדע פאַרטראַכט צוגעגעבן, און ס'איז אויסגעזען, אַז זי מיינט נישט בלויז דעם וועג צו זייער וואוינונג...

זיי זענען שווייגנדיק געגאַנגען ווייטער. — צו ווייט... האָט הער ווילדע איבערגעחזרט.

ווען זיי זענען אַהיים געקומען האָבן זיי געטראָפן אַ בריוו. ס'איז געווען פון בראַזיליע. ווילדע האָט זיך געחידושט. ער האָט נישט קיין שום געשעפטלעכע באַציאונגען מיט בראַזיליע. ער האָט אויפגעעפנט דעם בריוו. דער בריוו איז געווען געשריבן אין אַ פרעמד אומלעזבאַר כתב. עפּיס גאָר קיין כתב נישט, האָט זיך געוואונדערט הער ווילדע, בלויז פּאַסיקלעך און קראַפּקעס, ס'מוז זיין העברעאיש אָדער אַראַביש...

— אפשר עפּיס אַ שנאה-ער-בריוו... האָט געמיינט פרוי ווילדע.

— ניין, אַזעלכע בריוו קומען ראשית נישט פון בראַזיליע, און והשנית קומען זיי אויף די אַדרעס פון געשעפט. דאָס מוז זיין עפּיץ, וואָס קען אונדזער היים...

און פּלוצים האָבן זיי ביידע גענומען טראַכטן וועגן זייער זון דושעמס, פון וועלכן זיי האָבן זינט זיין פּלוצלינגן פאַרשווינדן, קיין שום לעבנס-צייכן נישט באַקומען.

אָבער ווער וועט קענען איבערליינען דעם בריוו? און מיט אַ מאָל איז אים איינגעפאַלן רבי שמואל קאַרפּנטייך.

— היינט איז דאָך אָבער שבת, מע וועט מוזן וואַרטן ביז מאָרגן אָוונט און

ערגיץ אָפּזוכן רבי שמואלן... האָט געזאָגט הער ווילדע.

און ער האָט אַזוי געטון.

יענים שבת-צונאַכטס איז אין איינעם פון די בתּי-מדרשים אין מזרח-קוואַרטאַל פאָרגעקומען אַ מלוה-מלכּה. אַזעלכע בתּי-מדרשים-שטיבלעך און מנינים פון פאַרש־דינע שטייגערס געפינען זיך אַ סך אין דעם געגנט.

אין די דאָזיקע שול זענען זיך צונויפגעקומען עפּ״י רוב ליטווישע יידן, וואָס האַלטן נישט פון די חסידישע מנהגים פון די פּוילישע שטיבלעך, אָבער זיי האָבן זיך אויך נישט געקענט צופּאַסן צום אייביק גלייכגעשטעלטן ווייבער פון דער אָפיציעלער סינאַגאָגע, און ווילן זיך אויסלעבן אויפן אייגינעם ליטווישן שטייגער.

צוליב די דייטשע רו און אָרדענונג וואָס האָט דאָרט געהערשט, האָט די שול צוגעצויגן אויך דייטשע מתפּללים.

איצט מוצאי-שבת, האָבן אין די דריי ברייטחדיקע שטובן פונים בית-התּפלה געברענט אַלע דריי לאָמפּן אויפן סופיט און אַ חוץ דעם אויך עטלעכע סטעאַרין-ליכט ווי צו עפּיס אַ יום-טוב.

ס'איז באמת געווען אַ יום-טוב, אפילו אַ טאָפּלטער. מע האָט געפייערט אַ סיום-הש״ס פון די פאַרטיילטע מסכתות צווישן אַלע מיטגלידער און גלייכצייטיק זענען צוויי חשובע מיטגלידער געפאָרן קיין ארץ-ישראל.

דער איינגנטלעכער מחות׳ פון דער היינטיקער שמחה איז געווען רבי שמחה איילגוט. ער אַליין — און דאָס שוין נישט צום ערשטן מאָל — האָט אויס־געלערנט גאַנץ ש״ס. און איצטער האָט ער געדאַרפט אין עטלעכע טעג אַרום אָפּפאָרן אין הייליקן לאַנד אַריין, מיט דער זעלבער שיף וואָס רבי שמואל קאַרפּנטייך, וואָס האָט איצט נעבן אים פאַרנומען דעם אויבן-אָן ביים טיש.

רבי נתן איילגוט האָט געלעבט שוין אַ צענטליקער יאָרן אין דער גרויסער דייטשער קהלה, אַזוי אַז דאָס יונגערע דור האָט אים שוין לאַנג געהאַלטן פאַר אַן־אייגינעם, ווען נישט די פּגימות אין דייטשן לשון, וואָס האָבן נאָך געבילדעט אַ שטיקל שייד-וואַנט. אָבער דאָס האָט נישט געשטערט די אַכטונג און ליב־שאַפט, מיט וועלכע אַלע האָבן אים אַרומגערינגלט.

ריין ווי גאָלד אָן אַ שטויבעלע און אָן אַ פּגימה פונקט ווי זיין שוואַרצער, האַלבלאַנגער ראָק איז געווען זיין כאַראַקטער, זיין האַרץ. אַזוי זענען געווען זיינע ליפּן, איבער וועלכע עס איז נישט אַריבערגעגאַנגען קיין שום אומריין אָדער נישט אמתדיק וואָרט, קיין שום באַליידיקונג אָדער לשון-הרע קייגן וועמען ס'איז.

הגם די גאַנצע וועלט האָט געוואוסט, אַז ער איז בקי אין גאַנצן ש״ס ווי אַ ייד אין „אשרי", האָט ער קיינמאָל נישט געוואָלט איבערנעמען קיין כּסא-רבנות אָדער אַנדערע כּיבודים. ער האָט זיך באַגנוגן געלאָזט מיט דעם וואָס ער האָט געגעבן שיעורים צו די בחורים.

שוין אַ סך מאָל האָט ר' נתן איילגוט געפייערט סיומס, דאָס איז אָבער געווען זיין לעצטער סיום, דער סיום כּל הסיומים, פאַר זיין פאַרלאָזן די היימיש געוואָרינע און דאָך פרעמדע שטאָט.

צום דאָזיקן יום-טוב איז געקומען דער שמן-זית פון די מזרחדיקע לומדישע וועלט און אויך אַ סך היימישע פריינט און תּלמידים פון ר' נתן, ר' שמואל קאַרפּנטייך, איינער פון די גרעסטע לומדים און גלייכצייטיק דער וועג-חבר פונים גאַסט-געבער איז געוואָרן מכובד מיטן „הדרן"-פּלפּול.

ס'איז נישט געווען קיין לייכט שטיקל אַרבּיט. דאָ צווישן אַן־עדה פון אַזויפיל לומדיש-שאַרפע קעפּ, חריפים און בקיאים.

ר' שמואל קאַרפּנטייך האָט צייט. ער האָט זיך נישט ליב צו איילן, פּאַמעלעך איז ער זיך געגאַנגען טריט ביי טריט. ער האָט ליב פעסטע יסודות פון גרונט ביז צום דאַך.

דאָס שפּאַריניש און פּלפּלין האָט געדויערט אַ לענגערע צייט. סוף-כּל-סוף איז רבי שמואל אַרויס בשלום פונים שטורמישן ים. ער האָט אויסגעלאָזט: „ה' עוז לעמו יתן, ה' יברך את עמו בשלום" (ג–ט האָט געוואָלט זיין פאָלק געבן קראַפט, האָט ער עס געבענטשט מיט שלום). און דאַן איז געשען דאָס נס, אַלע קאָמפּן האָבן זיך איינגעשטילט און אַלע האָבן געשריגן „יישר כּחך".

דערנאָך האָט מען זיך געוואַשן צו דער סעודה. קיין רייך מאָלצייט האָט עס נישט געקענט הייסן, ווען פאַר יעדן פון די געסט זענען געלעגן צוויי מיט געשווימן אַ פּלעשל יי״ש, וואָס איז אָבער ליידער געווען אַרומגערינגלט פון וואורשט-באַלייגטע זעמל מיט אַ גלאָז שוימיק ביר. צום סוף איז נאָך אַרויס־צו ווייניק גלעזלעך. ביר און יי״ש האָט געשפּענדיט ר' יעקב בערכיס. די בולקיס האָט געשענקט דער בעקער פאַזנער און דער וואורשט האָט געשטאַמט

פון דוד גוטהערץ, אַ פּשוטער ייד, אָבער אַ גרויסער בעל-צדקה און אַ נדבן. ר' נתן איילגוט האָט גראָד אָנגעהויבן זיין דרוש פון דער סדרה דורכגעפלאָכטן מיט מפרשים, וואו ס'ווערט אַלץ דערמאָנט מכּוח תּורה און ארץ-ישראל.

אָן פאַרמאַליטעטן האָט מען געביסן די בולקיס און צוגעטרונקען שוימיק ביר און מע האָט זיך געלאָזט וואויל-גיין.

נאָך דער דרשה האָט ר' נחומקע חבד, אַ ג–ט-געבענטשטער זינגער, אָנגעהויבן זינגען „מזמור לדוד, ה' רועי לא אחסר"... וואָס אַמאָל העכער, מיט וואַקסנדי־קער התלהבות האָט דאָס קול אָפּגעקלונגען אין כאָר. און ווען ר' נחום האָט אָנגעהויבן צום דריטן מאָל מזמור לדוד מיטן זעלבן ניגון אָבער מיט אַ העכערן טאָן, זענען אַלע געסט, ווי לויט אַ קאָמענדע אויפגעשטאַנען און העגט האָבן זיך געפלאָכטן אין אַ רקוד. דער רקוד איז געגאַנגען וואָס אַמאָל שנעלער און פייערדיקער אין אַ רעדל אַרום טיש.

מיט אַמאָל איז אָנגעלאָפן מאַ־ר הייפוס, אַ יונגער בחור און אויסגערופן: אַן־אויטאָ איז געקומען צו פאָרן, עפּיס אַ הער איז דאָ און פרעגט זיך אויף ר' שמואלן.

— וואָס הייסט דאָס עפּיס אַ הער? איז רבי נחום חבד נאָך אַלץ אין זינגנ־דיקן טאָן אַריינגעפאָרן — איז עס אַ ייד, טאָ רעדושע דאָך דייטש, דו חמור איינער! מע זאָגט אַ ייד אָדער אַן־אורח; וואָס הייסט דאָס עפּיס אַ הער? אדרבא, זאָל ער קומען און מיטטאַנצן.

ס'איז געווען באַקאַנט אַז ווען נחום חבד האָט אויסגעטרונקען אַ גאַנץ גלאָז ביר און נאָך דערצו אַ כּוס יי״ש, וואָס ס'איז געוועגלעך געשען נאָר פּורים און שמחת-תּורה, דעמלט האָט ער אָנגעהויבן רעדן מיט אַ רויען, גראָבן טאָן און יעדן גי„דוי״צט.

דער פרעמדער איז אַריינגעקומען.

— אָך, הער ווילדע! האָט רבי שמואל מקבל-פּנים געווען דעם באַנקיר, וואָס איז אומזיכער און פאַרלעגן געשטאַנען אויף דער שוועל.

— ברוך-הבא, הער ווילדע, האָט ר' שמואל נאָכאַמאָל אויסגערופן אין מיטן טאַנץ און פון גרויס שטוינען האָט ער נאָכגעלאָזט די האַנט פון זיין שכן אַזוי, אַז דאָס גאַנצע רעדל איז זיך צופאַלן. ר' נחום חבד האָט אויף אים ביין אַ קוק געטון. דאָ האָט ר' שמואל אַראָפּגעטון ווילדעס האַנט און די צווייטע האַנט האָט אַ כאַפּ-געטון ר' נתן איילגוט און דאָס רעדל האָט זיך ווידער געשלאָסן און דער ריקוד איז ווייטער געגאַנגען.

הער ווילדע איז געוואָרן מיטגעריסן, ער האָט אַליין נישט געוואוסט, ווי-אַזוי ס'האָט אים גענומען אַלץ שווינדלען פאַר די אויגן אינמיטן ווילדן געווירבל און שווייס איז אים אַרויסגעטראָטן אויפן שטערן.

ער האָט לייכט אָפּגעאָטעמט, ערשט ווען דאָס געזאַנג האָט אָפּגעהאַקט אין דער־מיט און ער איז געבליבן זיצן ביים טיש צווישן רבי שמואל קאַרפּנטייך און ר' נתן איילגוט.

— איך געהער נישט דאָ אַריין. אַנטשולדיקט, האָט הער ווילדע איינגערוימט ר' שמואלן — איך בין נאָר געקומען אייך זוכן — וועגן אַ העברעאישן בריוו...

אָבער רבי שמואל האָט נישט מסכּים געווען.

וואָס הייסט דאָס עפּיס, איר געהערט נישט דאָ אַריין? אַ ייד געהערט צו יידן.

און שוין איז פאַר אים געלעגן אויף אַ ריינעם קאַרטאָן-טעלער אַ באַלייגטע זעמל און אַ גלאָז ביר איז געשטאַנען דערנעבן.

רבי שמואל האָט אים אויפגעקלערט די באַדייטונג פון דער פייערונג.

רבי יעקלי קראָקאָווער דער חסידישער רבי האָט זיך אַריינגעמישט: ביי אונדז טאַנצט מען אַ רעדל, ווייל אַלע זענען גלייך, נישטאָ קיין פאָדער־שטע און קיין אונטערשטע...

ווילדע האָט זיך אַרומגעקוקט. אַ מאָגערע און ליידיקע סעודהלע. שטיקלעך בולקע, האַלבע אויסגעטרוקענע גלעזלעך ביר — און זיי זינגען און טאַנצן אַרום, גלייך ווי זיי וואָלטן גאַנצע פעסער אויסגעליידיקט.

— ס'איז די שמחה וואָס קומט פון אינעווייניק, די שמחה מיט דער תּורה — האָט ר' שמואל דערקלערט.

הער ווילדע האָט זיך פאַרטראַכט.

מערקווירדיקע מענטשן. ווי זיי נעמען אים דאָס אויף, אים וועמען זיי קענען גאָר נישט, אָבער — וואָס נאָך ערגער איז — אפשר קענען זיי אים יאָ... עס מאָלט זיך אויס אַ פאַרקערטן פאַל: ווען למשל איינער פון די פאַרשוינען פאַלט אַזוי אַריין אין זיין קרייז אויף די בערזע, אָדער אין אַ ציטונג צום אויפּוזיכטס-ראַט, אָדער גאָר אין סאַלאָן, צו אַ געזעלשאַפטלעכע פאַראַנשטאַל־טונג... ס'איז דאָך גאָר אומגלעך זיך פאָרצושטעלן, אַז ער דאָ האָט געגאָסן פון זעלבסטפאַרשטענדלעכע גלייכע ברידער-רעכט. ער האָט זיך אין פאַרשעמט.

דער עולם איז געוואָרן הייטער געשמיסט, געזונגען פאַרשידענע ניגונים און פאָלקס-לידלעך.

דערנאָך האָבן אַלע גענומען דרשינין.

פּלוצים האָט עמיץ אויסגערופן: — זאָל הער ווילדע עפּיס זאָגן.

— איך? האָט נאַרבערט ווילדע זיך דערשראָקן.

— ס'מאַכט נישט אויס, האָט ר' שמואל קאַרפּנטייך זיך געבעטן, ס'וועט דעם עולם גרויס הנאה-טון...

הער ווילדע האָט נאָך אַ קורצע ווײַלע צעגערן פּייערלעך זיך אויפגעשטעלט האָט גענומען דאָס גלאָז אין דער האַנט און געזאָגט:

— אייגנטלעך האָב איך דאָ ווייניק-וואָס צו זוכן און נאָך ווייניקער צו זאָגן. אָבער דאָך, ווייל ס'האָט דאָ עמיץ דערמאָנט, אַז „אַלע זענען מיר ווי אַ גרויסע אַקציע-געזעלשאַפט, גלייכע שותּפים צו ריוח און היזק" ווייל איך דאָ אַ פּאַכמאַן עפּיס זאָגן:

אויב אַ געזעלשאַפט זעט אײַן, אַז מיט אירע אַקציעס שטייט שמאָל, דאַן פּרואווט זיך צו ראַטעווען די אונטערנעמונג דורכן אַרויסגעבן יונגע אַקציעס. ס'וועט אויס, מיינע הערן, אַז מיט די אַקציעס פון דייטשן יידנטום שטייט עס זייער שלעכט. און אַזוי ווי מיט אונדז אַלטע איז שוין נישטאָ וואָס צו-מאַכן, אַזוי פּרואווט מען צו ראַטעווען די סיטואַציע מיט יונגע אַקציעס... אין אַזוי ווי איך אַליין בין אַ באַזיצער פון אַזאַ יונג-אַקציע...

— דאָך... האָט עמיץ אויסגערופן.

טרינק איך דעריבער לחיים פאַרן ייִנגן פאָר, ברוך הוא, געבענטשט איז ער...

ער האָט אויפגעהויבן דאָס גלאָז אין דער הויך. אָבער אַלע זענען צוגעגאַנגען, אים געדרוקט די האַנט און געטרונקען לחיים.

סוף־כּל־סוף – האָט זיך נאַרבערט ווילדע דערמאָנט, דעם אייגנטלעכן ציל פון זיין אַהערקומען. ער איז אַוועק מיט ר' שמואל קאַרפּנטייך אין אַ ווינט און האָט אים געוויזן דעם בריוו.

ר' שמואל האָט איבערגעלייענט דעם בריוו אין דער שנעל.

ס'האַנדלט זיך וועגן דושעמס זיין עלטערן זון דעם רב פון בראַזיליע שרייבט, אַז ער פילט זיך גאַנץ גוט. ער האָט שוין אַלץ אויסגעפּרואווט, געווען אַ ביוראָ־אַרבעטער, אַ סוחר, אַ שאָפער — אָבער ס'איז עפּיס נישט געגאַנגען מיט הצלחה...

האָט ער זיך בכן אַנטשלאָסן צו פאַרלאָזן בראַזיליע און צו זוכן מזל ערגיץ אַנדערש, אפשר אין ארץ־ישראל. אַזוי ווי אָבער זיינע אַלע געלט-מיטלען האָבן זיך אויסגעלאָזט, האָט אים דער רב באַזאָרגט מיט די נויטיקע מיטלען. אָבער דושעמס (ער הייסט שוין איצט יעקב) האָט אים באַשוואוירן, ער זאָל וועגן דעם מודיע זיין דעם פאָטער, וואָס וועט זיכער נישט-סוכל זיין, אַז זיין זון זאָל נהנה זיין פון עפנטלעכער אונטערשטיצונג. איצט האָט ער די ברירה צוריק צו שיקן דעם בעטראָג, וועט מען עס אויסנוצן פאַר די אָרימע און נויט-באַ־דאַרפטיקע אין בראַזיליע...

צום סוף פאַרזיכערט דער רב, אַז זיין זון וועט זיך אָן ספק מיט זיינע גרוי־סע פעאיקייטן און שטאַרקן רצון אַרויפאַרבעטן...

הער ווילדע האָט באַהאַלטן דעם בריוו און איז שנעל אַוועק.

אינעווייניק האָט מען ווייטער געזונגען און געטאַנצט.

די גרויסע בראָשור אין פּויליש

פונים באַקאַנטן שריפטשטעלער **הלל זיידמאַן** וועגן דער אַרט.

פרויען-באַוועגונג און וועגן דעם לעבן און שאַפן פון שרה שענירער ע"ה

Renesans Kobiety Żydowskiej

אין דער בראָשור געפינט זיך אַ גענויער איבערבליק פון דער בית-יעקב און בנות-באַוועגונג זייט איר אַנטשטיין ביזן היינטיקן טאָג. די בראָשור איז באַטיילט אין 15 פּרקים און דער באַקאַנטער מחבר איז ערוב פאַרן חשיבות פון דער אויסגאַבע. אינים בוך געפינט זיך אויך דאָס בילד פון פרוי שענירער. פּרייז פון אַ בראָשור 95 גר. 10 שטיק נאָר 6 גילדן—אָן געלט ווערט נישט געשיקט.

ישראל עמיאט

דער ווילנער גאון

באַלאַדע

אין טעג פאַרכמאַריטע יעשיענדיק,
ווער איז ער דער וואַנדרער דאָ?
וואָס גייט איבער וועגן קוים העשנדיק,
איצט אין דער פאַרטאָגיקער שָעה,
און קאַלט איז און פייַכט איז צופרעסנדיק
און בלאָטיק, קיין אָפּשטעל נישטאָ?

עס פאַרקין די פיס זיך אין זומפּן —
דאָך קוק אָן דאָס ליכטיק גישטאַלט
גלייַך, ווי אין שטערן גישרומפּן
וואָלט שייַנין אַ זון העל צושטראַלט,
און דאַכט זיך, ווי אין נעפּל אין דומפּן,
וואָלט דער טאָג זיך פאַרשעמט ערשט באַהאַלטן.

ווער איז ער? פאַרוויקלט אין טַלית און תפילין.
ער וואַנדערט שטעג אייַן, שטעג אויס.
עס זעען אים פייגל און טרילן
פון זיך דישענצטע ניגונים אַרויס.
און מאַכן אַ וואַרע און ווילן
זען דעם היילקן גרויס?

און עס בייגן זיך ביימער הַכנָעהדיק
און וועלדער, ווען ער גייט אַדורך דורך זיי,
און וועלף בלייבן פאַרגאַפט שטיין הַנָאהדיק,
ווען ער גייט זייער וואוינונג פאַרבייַ,

ווער איז ער? — אַנטקייגן די טריט זייַנע לויפן
שטיינער און גרודיס מיט ערד,
און וואַרטן און זוכן אַן-אופּי,
אַז עס זאָל אויך זיי זייַן באַשערט
און די טריט פונים צַדיק זאָל אויף זיי
אַ טרעט טון זיי וואָלטן באַגערט.

עס קענין אַלע וועגן אים גוט
פון זאַמוט פון פוילן און פון ליטע,
אין אַשכנז האט אויך גיוואָגלט זייַן טריט
עס פאַרהאַלט אים קיין רעגן-גיוויטער.
ער ווערט אין דער פינצטערער נאַכט אויך נישט מיד —
אים האט דער ווינט נישט דערשיטערט!

עס איז דער גָאון פון ווילנע, זייַן נאָמין עס שֶמט
איבער אַלע וועלטישע עקן,
ער גייט דאָ דער נסתּר שטיל, פאַר אַלימין פרעמד
און ריכט גָלות אָפּ רַחמים צו וועקן
פאַר דעם, וואָס די יידישע תפילות פאַרנעמט
עס זאָל די יידישע זינד זיך פאַרמעקן!

אַ פעקל ספרים און חפצים אין האַנט —
דאָס איז ערשט זייַן גאַנץ פאַרמעגן,
און דער, וואָס קיין גרונט איז צו זייַן פאַרשטאַנד
וואַנדערט ערשט איבער די וועגן
אט אַזוי, ווי אַן-אָרימאַן פון לאַנד צו לאַנד
מיט דעם גוטס פון דער וועלט זיך גיזעגנט

און ער וואַנדערט אַזוי פון שטאָט צו שטאָט
און פאַסט אָפּ כּסדר „רצופים"
עס בלייבט ווי זייַן קומין פאַר אַלים אַ סוד
ווי אַזוי עס דערהאַלט זיך די נשָמה אין גוף אים
אַז חוץ שַבּת ווייסן אַלע ער האט
אין מויל נישט גינומין — פון שרָפים!

און קומט נאַכט און ער פאַלט אין אַ שטעטל אַרייַן —
מע קוקט אָן דאָס ליכטיקע פָּנים,
לאַדנט צו צייַטן אַ נָגיד אים אייַן
ער גייט נישט. עס העלפט קיין תּחנונים
דער גָאון פון ווילנע ווייסט, אַז אַ פָּ־וק איז פאַראַן:
„הנה לא ינום"!

און האַלבע נאַכט איז די ריכטיקע צייַט —
פון רַחמים זענין אָפן די טויערן —
און וואויל איז דעם, וואָס ווייסט דעם באַטייַט
אויף גָלות השכינה צו טרויערן
און בעט אָפּ די גזירות פון אַלטער צייַט
און פון די נייַע, וואָס קומין און לויערן.

שלאָפט ערשט דאָס שטעטעלע אין נאַכטיקער שָעה
אַ שטעטל אין פוילן, צי אין ליטע,
דער גָאון נאר איז אויף, ער ווייסט נישט קיין רו.
אט דאַכט זיך פון קעלט ער ווערט דערציטערט.
עס שאַריעט דער טאָג אויפן הימל שוין גראָ
און שטיל ווערט פון נאַכט דער גיוויטער.

און אָטימס קיין זעכציק עס גידויערט זייַן דרימל,
דער גָאון, ער רייַסט ווי אַ לייב זיך באַלד אויף
און ווי אַן-אָדלער אונטערן הימל
ער שווימט אין תַּלמודישע יַמים אָן אַ סוף
און גיך עס לויפן דַף בֵּית און דַף גִימל
דעם גאונישן מוח ווער פאַרהאַלט אין זייַן לויף?..
— — — — — — —
— — — — — — —

און ווידער דער אָרימער וואַנדערער אויף וועגן
מיטן פעקל חפצים און ספָרים אין האַנט,
מיטן טַלית און תפילין גיוויקלט — זיך פרעגן
אַלע פאַרוואונדערט מיט נייגיר אין לאַנד:

— ווער איז ער? און קיינער ווייסט נישט דערוועגן
און אַ סוד בלייבט דער גייסטיקער ריז. דער גיגאַנט!

אלימלך שטייער

בריף פון תהום...

פראַגמענטן*)

א.

טעג און יאָרן גאַנצע זענין שוין אַוועק זינט יענים טאָג — און איך ווייס נישט פון קיין רו.

דו גידענקסט מיך נאָך? און וואָס ס־איז גישען גידענקסטו?

איך בין גיקומין אין שטעטל, גיטראָפן אַ שטילע, רואיק-פאַרשלאָפינע אידיליע און איך האָב גיגעבן אַ קאַפּע מיטן פוס און ס־האט אַנגיהויבן ווימלין, ווי אין אַ פלוצים אויפגיוועקטע נעסט פון מוראַשקיס...

און דערנאָך...

דערנאָך בין איך פאַרשווינדן אַזוי פלוצים, ווי איך בין גיקומין, אָן אַ „זיי גיזונט". אַפילו מיט דיר זיך נישט גיזעגנט...

כ־חייס, אַז איר אַלע, די גאַנצע יוגנט, וועלכע איך האָב אויפגיטרייסלט, גיוויזן נייע וועגן פאַר אויפלעבן דאָס פאָלק, גיוועקט התלהבות ביז צום איבערשווימין פאַר אויפלעבונג פון אייגינים לאַנד — זענט גישטאַנין פאַר אַ רעטעניש. און אפשר האט איר מיך גאָר פאַרשאָלטן פאַר דעם, וואָס איך האָב גימאַכט צייטיקן אַ פרוכט און זי גילאָזט וועלקן...

אָבער דעם גאַנצן אמת באַגרייפט איר דאָך נישט.

הער מיך אויס. דו האסט גיהאַט צו מיר אַממיינסט פאַרטרויען. דיך האָב איך אַרויסגיפירט אויף אַ וועג, פון וועלכן ס־איז נישטאָ קיין צוריק און דו האסט דאָס רעכט צו וויסן דעם אמת.

אָבער איך בעט דיך — פאַרשעלט מיך נישט. די שולד ליגט נישט אין מיר.

דאָס, וואָס ס־האט אַרויסגיזאָטן פון מיר, גימאַכט אַלץ אויפקאָכן וואָס אַרום, איז גיוועזן שטאַרקער פון מיר.

הער!

איך זיץ איצטער ווייט, זייער ווייט פון מענטשן און איינזווייניק אין מיר איז שטיל, טויט שטיל. איך אַרבּיט איצט אויף אַ שיף, וואָס וואָגלט זיך אומאויפהערלעך צווישן הימל און ים.

און איך קוק איצט אַריין אין מיר, ווי אינים שפיגל פון ים.

און איך זאָג דיר, אַז דאָס וואָס ס־איז גיקומין האט גימוזט קומין מיט מיר, אָדער אָן מיר.

ס־האט אַ ראָד גיפּלאַצט. איך האָב בלויז אַוועקגישטעלט מיין פוס אויף די פאַרזשאַווערטע שרייפלעך.

ס־איז אַ בריק איינגיפאַלן. איך האָב בלויז מיין האַנט צוגילייגט צום וואַקלדיקן גרונט-שטיין.

דאָס און נישט מער. דו פאַרשטייסטו?

און אַז די שטיינער זענין גיפאַלן און גיזייעט חורבן און פאַרוויסטונג — פאַרוואָס זאָלט איר מיך פאַרשעלטן און זאָגן, אַז איך בין דער שליח פון שטן, דער מעפיסטאָפעל פון אַלים בייזן?

איך בין בלויז אַ שפיל-באַלים אויף די כוואַליעס פון אַ שטורימדיקן ים, וואָס ווערט גישליידערט אָן זיין ווילן.

איך בין בלויז אַ ווערימל, וואָס מוז אויסלאָזן זיין גיפט, וואָס האט זיך אָנגיזאַמלט דורך אַ צושטערט לעבן.

אויך איך בין בלויז אַ קרבן פונים טינק, וואָס האט גישפליטערט פון אַ בנין, וואָס פאַלט איין.

איצט שטיי איך מיט אַ האַנט אויפן האַרץ פאַר דיר:

פאַרשטיי מיך. ווען אַמאָל דער ווייטיק איבערשווימט די ברעגיס פון דיין האַרץ און דיין נשמה בענקט צו אַ לעבן, וועלכיס איז אַוועק און וועט שוין נישט צוריק קומין, איז דאָס מיין איינציקע בקשה צו דיר:

זיי מיר מוחל, דעם אומגליקלעכסטן פון די אומגליקלעכע, און זאָל מיין גידעכיניש, דעם אָנדענק פון אַ פאַרפירער, אַ מסית ומדיח, נישט זיין פאַרשאָלטן פאַר דיר.

ניין, כ־בין נישט גיוועזן קיין ציניקער, וואָס האט גילאַכט פון די הייליקייטן, וועלכע ער האט גיפּרעדיקט פאַר אַנדערע.

איך האָב בלויז אין גאָרנישט שוין גיגלייבט און איך האָב זיך בלויז גיקוויקט מיטן שפּיל צו זען אַ יוגנט אויפשווימין פון עקזאַלטאַציע, ווען אין מיר איז אַלץ שוין גיוועזן קאַלטע שטיקער גלאַזונע און קיין שום זאַך האט מיך שוין נישט גיקענט לעבעדיק מאַכן.

עפּיס ווי אַ מלאך משחית זאָל גיוועזן שטיין אונטער מיינע פלייציס און באַפעלן: מאַך חרוב! און איך האָב חרוב גימאַכט. פּרעדיק אַנשויאונגין, וועלכע זענין נישט דיינע!.. און איך האָב גיפּרעדיקט.

ברענג אַריין אין די הערצער פאַרצווייפלונג, גיפט, צומישונג! — און איך האָב דאָס אַריינגיבּרענגט.

און דערנאָך בין איך אַנטלאָפן.

גלייב מיר, ס־איז נישט גיוועזן קיין פויזע און ס־איז נישט גיוועזן קיין פחדנות.

אין יענער מינוט, ווען כ־בין אַנטלאָפן פאַר מיין אייגינים שאָטן, האָבן זיך גיענדיקט אַלע מיינע חשבונות מיט דער וועלט.

איך בין גישטאָרבן.

יא. קוק נישט אַזוי מיט דערשראָקינע אויגן. איך בין נישט משוגע. אַזוי איז עס.

פריער האט אין מיר איינוויייניק בלויז אַ גיפט גיזאָטן, אַ טונקעלע, בלינדע שנאה צו אַלים וואָס עקזיסטירט, איז יונג און גלייבט און יעצט, נאָך דעם, ווי כ־האָב אויסגיפּרט מיין מעפיסטאָפעליש שליחות און ווען אויך דאָס איינציקע גיפיל האט זיך אויסגילײדיקט פון מיין האַרץ — איז דאָרט גאָרנישט פאַרבליבן.

דער גולם האט זיך צוריקגיקערט צו זיין ערד. דער „שם המפורש" איז אַרויס.

איצט בין איך טויט.

כ־בעט דיך אין נאָמין פון אַלים. וואָס איז דיר נאָך גיבליבן הייליק — וויל מיך פאַרשטיין און זאָג נישט, אַז דאָס איז דער לעצטער אויסבּרוך פון משוגענע שטימונגען.

ניין, דאָס איז מיין לעצטע ווידוי. כ־האָב דיך אויסגיקליבן מיך אויסצוהערן, וויל איך ווייס, אַז דאָרט אין דער פרעמד, וואו דו ביסט פאַרוואָגלט גיוואָרן אַנטלויפנדיק פון דער היים, וואָגלסט זיך אַרום אומגליקלעך און טייל מאָל, אַז מיין טויט גיוויסן טוט אַ צאַפּל, שפּיר איך אין מיר עפּיס ווי אַ פאַרוואורף, וואָס איך גראַד בין גיוועזן דער טיטוס-וואָרים, וואָס האט דיין מוח צופרעסן; וואָס גראַד איך בין גיוועזן דער שליח פון שטן דיין האַרץ צו פאַרדאַרבן.

יא, אַמאָל גיט עס נאָך אַ צאַפּל-אויף אין מיר... ווער ווייסט? אפשר איז עס אַן-איבערבלייבּיניש פון מיין פאַרבּרענטער נשמה? און איך האָב מורא אַריינצוקוקן אין מיר, ס־זאָל מיך נישט אָנכאַפּן קיין שווינדליניש פאַר מיר אַליין.

טייל מאָל, ווען איך גיב אַ בליק, זע איך עס דאָרט אין דער טיף ערגיץ ביי מיר און אַ ציטערניש כאַפּט מיך אָן.

הער, ס־איז דער שאָטן פון גלייבן, וואָס איך זע. עפּיס הויערט נאָך דאָרטן אויפן דנא פון מיין פינצטערער, אָפּגישטאָרבּינער נשמה.

דו לאַכסט? דערבּאַרים זיך. קוק אָן דעם שמייכל אויף די לעפּצן, ס־איז דער שמייכל, וואָס איך האָב גימאַכט ירשינין און וואָס פאַרדאָרבט אַלץ.

יא, ס־איז דאָך אַזוי. טראַכט אַלים, גלייב איך, אַז אַ ניי דור וועט אויפשטיין מיט אַ גאַנצער נשמה און וועט צוריק אויפבויען אַלץ, וואָס איז גיוואָרן צושטערט.

אָבער נאָר אויף איין מינוט.

באַלד ווערט אַלץ אין מיר צוריק פאַרלאָשן.

*) דער לעצטער פראַגמענט פון די דאָזיקע בריף-סעריע איז גיוועזן אָפּגידרוקט אין „בית-יעקב-אַלמאַנאַך" אונטערן נאָמען „אַ פענצטער פון אָפּגרונט".

ס'איז גאַרנישט פאַרבליבן. אַלץ אין מיר איז שוין גישטאָרבן. דער טויט וועט בלויז קומען צונעמען דאָס, וואָס גיהער צו אים שוין לאַנג.

הם... ס'איז דאָך גוט צו וואוינען אין אַ גרויסער שטאָט. פאַראַן הויכע היי-זער, וואָס רייסן זיך אין הימל אַריין.

אַ שפרונג פון דער הייך און — צו אַלץ איז אַ סוף, ס'בלייבט נישט קיין שריד ופליט.

און דאָ איז דער קערפּער צוגיבונדן, ווי מיט קייטן. פאַרסם, שיס, שפרינג אין ים אַריין — דער גוף בלייבט, אַ טויט שטיק מענטשלעכע שאַנדע.

טפוי!

ניין. כ'בעט דיך, פאַרגעס דאָס אַלץ. פאַרגעס...

פאַרגעס אויף אייביק איינעם פון די פאַרלוירענע און פאַרשטויסענע — שמואל בערזאָן.

ב.

— צי גידענקסטו מיך נאָך?..

כ'מיין, אַז עפּיס אַ טונקל אָנדענקען פון מיר איז נאָך אין דיר פאַרבליבן.

יאָ, איך בין אליעזר הלוי, איינער פון יענער חברותא אין די צוואַנציגע, אויפגיבראַוזטע יאָרן פון „שטורים און דראַנג" אין אונדזער שטעטל.

און אונדזער פירער איז גיוועזן שמואל בערזאָן, זיין אָנדענק זאָל זיין פאַר.. ניין, צו וואָס שעלטן אַן אומגליקלעכן מענטש, וואָס האָט אומגליקלעך גימאַכט אויך אַנדערע, ציליב אַ קרענקלעך נקמה-גיפיל, וואָס האָט אין אים גיוואַקסן.

איצט באַגרייף איך אַלץ.

אָבער — טראָץ אַלים זענען דעמלט גיוועזן די בעסטע יאָרן פון אונדזער לעבן. מיר האָבן ג'לעבט אַ לעבן פון האַרץ און נשמה, אַ לעבן מיט שטרעבונג און ציל.

און אונדז איז גיוועזן קינדיש תמימות, גיבענטשט איז זיין אָנדענק אויף אייביק.

די זון האָט דעמלט אויפגישיינט. מיר האָבן גיגלייבט, אַז אָט וועט פון אונ-טער די חורבות פון דער גרויזאַמער מלחמה אויפשפּראָצן אַ ניי לעבן.

און דערנאָך איז ווידער גיוואָרן טונקל.

איך בין גיוועזן דער איינציקער צווישן אונדזער גאַנצער חברותא, וואָס האָט עולה גיוועזן קיין ארץ-ישראל.

דער איינציקער גליקלעכער, וואָס האָט זוכה גיוועזן צו פאַרווירקלעכן די שטרעבונג, וואָס האָט דעמלט אָנגיפולט אונדזערע הערצער מיט בענקשאַפט אין די טעג און מיט פאַנטאַזיע-חלומות אין די נעכט.

און אָט בין איך אין ארץ-ישראל.

און יעצט בין איך גיקומען צו דיר און מיין האַנט ציטערט. הער. אַלץ איז גיוואָרן פאַרלאָשן. אַלץ, אויך דאָס פייער אין האַרץ. גאָרנישט איז פאַרבליבן.

ס'איז צופלויגן אויך דאָס בענקיניש, וואָס האָט אָנגיפילט אונדזערע הערצער מיט אַ פריידיקן ציטער, אַלץ פאַר וועלכן מיר האָבן חרוב גימאַכט אַ גאַנצע וועלט אין אונדז איז אויסגיוועפט און ס'איז גיבליבן בלויז קאַלט אַש.

וואַרט אַ מינוט, כ'בין אַזוי מיד, טויט מיד.

וואָס? עפּיס האָט אין דער אותו מינוט אַ צאַפּל גיטון אין מיר. צי איז נאָך דאָרט עפּיס פאַרבליבן אונטערן אַש? צי איז נאָך נישט פאַרלאָשן דער לעצטער פון די פונקען?

כ'ציטער אין גאַנצן. די האַנט לאָזט מיך נישט אַלץ שרייבן, וואָס ס'שווימט אויף אין האַרץ.

וואַרט אַ מינוט. שוין. יעצט איז שוין אַלץ אַדורך.

הער.

איך בין גיקומען דאָ אַהער און צו מיין שרעק גיפילט, אַז גאַרנישט בינט מיך צו צו דעם אַלים דאָ.

צוביגונדן קען בלויז עפּיס אַ הייליקייט און ביי מיר איז שוין גאַרנישט גיבליבן. די אַלטע הייליקייטן זענען פאַרשוואונדן און קיין נייע זענען נישט גיקומען.

אין האַרץ איז גיבליבן אַ ליידיקייט.

„רעליגיע פון אַרבייט"... „רעליגיע פון..."

כאַפּט אַלץ דער טייוול.

אויב ס'איז נישטאָ דער חוש פאַר אַ הייליקייט, אויב ס'איז נישטאָ דער אויפבונד צו רעליגיע. אויב דאָס דאָזיקע וואָרט איז איינגאַנצן אָפּגימעקט אין מיר — וואָס־זשע קענען שוין מיר, מישטיינס-גיזאָגט, געבן די אַלע גידריידל-טע צונעמינישן, וואָס קלוגע טעאָריע-מאַכער האָבן אויסגיפונען, בכדי אויסצו-פולן די ליידיקייט, די פוסטקייט...

„פוסטקייט"... — טפוי! ס'איז אַ נאַריש, סענטימענטאַלע, ווייבערישע דער-פינדונג.

ניין, נישטאָ קיין פוסטקייט אין האַרץ. ס'איז דאָ רק פוסטקייט נאָר אין מאָגן.

און איך בין גיוועזן הונגעריק. און די שטיינער דאָ האָבן מיר גאַרנישט גי-געבן.

קיין שום זאַך, וואָס איז נאָנט צום האַרץ איז שוין נישט גיוועזן. נישט פאָלק און נישט באָדן. צווישן נשמה און נשמה — אַ תהום.

דאָך האָט מיך עפּיס דאָ גיהאַלטן. כאַפּט עס דער טייוול.

דעמלט האָב איך זיך גיטראָפן מיט אַ פּאָר חברים פון רוסלאַנד. זיי זענען קאָמוניסטן און אַרבייטן דאָ אין אַ „מושבה". מופקר־דיקע בחורים, וואָס שרייען אויף אַלץ.

און דעמלט האָב איך איבערגינומען די גאַנצע תורה „אויף איין פוס".

די היסטאָריע איז אַ מלחמה וועגן ברויט און די וועלט שטייט בלויז אויף ברויט. און אַ מענטש צו מענטש בינט גאַרנישט, נישט צו אַ פאָלק און נישט צו קיין לאַנד.

און דאָס איבריקע האָב איך שוין אַליין צוגיטראַכט.

איך בין אַ גיוועזענער ישיבה-בחור און איך האָב ליב צו דערפירן אַלץ ביז צום סוף. ביז דער לעצטער קאָנסעקווענץ.

אַזוי איז עס. זאָל דער טייוול נעמען די פייגן-בלעטער, די קלינגנדיקע טעאָריעס.

אויב האָסטו אַ האַרץ, וואָס פילט אַמאָל מיט צער, איז עס אַ שוואַכקייט, צו-קראַכינע סענטימענטאַלישקייט.

זיך־זשע אין דיין נאַרע און גיי אונטער. דער שוואַכער מוז אונטערגיין. די וועלט איז בלויז אַ מלחמה-פּלאַץ און דער, וואָס אַנטלויפט פון פראָנט, ווייל זיין האַרץ איז ווייך פון צו קענען דערהרגינען זיין ברודער — מוז שטאַרבן.

טויט צו די שוואַכע, לעבן צו די שטאַרקע.

און איצט לויערט אויף מיר דער תהום. און איך האָב זיך גינומען צו שיכּורן.

איך בין אַ שומר אין אַ ווײַן-קעלער און טרונק מיך אָן טויט שיכור און פאַר-געס די גאַנצע וועלט.

איך שפּיי דעמלט אויף אַלים. — ווי זאָגן מיינע רוסישע חברים — „נאַ-פּלעוואַט!"

שרעקלעך איז בלויז די ניכטערע מינוט.

און יעצט בין איך אַזוי ניכטער, ביז משוגעת.

וואַרט אַ מינוט. שוין.

לחיים!

— כאַ-כאַ-כאַ... דאָס וואָרט האָט זיך דאָך אַרויסגיריסן פון מיין מויל. אַ ירושה פון די אַלטע צייטן.

זאָל זיין אַזוי. לחיים! צום לעבן.

יאָ, עפּיס שפּראָצט אויף, איך פיל עס.

ס'וועלן קומען דאָ אַהער אַנדערע, וואָס האָבן נאָך די אַלטע הייליקייט אין האַרץ — זאָלן זיי זיין גיבענטשט.

און אַלץ וועט זיין הייליק. די שטיינער וועלן זיין הייליק און די ערד הייליק. און אַלץ, וואָס די האַנט וועט אָנרירן — וועט זיין קודש־קדשים. ווייל די הייליקייט וועט זיין אין האַרץ און וועט קיינמאָל נישט אויסוועפּן.

און מיט מיר... — פאַרפאַלן, צו ווייט אַוועק.

וואַרט אַ מינוט. ווייסטו וואָס ס'איז מיין לעצטע בקשה צו דיר? פאַרגעס, פאַרגעס מיך. פאַרגעס אַלץ, וואָס כ'האָב דאָ גיזאָגט.

מיינע חברים זאָגן, אַז איך בין משוגע... אפשר... נאַפּלעוואַט.

וואַרט אַ מינוט.

— לחיים! לחיים!

צום לעבן! צו אַ לעבן פון אונטערגאַנג און באָדן-לאָזיקייט און נישטיקייט!.. ניין, צו אַ ניי, פריש לעבן, מיט גלייבן און הייליקייט אין האַרץ — האָפּ אויך, ווער ס'איז אַמאָל גיוועזן —

אליעזר הלוי.

גיקליבינע פּערל

תורה־ווערטער, גידאַנקען און אַפאָריזמען פון גרויסע יידישע מענטשן

גיזאַמלט פון

א. שנור

[redacted]

סוכות

א'

די ימים־נוראים זענען ימי תשובה אָבער מיט יראה און אַ ביסעלע עצבות. סוכות זענען די זעלבע ימי־תשובה נאָר דורך אהבה און מיט שמחה.

ימים־נוראים זענען טעג פון סור מרע, סוכות — פון ועשה טוב.

(כתבי האר"י)

ב'

תשובה מתקן צו זיין בעולמות העליונים, איז נישט אונדזער ע־ך. אונדזער תשובה איז מתקן צו זיין זיך אַליין להבא. תעניתים וסיגופים נוצן מיר נישט נאָר מיט דריי באַדינגונגען:

א) אַ געזונטער מענטש, ב) אַ גראָבע עבירה און ג) אין די קליינע טעג.

גיבן מיר צמאָל יאָ רשות צו כאַפּן אַ תענית, איז עס, אַז מען זאָל טרינקען וואָרימס פּאַר טאָג און דאָס נישט ווייל מיר האַלטן דערפון, נאָר כדי ער זאָל נישט אַריינפאַלן אין עצבות, ווייל תשובה דאַרף זיין נאָר בשמחה.

תשובה אין אונדזער ערך טייטשן מיר סור מרע דורכן ועשה טוב. מישכו איז דער טייטש אָוועקציען און צוציען. אַז מע ציט אויף זיך אַרויף קדושה, ווערט מען ממילא אָוועקגיצויגן פון אַלים שלעכטן.

והנדח'ם בארץ חצרים — מע קאָן נדח ווערן פון דער קדושה ח"ו אַז מע איז זיך מיצר מיט תעגית וסיגופים. ווייל ממה נפשך, גייט מען נישט אויפן גלייכן וועג, איז דאָך תענית וסיגופים אויך נישט גלייך, אלא מע גייט אויפן גלייכן וועג איז דאָך עסן און שלאָפן אויך גוט. מע גיהער זיך אויסשלאָפן און אויסרוען כדי ס'האַרץ זאָל זיין אין גאַנצן, ווייל תשובה איז דער עיקר חרטה און דאָס האַרץ איז י כלי פון הרטה.

(דאָס לשון פון רבי אהרן מקאַרלין)

ג'

ראשון לחשבון עוונית - סוכות איז תשובה מאהבה און ביי אַזאַ תשובה, ווערט פון זדונות זכיות, דעריבער דאַרף מען נאָכאַמאָל איבער חשבונ'ען אַלע עוונות, כדי פון זיי צו מאַכן זכיות.

(ז"מר אסטראָווצער)

ד'

מצטער פּטור מן הסוכה — דער מצטער ווערט „פּטור" פון זיין צער, מן הסוכה, אינים זכות פון מצוות סוכה.

(ר' מענדעלי מוויזשניץ)

ה'

ז"ו שמחתנו הייסט עס דערפאַר ווייל סוכה איז דער סימבאָל פון מסתפק במועט און — איזה עשיר „השמח" בחלקו.

(עוללות אפרים)

ו'

דער עיקר יעדער זאָל היטן זיין אָרט, פון אַנ'ערבה אָדער אַ הדס קאָן מען נישט מאַכן קיין לולב, מע דאַרף זיך נאָר מתחבר זיין, אָט אַזוי ווי מע שטייט מיטן גדול, מיטן לולב און ערשט דעמלט ווערט עס אַ יידישע זאַך.

(חידושי הרי"ם)

ז'

סוכה זענען די ראשי־תיבות פון סומך ועוזר כל הנופלים.

(בני יששכר)

ח'

מע מאַכט אַ ב־כה איבערן לולב און נישט איבערן אתרוג, דערפאַר ווייל לולב מאַכט לו לב — ער האָט אַ האַרץ און דער עיקר איז דאָך אַ לב טוב דערי-בער איז — על נטילת לולב.

(בית אהרן)

ט'

כי יצפנני בסוכה ביום רעה — אין אַ שלעכטן טאָג ווערט מען ניצול און מע באַשיצט זיך מיט דער מצוות כוכה.

(רבי נחמן מבראָצלאָוו)

י'

דער רב זיצט אין סוכה, אַרומין טיש די שענצטע מקורבים, חסידים ואנשי מעשה. אין מיטן קומט אַריין אַ פּאַרשוין, וואָס האָט גיהאַט אַ שם פּאַר אַ מופקר און זייער אַ נידריקע בריאה. די חסידים ווילן אים אַרויסוואַרפן; אָבער דאָ רופט זיך אָן דער רבי ר' לוי יצחק: נו, וואָס ברענט איר אַזוי. אַז משיח וועט קומען און אונדזערע אבות וועלן זיצן אין דער סוכת מעורו של לויתן און איך וועל אַריינקומען, נו, וועט זיך אויפהייבן אַ גיוואַלט „הא, לוי יצחק, ווי קומט ער צווישן אַזעלכע אבות העולם". וועל איך ענפערן: לא מיט אַנ'אַלף, ביי מיר אין סוכה האָב איך אויך נישט גיקליבן, ווער עס האָט גיוואָלט איז גיקומען און גיזעסן.

י"א

מע בינט דעם לולב מיט דריי זאַכן, וואָס סימבאָליזירן צדיק־ים, מיטעלע און רשעים. זיי דאַרפן דאָך זיך האַלטן אין אייגים.

(המטעמים)

קהלת

י"ב

לב חכם לימינו – ס'האָבן אַ גרופּע יידן גישמועסט אין שבת וועגן פאַרשידענע וואָכידיקע ענינים. האָט דער „ישועות יעקב" זיי גיהייסן לייגן שלאָפן, ווייל שבת מאַכט שינה בשבת תענוג.

האָט איינער פון זיי זיך אָנגערופן אפשר מאַכט עס שיחה בשבת תענוג, אַז שמועסן איז אַנ'עונג שבת?

יאָ – ענטפערט דער „ישועות יעקב" – אָבער לב חכם לימינו, אַז דאָס פינטעלע זאָל זיך גיפינען אויף דער רעכטער זייט פון דער שין (שינה) ולב כסיל לשמאלו – אויף דער לינקער זייט, אַזוי אַז ס'זאָל מאַכן שיחה.

י"ג

יוסף דעת יוסף מכאוב – און איך זאָג: קרענקען זאָל מען און וויסן זאָל מען.

(דער קאָצקער)

י"ד

מה יתרון לאדם, וואָס נאָך ווייל אַ מענטש פונים באַשעפער מכל עמלו פאַר זיין גאַנצער האָריוואַניע תחת השמש. אַנשטאָט דעם, אַז דער באַשעפער לאָזט אים לייכטן די זון. צי איז עס נאָך אַ קליינע זאַך.

(רבי מרדכי מנעסכיז)

ט"ו

דער טעם פון קה"ת אין סוכות איז ווייל ס'איז זמן שמחתנו. זאָל מען עס נישט אויסנוצן אויף הוללות, ווייל ס'איז הבל־הבלים און מע זאָל זיין אַ ביסל ערנצט.

(לבוש)

ט"ז

אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב – ער זאָל טון אַ גוטע זאַך ולא יחטא און ער זאָל דערביי עפּיס נישט זינדיקן, האָבן אַ שמץ פון אַ פּני'.

(בעל שם טוב)

הושענה רבה

ט"ז

הושענה רבה, טייטשט: אַ גרויסע הילף. דעמלט קומט אַ שפע פון ישועות אויף יידן.

(רבי שלום מבעלזא)

י"ז

למענך דורשנו, הושענה. – ס'שטייט צד דרוש אחיך אותו, און מיר האָבן נישט קיין דורש, זיי דו אונדזער דורש.

(דער באַרדיטשעווער)

י"ח

הושענה ענינים מלהמניע – מע זאָל נישט אויפהאַלטן אונדז צו ענטפערן אין אַנ'עת צרה.

(זרע קודש)

י"ט

סובלת סבלך – ס'איז גלוי וידוע, אַז כ'קאָן ברענגען משיח, נאָר אַז דו, באַשעפער, קענסט סובל זיין דעם גלות, מוזן מיר אויך סובל זיין.

מיר זענען סובל דיין סבלנות.

(דער קאָזשעניצער מגיד)

כ'

אַ חתן שיקט צו אַ כלה סבלונות (מתנות) און דאָס איז ביי איר אַ צייכן, אַז ער וועט זי נישט פאַרלאָזן. אַזוי אויך מיר יידן האַלטן, באַשעפער, דיינע סבלנות, תורה ומצוות און מיר זענען זיכער אין דיין באַלדיקער ישועה.

(רבי ר' משה לייב)

כ"א

איר זאָלט „איינהאַלטן" ביי אייך די קדושה און די שמחה פון די ימים טובים.

(הכתב והקבלה)

כ"ב

נגילה ונשמחה בו – מיט וואָס קאָנען מיר זיך היינט פרייען, נאָר „בו", מיט אים, די מצווה פון זיין בשמחה.

(דער ריזשינער)

כ"ג

פּענער אין שמחת תורה זענען צו ווייזן אַז אונדזער פאָן איז די תורה, ווי עס שטייט: ודגלו עלי אהבה.

(מאור עינים)

כ"ד

וזאת הברכה – לייענט מען אין שמחת תורה, ווייל שמחה איז מקרב די הערצער און דאָ ווי ס'איז שלום דאָ איז ברכה.

(שו"ת מהר"ם מינץ)

* *
*

תִינוֹקוֹת בֵּית רַבָּן,
תִינוֹקוֹת יִשְׂרָאֵל
כִּי יִשְׁאַל הַמַלְאָךְ
הַמַלְאָךְ הַגּוֹאֵ׳ :
אֵיךְ שְׁנִיתֶם תּוֹרָה
אָלֶף, בֵּית וְגִימֶל,
אֵיךְ קִיַמְתֶּם בְּרִיתְכֶם
עִם אָדָם וְעִם אֵל --
וַעֲנִיתֶם כְּמוֹ
שֶׁעָנוּ הָאָבוֹת :
לָמַדְנוּ תּוֹרָה
מִתּוֹךְ אֵשׁ לֶהָבוֹת.

קָמַץ אָלֶף אָ
אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם,
וְדָמֵנוּ נִשְׁפַּךְ כַּמָּיִם ..

י. קרני — תל־אביב

אסתר הײטנער

פאַרוואָס?

דער צײַלונג

ס־אין גיווען פאַר תשעה־באב. אין בית־מדרש איז נאָך מעריב פאַרבליבן אַ קלײנער עולם, צוזאַמענגידרוקטע אין אַ ווינקל און גישוויגן האָבן זיי מיט אַזאַ שווייגן, וואָס האָט מער ווי גירעט.

אַ צײַטונג, אַ יידישע צײַטונג איז פאַר זיי גילעגן, פונוואַנען ס־האָט אַראָפּגישריגן דער יידישער חיי אונטער פאַרשידינע קעפּלעך: פּאָגראָם, אַנפאַל, באַיקאָט און נאָך אַזעלכע שטײַגער נײַעסן פון אַלע עקן וועלט האָבן אויפגיריסן די אויגן און זיי זענען עפּיס גיבליבן שטיין מיט אַ שטומען פראַגע־צײכן, ווי אַזוי איז עס מעגלעך? ווי אַזוי קענען אַזעלכע מעשים אָפּטון מענטשן מיט אַ שכל הישר?

— רבונו של עולם... — האָט אײנער אַרויסגיקרעכצט. און אין אָט די דרײַ ווערטער איז גילעגן דער ווײ פון טויזנט־יעריקע צרות.

רבונו של עולם... און מער נישט... נאָר צו אים. דאָס אַלטע פאָלק, דאָס קינד קרעכצט צום טאַטן און אַזוי קרעכצנדיק איז מען זיך אַהײם גיגאַנגען.

צוויי זענען נאָר פאַרבליבן אין בית־מדרש: שמואל און בעריש — לערן־בחורים, וועלכע האָבן צווישן זיך שטיל אָבער אַנטשלאָסן דיסקוטירט:

— „עפּיס קען מען גאָרנישט פאַרשטיין דאָס גיפיל פון אַנטיסעמיטיזם, זײַנע יסודות. מע קען עס פאַרשטיין אַלס אַ פּראָדוקט פון שנאה, ווײַל ס־באַווײַזן דאָך די פאַקטן, אַז ס־ווערן נישט גישוינט יונגע פּיצלעך קינדער, זקנים און פרויען. ס־איז אַ בלינדע שנאה. ווי אַ יונגער צורײַצטער אָקס, וואָס צוטרעט און צושטערט אַלץ נאָר, וואָס ער באַגעגנט".

— „און באמת, ווי קען עס אַ ייד פאַרשטיין? ער איז עס נישט בכוח צו פילן. ער טאָר נישט האָסן. ס־ליגט נישט אין זײַן נאַטור און ממילא קען ער נישט באַגרײַפן ווי אַזוי מענטשן קענען אַזוי ווײַט, אַזוי טיף זײַן אײַנגיוואָרצלט אין שנאה"

— „כ־ווייס נישט, נאָר טייל מאָל דאַכט זיך מיר, אַז ווייטער גייט עס נישט, אַז ווייטער וועט עס נישט גיין. איך ליב דאָס לאַנד. נאָר, זעט אויס, אַז מע וויל בגיוואַלט מיך אַרײַנפירן אין אַ שנאה־וועלט, ווי מע וואָלט גיצילט דערצו, אַז איך זאָל עס האָסן. אַז מע דאַרף גאָרנישט מײַן ליבשאַפט. כ־זאָג דיר, כ־שטיי אָפּט מאָל בײַם ראַנד. כ־האָב מורא... שנאה שרעקט מיך, איך וויל נישט האָסן, ג—ט האָט באַשאַפן דעם מענטש צו ליבן".

שמואל שמייכלט.

— ביסט נאַאיוו בעריש! האָסט אין גאַנצן פאַרגעסן אין דער אור־אַלטער שנאה פון עשו צו יעקבן, פון לבן צו יעקבן? הם... הבה נתחכמה לו פן ירבה... מ־האָט מורא פאַרן ייד כאָטש ער טוט נישט קיין שלעכטס. מע מוז ערשט אויסזוכן בלבולים, אויסטראַכטן פאַלשקייטן און העצעס, ווײַל ס־איז באמת נישטאָ אין וואָס זיך אָנצוכאַפּן. יידן טוען ס־זייעריקע ערלעך און גיוויסנהאַפט.

— און עמלק, אַנטיוכוס, המן?

— ווייניק האָבן מיר גיליטן נאָר צוליב שנאה? שרעקלעך איז שנאה, שרעקלעך זענען אירע קאָנסעקווענצן... שרעקלעך ביז גאָר...

— האָסט גיהערט, שמואל, פויערן אַרום אונדזער שטעטל, אָנגיזאַפּטע מיט שנאה, קוקן אויף אַ ייד מיט אַזעלכע גרויסע אויגן. כ־האָב מורא... יעדע נאַכט שרעקט מיך, טאָמער וועלן מיך אויפוועקן די קולות פון אַ מוטער פון פאַריתומטע קינדער, פאַרפײַניקטע זקנים, פון הײַזער אין פלאַמען און אין זיי אויסגישטרעקטע פאַרצווייפלטע אָרימס. אַך, ווי שרעקלעך...

— בעריש! עפן די גמרא! דעם פאַרשריגינים תלמוד. עפן אים, בעריש! אונדזערע זיידיס האָבן עס איבערגילעבט נישט בעסער...

נאָך אין מצרים איז עס גיווען: און אַזוי ווי זיי האָבן אים גיפּײַניקט צו פאַרטיליקן — איז גיווען פאַרקערט און — ס־וועט זײַן פאַרקערט.

ג—ט שלאָפט נישט, בעריש, עפן די גמרא!

און די צוויי בחורים האָבן פאַרהילכט דאָס בית־מדרש מיט זיסע טענער, וועלכע האָבן אָפּגיקלינגען ווי בשורות טובות אין דעם אַרומיקער פינצטערער נאַכט.

— — — — — — — — — — —

יידן האָבן אָפּגיהאַלטן זיצונגען. אָפּגיקלאַפּט אַלע טירן און גיבעטן שוץ. יידן האָבן אַרויסגיגעבן אויפקלערונג־שריפטן קייגן אַנטיסעמיטיזם. יידן האָבן גיפירט אַנ־אָפּווער־אַקציע.

דער אַלטער רבי שלמה איז דערבײַ גיזיצן, גיפּיפּקעט זײַן לאַנגע לילקע און גיזאָגט:

— אַ שפּיל, ווי אַלע שפּילערײַען. צי וואָס דאָס אויפקלערן, אַז מע וויל איבערהויפּט נישט פאַרשטיין. שריי צו דער וואַנט! אויב אַ גוי וועט זאָגן: איך האָס אײַך, ווײַל איר טראָגט באָרד און פּיאות — זאָלט איר אים נישט גלייבן. איר זאָלט אַפילו גיין, רעדן און זײַן ווי זיי און נאָך מער ווי זיי — וועט ער אײַך ווייטער האָסן. נאָר וואָס דען? אויב שוין אויפקלערן, דאַרף מען די יידן אַליין, אַז זיי זאָלן נישט פאַלן בײַ זיך, אַז זיי זאָלן זיך נישט באַמיען נושא חן צו זײַן בײַ די אומות העולם. ס־איז אַנ־עת צרה און מע דאַרף דעם עולם מחזק צו זײַן. חיזוק דאַרף מען פאַרן פאָלק, נישט בלויז כדי מע זאָל נישט אָפּלאָזן דעם יידישן וועג, נאָר אָפּטער זיך צוזאַמענטרעפן בײַם ספר. דער עיקר די יוגנט...

ס־ווײַזט אויס, אַז מיר זענען שוואַכער פאַר אונדזערע זיידיס. ס־איז זיי אויך נישט בעסער גיגאַנגען און זיי האָבן זיך אַ סך שטאַרקער גיפילט.

— — — — — — — — — — —

אין זײַן דאָרפיש גיוועלבל, האָט רבי בנימין גיפילט, ווי דער באָדן וואַקלט זיך.

דאָס גיוועלבל האָט ער שוין אַ סך יאָרן נעבן זײַן קלײן הײַזל. ער האָט גיהאַנדלט און זײַער גוט גילעבט מיט די קריסטלעכע שכנים, וועלכע האָבן אים ליב גיהאַט און ער פלעגט זיי אָפּט באָרגן, ווען זיי האָבן זיך גינייטיקט אין געלט.

— איין האַנט וואַשט די אַנדערע — פלעגט ער זאָגן — אַלע מענטשן זענען ג—טס קינדער.

יעדע פרײַע מינוט האָט ער גיזאָגט אַ קאַפּיטל תהלים, אַרײַנגיקוקט אין אַ פּסוק. קיין גרויסער למדן איז ער נישט גיווען, אָבער ער האָט זיך היימיש גיפילט אין די קלײנע אותיות. פאַר עטלעכע יאָר איז אים דאָס ווײַב גישטאָרבן איבערלאָזנדיק אים אַ באַחנט מיידעלע, פאַר וועמענס דערציִונג רבי בנימין האָט שטאַרק גיזאָרגט און גישטרעבט זי חתונה צו מאַכן מיט אַ בן־תורה און דערלעבן יידיש נחת.

ער האָט זי דעריבער גיהאַלטן ווײַט ווײַט פון זײַן מסחר, כדי זי נישט אַרײַנצוגיוויינען אינים דאָרפישן, לײַכטן און נישט־יידישן לעבן צווישן די פויערן. ער האָט גיוואָלט, אַז זי זאָל זײַן אַנ־אמתע יידישע טאָכטער און פאַרוואָס נישט? עס קומט אים נישט, ג—טס וועלט איז גרויס און אַלע האָבן רעכט אין איר זיך אויסצולעבן לויטן רצון, בפרט אַנ־ערלעך, אַחריותדיק לעבן.

אַזוי האָט ער גיטראַכט און זיי, די פויערן, האָבן אָנגיהויבן טראַכטן גאָר אַנדערע מחשבות. אַלץ איז זייער, די ערד, די זון, וואָס שײַנט איבער אים, די לופט, וואָס ער אָטעמט, זײַן האַרויוואַניע...

ווען ער פלעגט דערזען אַ יידישע צײַטונג מיט די לעצטע טאָג־טעגלעכע נאַטיצן, האָט ער אונטערגיזיפצט: המ... אײנער אַליין אין דאָרף. השי"ת זאָל זיך מרחם זײַן.

אויף תשעה באב איז ר' בנימין גיגאַנגען אין שטאָט אַרײַן און איבערגילאָזט אין שטוב מלכהלין מיט דער אַלטער דינסט. דאָס גיוועלב איז גיווען גישלאָסן און דער טאָג איז גיווען גאָר אַ הײסער.

שוין אָוונט. מוצאי תשעה באב. מלכהלע דערזעט שוין שטערן אויפן טונקעלן הימל, זי לויפט אַרײַן אין קיך גרייט צו אָוונט־ברויט פאַרן פאָטער און זעצט זיך וואַרטן...

שעהן ציען זיך. ס־וווערט שפּעט אין דער נאַכט. ר' בנימין איז נאָך אַלץ נישט געקומען.

און אָט קומט אַרײַן אַ קריסט:

— ביסטו דאָס יידן־מיידעלע? איז בנימין דײַן פאָטער?

— וואו איז ער? וואָס טוט ער? וואו? זאָגט מיר, וואו? — רײַסט זיך אַרויס פון מלכהלין אַ מבול מיט פראַגן.

— עט, גאָרנישט... ער איז נאָר אַ ביסל שוואַך גיוואָרן דאָרט אויף דער בריק. כ־האָב אים גיוואָלט געבן ווײַן צו פאַרזוכן האָט ער נישט גיוואָלט, נאָר דאָס, וואָס דו וועסט אים ברענגען...

מלכהלע כאַפּט אַ פלעשל ווײַן, לויפט מיטן קריסט אויפן אָנגיוויזינעם אָרט, וואו זי טרעפט באמת איר פאָטער אַ שוואַכן און פאַרחלשטן. זי דערמונטערט אים, רײַבט די שלייפן, וואַשט דאָס פּנים מיט ווײַן. דערקוויקט און דערפרישט אים ביז ער קומט צו זיך.

זי קען נישט פרעגן, זי צאַפּלט און ציטערט. איר פאָטער... איר אײנציקער... מיט שטומע דאַנקבאַרע אויגן קוקט זי אויפן קריסט. בײדע, זי און דער קריסט, דערהייבן און האַלטן אונטער דעם פאָטער און ברענגען אים אַהיים. ער לייגט זיך אין בעט אַרײַן, עטעמט פרײַער און פילט זיך שוין אַ סך בעסער.

דער קריסט האָט פון איר קיין אויג נישט אַראָפּגילאָזט. אַזאַ גיטרײַקייט, אַזאַ האַרציקע ליבשאַפט. אַזאַ פיבערנדיקע זאָרג פון אַ קינד צום פאָטער האָט ער נאָך נישט גיזען...

ליבן אַזוי יידישע קינדער זייערע עלטערן? — ער קען דאָס גאָרנישט פאַרשטיין.

מלכה האָט אים גידאַנקט און דער קריסט האָט זיך גיזעגנט, ווערנדיק פאַרשווינדן אין דער נאַכט־פינצטערניש.

•

פון דעמלט אָן פלעגט דער קריסט זייער אָפט פאַרבײַגיין דאָס גיוועלבל, באַזונדערס פאַר די פענצטער פון ר' בנימינס הײַזל. ר' בנימין האָט פאַרשטאַנען וואָס דאָס באַטײַט: מלכהלע איז שוין גיווען ווי אַ פרוכט אין רײַפן זומער און אין זײַן מוח האָט ער אָנגיהויבן פּלאַניווען אַוועק צו פאָרן פון דעם דאָרף.

איין מאָל האָט דער קריסט גיטראָפן מלכהלין שטיין בײַ דער טיר פון זייער הויז און אײדער זי האָט אים באַמערקט האָט ער שוין צו איר גירעט:

— פאַרוואָס זע איך דיך קיינמאָל נישט? פאַרוואָס קומסטו נישט אין קלויסטער אויף דאָרפישע חתונות?

מלכהלע האָט גיוואָלט אַנטלויפן, נאָר זי האָט זיך דערמאָנט, אַז ער האָט גיראַטעוועט איר פאָטער, איז זי גיבליבן שטיין ענטפערנדיק:

— ווײַל כ־בין אַ יידיש קינד!

— אַזאַ יידיש קינד וואָלט מין גערן צו אונדז אַרײַנגילאָזט. קענסט זיך שמדן.

— אָבער איך וויל זיך דאָך נישט שמדן!

— וואָס טויג דיר צו זײַן אַ ייד, יידן זענען קראַנקע און נידריקע.

— נישט אמת! נישט אמת! — האָט זיך מלכהלע צושריגן

— כ־מיין נישט דיך, כ־מיין די יידן.

— אַלץ אײנס, איך בין אַ יידיש קינד!

די אַלטע דינסט האָט מלכהלין אַרײַנגירופן און דערמיט זי אַרויסגיראַטעוועט פון דעם פײַנלעכן שמועס.

— — — — — — — — — — —

ר' בנימין איז אַהײם גיקומען אַ צעבראָכענער, אַ שווײַגנדיקער. אָפּגיגעסן דאָס נאַכט־עסן האָט ער צוגירופן מלכהלין:

— ס־איז שלעכט... ס־איז ביטער... ג—טס צאָרן האָט זיך אויסגיגאָסן אויף אונדזערע קעפּ. מיר זענען הפקר.

אין דער דאָזיקער נאַכט האָט זיך דער הימל צעוויינט מיט אַ מבול־רעגן, וואָלקן־ברוכן האָבן פאַרפלייצט און פאַרגאָסן די ערד, אָפּגישווענקט ברעג־מיטגיריסן מילן, פאַרדעקט פעלדער, אָפּגימעקט מענטשלעך האָב און גוטס. ס־האָט זיך גידאַכט, אַז דער הימל וויל אָפּוואַשן די פאַרבלוטיקטע ערד. און אַזוי איז גיווען טאָג נאָך טאָג, נאַכט נאָך נאַכט... דאָס גאַנצע דאָרף איז גישטאַנען אין סכנה. ס־טײַכל האָט זיך גיהויבן. די פויערן האָבן נישט גיקענט גיין אַרבעטן אין פעלד, איז מין גיזעסן אין שענק און גיטרונקען. די גימיטער צוהיצט. ס־זענען גיקומען שליחים מיט קאַפּעלושן, גומינע שטעקנס, לאַנגע האָר און מ־האָט גידרשנט:

ג—ט רופט צו נקמה אין אונדזערע שונאים! ווער איז אונדזער שונא?

און אָנגישכורטע קולות האָבן גיענטפערט:

— דער ייד!

האָט זיך אײנער גיטראָפן אַ ניכטערער, וואָס האָט זיך צוריקגיהאַלטן, האָט ער שוין גיהאַט אויף זיך אַ מאַסע זידל־ווערטער:

— פאַרקויפט פון די יידן!

— אַליין אַ ייד מיט יידיש בלוט!

אַזאַ שליח איז אויך גיקומען „אויסצולייזן די אָרימע פויערן־נשמות און נקמה צו נעמען אינים שונא" אין דעם דאָרף, וואו עס האָט גיוואוינט ר' בנימין.

די קרעטשמע איז גיווען פול גיפּאַקט. מ־האָט צוגימאַכט טיר און לאָדן און אָנגיצינדן ליכט...

און דער שליח האָט גירעט:

— אַ חרפה צו אײַך! דאָ וואוינט אײַערס אַזאַ שונא, וועלכער זייגט אײַער בלוט...

ווילט איר באַווײַזן, אַז איר זענט ווערט צו באַוואוינען די ערד פון אײַערע זיידיס, אַז אין אײַך פליסט זייער ‚אײדל' בלוט — דאַן מאָרגן איז דער טאָג, מאָרגן אָוונט נעמט נקמה בײַ אים, דעם שונא, דעם ייד!

— און זײַן טאָכטער? — פרעגט אײנער

— זײַן טאָכטער זאָלט איר: אָדער מיטשיקן מיטן פאָטער, אָדער — אָפּשמדן!

— — — — — — — — — — —

מע קלאַפּט אין פענצטער פון ר' בנימין.

— ווער איז?

— איך.

ר' בנימין האָט דערקענט דאָס קול און אַרײַנגילאָזט.

דער קריסט דערצײלט אים אַלץ. מע קען זיך נאָך ראַטעווען און ער וועט דאָס גערן אָדורכפירן נאָר בתנאי — אַז ר' בנימין זאָל אים געבן זײַן טאָכטער פאַר אַ ווײַב.

ווי גיטראָפן פון אַ דונער שפּרינגט אויף ר' בנימין:

— וואָס? מײַן קינד? דיר? ווי קומסטו דו דערצו? נעם דיר מײַן גאַנץ פאַרמעגן אין טרעט אָפּ!

עס בלאַנקט אַ שאַרף מעסער. דער קריסט דערנענטערט זיך קאַלט און גילאַסן:

— איך שנייד דיר איבער דעם האַלדז! מער קיין צערעמאָניעס און איך נעם די צוזאַמען מיט דײַן געלט!

רב בנימין באַהערשט זיך, ער ווייסט, אַז דאָ וועט גאָרנישט העלפן מיט רעדן, מע דאַרף האַנדלען מיט שכל.

— ווייסט? האָסט מיך איבעראַשט. כ־בין נישט גיווען צוגיגרייט. קום מאָרגן, וועלן מיר שמועסן און דערלעדיקן דעם ענין.

דאָס מעסער בלאַנקט:

— אָט מאָרגן וועל איך זי קומען נעמען, זי וועט נישט איבער נאַכט אַנטלויפן.

באַלד ווי דער קריסט האָט פאַרלאָזן די שטוב, נעמט ר' בנימין צוזאַמען וואָס עס לאָזט זיך און וועקט אויף מלכהלין:

— שנעלער, אַ שאָד יעדע רגע... ששש... שטיל, פרעג נישט נאָר קום!

מלכהלע הייבט אויף די אויגן פון שלאָף, דערזעט איר פאָטערס בלייכן פּנים און אָריענטירט זיך באַלד אין אַלעם, וואָס דאָ קומט פאָר און שוין שלײַכן זיך בײדע איבער די פעלדער, וואו זי האָט זיך גילערנט די קולות פון פייגל, פאַרשטאַנען די סודות פון גראָז, ניקוויקט מיטן ריח פון בלומען, זי זעט אין איר דמיון די מאַמען. יאָ, זי פירט זי בײַם אָרעם, לאַשטשעט און צערטלט איר...

— — — — — — — — — — —

די שטילע נאַכט ווערט צוטרייסלט פון גיקלאַנג פון קירכן־גלאָקן. אַנ־אַלאַרם, די בריק האַלט בײַם פונאַנדערפאַלן, דאָס גאַנצע דאָרף שטייט אויף די פיס. מע לויפט ראַטעווען...

— ששאַ, מלכה... שנעל שנעלער און שנעלער די טריט. נאָך אַ מינוט און די בריק וועט אײַנפאַלן, דער וועג וועט זײַן אָפּגישניטן. די פויערן וועלן זיך אָריענטירן, אַז מיר אַנטלויפן. מלכה, כ־קען דיך שוין נישט דערשלעפּן אויף מײַנע אָרימס...

אָט זענען זיי שוין בײַ דער בריק. די פאַרנעפּלטקייט האַלט זיי אײַן.

זיי שטעלן דעם ערשטן טריט אויף דער בריק, ווען פון הינטן שלעפּט זיי עמיץ צוריק:

— האַ! גיוואָלט מיך אָפּנאַרן?

— לאָז מיך אָפּ! וואָס ווילט איר פון מיר? נעמט אײַך מײַן פאַרמעגן, נאָר לאָזט מיר דאָס קינד!

— זי איז מײַן! — שרײַט דער קריסט.

מלכהלע איבערוועקט זיך, ווי פון אַ שווערן חלום. זי דערפילט ערשט איצט קלאָר וועגן וואָס. עס האַנדלט זיך.

דאָס דאָרף איז זיך איז זיך צוזאַמענגילאָפן. דער קריסט רײַסט מלכהן פון אײן זײַט, דער פאָטער פון דער צווייטער. מלכה רײַסט זיך אַרויס. העצט הייבן זיך איבער בנימינס קאָפּ.

— מיין פאָ—טער! — שרייט זי פארצווייפלט.
צוויי גיזונטע אָרימס הייבן זי אויף און טראָגן זי אוועק. מלכה רייסט זיך אָרויס, לויפט, שפּרינגט אריין אינים טייכל מיטן אויסגישריי: שמע ישראל!..
איך שטאַרב אַלץ יידיש קינד!
ס'באַוויין זיך נאך אויף דער אויבערפלאַך פון די כוואַליעס צוויי אָרימס, וועלכע ווערן באַלד פאַרשווינדן, איבערלאַזנדיק אין וואַסער אַ גרויס, קיילי־כדיק ראָד.
בנימין שטייט פאַרגל ווערט. אַ פּאָר דרענגער הייבן זיך אויף איבער זיין קאָפּ.
ער פאַלט מיט אַ צושפּאָלטינעם שאַרבן
צומארגנס — אַ פּייטונגס־נאָטיץ: אין דארף ב. איז גיקומין צו אַן־אויספּרו ז

פון פאָלק. ס'זענין גיפאַלן צוויי מענטשן...
— — — — — — — — —
אין שטיבל, וואו רב בנימין האט יאָרן־לאַנג גידאווינט, האט מין צומאָרגנס שטיל גיזאָגט קדיש און מיט פאַרשטיקטע קולות תּפלה גיטון: אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך...
און בעריש האט גיזאָגט:
דער מענטש איז גיבוירן צו ליבן און נישט צו האסן. פארוואָס חילן זיי מיר זאָלן דווקא האסן?
— פאַרוואָס?!

אויפשטייג פון דער בית־יעקב־אַרביט

נישט גיקוקט אויף פאַרשידינע שוועריקייטן, בפרט צוליב די גישעענישן אָנהייב זומער אין מישלעניץ, האט פארט די בית־יעקב־צענטראַלע איינגיאָרדנט דעם סעמינאַר די היים און אַ פאַרט־בילדונגס־קורס אויפס לאַנד, אין אַ זומער־קאָלאָניע אין נאָפּראַוואַ ביי יאָרדאנאָוו. די קאָלאָניע איז גיוועזן מוסטערהאַפט אָרגאַניזירט אַדאַנק די ענערגישע באַמיאונג פון ר' משה דייטשער.

גלענצנד איינגיגעבן האט זיך באַזונדערס דער פאַרטבילדונגס־קורס פאַר אַ גרעסערע צאָל לערערנס. דאָס פּראָגראַם איז גיוועזן רייך און וויכטיק פאַר דער פּעדאַגאָגישער פאַרפולקאָמונג פון דער לערערשאַפט. דירעקטאָר אָרלעאַן האט גילערנט גישיכטע פון דער נייער צייט מיט פּראַקטישע לעקציע־מאַטעריאַל. פרוי ביעגין — יהדות־ענינים, פּרל. אייזן — העברעאיש, פּרל. גאָלדשטאָף — פּראַקטישע פּעדאַגאָגיק און מעטאָדישע לעקציעס, פרוי לורגישנער — דייטש אָרטאָקסישער לעקטור.

ס'איז אויך אָפּגיהאַלטן גיוואָרן אַ וויכטיקע לערערן־קאָנפערענץ, בעת וועלכע מ'האט פכבוד ראש באַהאַנדלט אַלע ערנצטע פראַגן פון אונדזער שול־וועזן. גאָר באַזונדערס פייערלעך איז אויסגיפאַלן דער סיום פון סעמינאַר־קורס, וואָס האט אָקאָרשט גיענדיקט. די שטימונג איז גיוועזן אַ גיהויבענע און דער חשק צו ווייטערע אַרביט איז אומגיהויער גישטיגן.

די פרוי פאַז, די דערציערין פון דעם בית־יעקב־היים האט אָנגיפירט די קאָלאָניע פון דער היים אויף אַ גלענצנדן אופן.

לערערן־קאָנפערענץ אין לאָדזש

דינסטיק און מיטוואָך עשית איז אין לאָדזש פאַרגיקומען אַ לערערן־קאָנפערענץ אויף וועלכע ס'זענין באַהאַנדלט גיוואָרן אַ ריי וויכטיקע פּראָבלעמען פונים בית־יעקב־שול־וועזן. אַ גינויער באַריכט אין קומינדיקן נומער.

באַשטייערט אייך פאַר ישיבת־חכמי־לובלין

אין אַלע יידישע שטובן איז דערהאַלטן גיוואָרן אַ וואונטש פון דער לובלינער ישיבה. עס איז גיוועזן דער חוב פון יעדן אָפּצוענטפערן מיט אַ גיהעריקער נתונה פאַרן גרויסן היכל־התורה ווי ס'איז יחי"ל.

צי האט איר עס שוין גיטון? צי האט איר דערפילט אייער חוב לגבי דער גרויסער ישיבה אין וועלכע ס'לערנין אַזוי פיל מופלגי תורה און פיל טאַלענטירטע פון דער יידישער תורה־יוגנט.

אויב איר האָט נאך נישט אָפּגישיקט אייער שפּענדונג — מוזט איר עס תּיכף טון. נישט אָפּצוּשפּאַרן, הייסט גרינגשעצן חלילה דעם גרויסן תּורה־צענטר און אייער גיוויסן איז באַלאַסטעט מיט אַ גרויסן חטא.

גידענקט־זשע אייער חוב און באַשטייערט אייך תּיכף מיט אייער נדיבהדיקער נתונה לטובת יחי"ל.

אויפפאָדערונג

אַלע בנות־סניפים ווערן אויפגיפאָדערט תּיכף אָפּצושיקן די ספּעציעלע רעגיסטריר־קאַרטלעך אויפן יאָר תּרצ"ז.

צענטראַלע בא"י אין פוילן

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר צו די תנאים פון אונדזערע בנות־חברות דאבּרע מאַרטשאַק און פייגע ליפשיץ. זאָל אייער נייער לעבנס־וועג זיין גיבענטשט פון השי"ת מיט אַ שפע פון ברכות.

בנות אגודת ישראל
פירערן וואַלדליפּעראַנט

לאַסק

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה גיטל סאָקאָלאָוו (באַדזאַנאָוו) צו אירע תנאים מיט ה' הערשל ראָזנבוים (באַדזאַנאָוו). זאָל אייער עתיד באַשטראַלט ווערן מיט נ—טלעכער ברכה און שטענדיקער צופרידנהייט.

בנות אגודת ישראל
לערערן לאה האַנדלסמאַן

באַדזאַנאָוו

א ברכהפולן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער גי־טרייער און איבערגיגעבינער שוועסטער דאבּרע גאָלדרייך (באַדזאַנאָוו) צו איר תנאים מיט ה' אברהם אַלטמאַן (גאַשעלסק). זאָל אייער בונד זיין גיבענטשט מיט פולער הארמאָניע. אייער צוקונפט זאָל זיין אַ קייט פון אייביק גליק און צופרידנהייט.

עלטערן, שוועסטער
און ברודער

באַדזאַנאָוו

Już ukazał się z druku

Hilel Seidman:

RENESANS RELIGIJNY KOBIETY ZYDOWSKIEJ

SARA SZENIRER — CZŁOWIEK i DZIEŁO

Treść:
1) Słowo wstępne, 2) Dzieciństwo, 3) Młodość, 4) Środowisko, 5) Religja w szkole powszechnej, 6) Atmosfera, 7) Własną drogą, 8) Walka o byt, 9) Praca nad sobą, 10) Tułaczka, 11) Światło w ciemności, 12) Bóżnica na Stumpfergasse, 13) Pierwszy przebłysk, 14) Szkoła przy ul. Katarzyny 1, 15) Tło, 16) Podwaliny, 17) Oddźwięk, 18) Agudas Isroel, 19) Ekspanzja, 20) Czasopismo „Bajs Jakow", 21) Datą przełomowa, 22) Seminarjum, 23) Pochód triumfalny idei, 24) Stowarzyszenie „Bnos Agudas Israel", 25) Gmach, 26 Ognisko centralne, 27) Praca dobroczynna, 28) Działalnoćć pisarska, 29) Słowo żywe, 30) Marzenie—rzeczywistością, 31) W Europie środk., 32) Na Litwie Kowień. 33) W Europie zachodniej, 34) Palestyna, 35) W Ameryce, 36) Rozwój Seminarjum w Krakowie, 37) Przed końcem, 38 Finał, 39) Świece sobotnie... 40) Sara Szenirer—oblicze duchowe.

Opinje i enuncjacje o „Bajs Jakow":
41) Rabin Izrael Meier Hakohen „Chofec Chaim" Raduń, 42) Rabim M. Alter, Góra-Kalwarja, 43) Rabin Izrael Friedman, Czortków (Wiedeń), 44) Rabin Ozer Grodzeński, Wilno, 45) Rabin Mordchaj Friedman, Sadagóra (Przemyśl), 46) Jakób Rozenhajm—Prezydent Światowej Organizacji „Agudas Isroel", 47) Dr. Nathan Birnbaum, 48) Rabin Dr. Josef Karlebach, Hamburg-Altona, 49) J. Hr. Ciechanowski (Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Waszyngtonie), 50) Rabin Dr. J. Hertz, Londyn, 51) Rabin Dr. Leo Jung, Nowy-Jork, 52) Prof. Cyrus Adler, Philadelphia, 53) Flora Sasson, Londyn, 54) Arnold Zweig.

Cena 95 groszy.

Adres: Administracja Bajs Jakow, Łódź, Kilińskiego 44
Konto Rozrachunkowe 15.

די פּראָבלעמען פון נאָענטן בנות־קאָנגרעס

דער נאָענטער יובל־קאָנגרעס וועט שטעלן אין צענטער פון זיין רייכן סדר־היום די וויכטיקסטע ברענינדיקסטע פּראָבלעמען פון יידישן רעליגיעזן פאָלקס־לעבן בכלל און פרויען־לעבן בפרט. זייט דער אַנטשטייאונג פון דער בנות־אַגודיסטישער באַוועגונג איז נאך נישט גיווען אַזאַ באַדייטנדיקער, ערנצטער צוזאַמענפאָר, ווי ס'וועט זיין דער יובל־קאָנגרעס. ס'וועלן בכבוד ראש באַהאַנדלט ווערן אַלע פראַגן און ענינים, וואָס אין זייער פאַרענטפער און דערליידיקונג איז אָפּהענגיק דאָס גיזונט מאַכן, שטאַרקן און באַלעבן די פּאָ יציאס פון דער טראַדיציאָנעלער יידישער פרוי אין גאָר דער וועלט.

בית־יעקב אַלס פאָלקס־שול. פון דער הויכער קאָנגרעס־טריבונע וועט דורך די טויער און טויערנס פון דער בית־יעקב באַוועגונג אויפסניי אויפגיקלערט ווערן דאָס חשיבות פון דער בית־יעקב־דערציאונג פאַרן יידישן פאָלק. ס'וועט אָנגיוויזן ווערן אויפן פאַרברעכערישן פאַרהאַלטן זיך פון די יעניקע יידישע עלטערן, וואָס שיקן נישט זייערע קינדער אין בית־יעקב און דערביי וועט גירופן ווערן יעדער יידישער קיבוץ צו שאַפן אַ בית־יעקב־שול פון אמתן, נישט־גיפעלשטן צענטראַליזירטן טיפ. די יידישע וועלט וועט גירופן ווערן ערנצט זיך צו פאַרטראַכטן איבערן באַטייט פון בית־יעקב אַלס שטאַרקסטער פאַקטאָר אינים זיכערן אַ גיזונט מסירת־נפשדיק צוקונפטיק דור, און ממילא מוז דער יידישער כלל פעאיק זיין פאַר ב"י צו ברענגין די גיהעריקע אָפּפערוויליקייט און אָנשטרענגונג.

אַ שטאַרקע און פעסטע אָרגאַניזאַציע. נאָך צען יאָר עקזיסטענץ פון „בנות" קען מער די אָרגאַניזאַציע נישט זיין קיין לויזער פאַרבאַנד, וואָס דאָס גיהערן צו אים זאָל נישט זיין פאַרבינדן מיט מאַקסימאַלער התחייבות. עס מוז זיין אַ פעסטע אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל אַרומנעמען אַלע יידישע רעליגיעזע טעכטער. אַלע, וואָס ווילן לעבן אינים גייסט פון דער תורה און ווילן אויך העלפן בויען דעם בנין פון דער אַגודיסטישער אָרגאַניזאַציע. מוזן צו דער בנות־באַוועגונג זיין איבערגעגעבן בלב ונפש, טראָגן אַלע אירע לאַסטן, מיטפילן דאָס גרויסע אחריות פון די אויפגאַבן און בפועל אַקטיוויזירט ווערן. דער קאָנגרעס וועט זיך פאַרנעמען ערנצט און זאַכלעך צו גיפונין די וועגן און שאַפן די מיטלען צו קענין אויסבויען און פאַרפולקאָמין „בנות" אַלס פעסטע אָרגאַניזאַציע.

נשי אגודת ישראל. ביז היינט איז נאך נישט גילונגין ריכטיק צו אָרגאַניזירן די יידישע רעליגיעזע פרוי אין אונדזער באַוועגונג. בנות באַשטייט לע"ע עפ"י רוב פון מיידלעך. זייער פיל וויכטיקע פּלענער קענען נישט רעאַליזירט ווערן אָן דער אַקטיווער מיטווירקונג פון די ברייטע יידישע פרויען־מאַסן. דער קאָנגרעס וועט זיך פאַרנעמען מיט לייגן די יסודות פון די פרויען־אָרגאַניזאַציעס „נשי אגודת ישראל", וואָס זאָל גיין האַנט ביי האַנט מיט בנות־אַגודת־ישראל און גימיינזאַם אַרביטן פאַרן דערהייבן דעם מאָראַלישן און עקאָנאָמישן מצב פון דער יידישער פרוי.

בתיה־פאַרבאַנד. דער קאָנגרעס וועט אָפּגעבן אַ ספּעציעלן טאָג פון זיינע פאַרהאַנדלונגין דאָס בתיה־פּראָבלעם. בתיה אַלס יונגסטע שוועסטער־אָרגאַניזאַציע פון בנות מוז ווערן אויסגיבויט און פאַרפולקאָמט. די דעלעגירטע בתיה־פירערנס וועלן האָבן די בעסטע גילעגנהייט זיך קעגנזייטיק אַרויסצוזאָגן און פאַרהאַנדלין איבער די בתיה־פּראָבלעמען.

קולטור־אַרביט. דער קאָנגרעס וועט זוכן די וועגן און זיך אָפּגעבן מיטן שאַפן די מיטלין, ווי אַזוי צו קענין אויספירן מכּוח אל הפועל דאָס קולטור־פּראָגראַם פון „בנות". די קולטור־אַרביט אַלס יסוד פונים גאַנצן בנות־לעבן מוז אוועקגישטעלט ווערן אויף אַ גיזונטן יסוד. דער קאָנגרעס, אַלס די העכסטע אינסטאַנץ פון דער באַוועגונג וועט אַ סך קענין אויפטון אין דעם פּרט.

ליטעראַטור און פּרעסע. פאַר דער צייט וואָס בנות עקזיסטירט איז דערגרייכט גיוואָרן דאָס האָבן אַן־אייגינע טריבונע, דער בית־יעקב־זשורנאַל. די דאָזיקע טריבונע מוז אָבער אריינקומין אין וואָס ברייטערע יידישע קרייזן. די בית־יעקב־בלעטער מוז גיגעבן ווערן די מעגלעכקייט צו קענין אָפטער דערשיינין, כּדי צו קענין דערהאַלטן דעם ענגין קאָנטאַקט צווישן דער באַוועגונג. פון גאָר באַזונדערער חשיבות וועלן זיין די קאָנגרעס־באַראַטונגין וועגן דער שאַפונג פון אַ ליטעראַטור, אַן־אמת יידישע ליטעראַטור פאַר דער יידישער פרויען־יוגנט.

ארץ־ישראל. פאַר דער ערשט יונג־גישאַפענע בית־יעקב און בנות אין הייליקן לאַנד מוז דערוועקט ווערן דאָס גיהעריקע פאַרשטענדיניש אין דער יידישער פרויען־וועלט. די צענטליקער עולות אין ארץ־ישראל, וואָס האָבן עולה גיווען אויף בנות־סערטיפיקאַטן און זענין די פּיאָנערנס פאַר אונדזער אידעאַל אין ארץ־ישראל, כּוז גיגעבן ווערן מצד אונדזער באַוועגונג אין חוץ־לארץ די גיהעריקע מאָראַלישע און מאַטעריעלע הילף. אַ גאַנצע ריי פראַגן, וואָס זענין פאַרבינדן מיט דער בנות־עליה אין דער צוקונפט, דאַרפן דורכן קאָנגרעס אָנטשיידט ווערן. דער קאָנגרעס וועט אויך דאַרפן זאָגן זיין שטאַרק דערמוטיקונגס־וואָרט צום רעליגיעזן יידישן ישוב בכלל און כלפּי חוץ אויסדרוקן אין נאָמען פון די ברייטע יידישע פרויען־מאַסן עמפּערונג און פּראָטעסט קייגן די מעשים תּעתּועים פון רוצחים און הפקר־מענטשן אין לאַנד פון אונדזערע אָבות.

יהדות און יידישקייט. דער קאָנגרעס וועט בעיקר זאָרגן אויף אַלע אופנים צו בויען פאַרטיפיקאַציעס פאַר יהדות און יידישקייט, אויפקלערן און פאַרטיפן דעם ריינים נישט־גיפעלשטן יהדות־גידאַנק אין דער יידישער פרויען־וועלט, אָנווייזן אויף דער יידישער פרוי, אַלס דעם אַנטשיידנסטן פאַקטאָר אינים יהדות־לעבן פון דער יידישער היים און פאַמיליע, וועקן אין דער יידישער פרוי דאָס באַוואוסטזיין פון דער גורל־שעה, אין וועלכער ס'לעבט דאָס יידישע פאָלק, און אַז יהדות און יידישקייט זענין די יסודות פון זיין אייביקן קיום. לערנין און פאַרטיפן זיך אין יהדות־ספרים, אָפּהיטן די מצוות, צניעות, שמירת שבת, כּשרות או"וו וועלן פאַרנעמען אַ חשוב אָרט אינים סדר־היום.

סאָציאַלע ענינים און פילאַנטראָפּישע הילף. פון די אָנגיוויייטיקסטע פראַגן זענין היינט די סאָציאַלע ענינים. די פּויפּעריזאַציע אין נויט נעמט אַרום די ברייטע יידישע מאַסן. פאַך־בילדונג איז גיוואָרן פאַר אונדזער פרויען־יוגנט אַ לעבנס־פראַגע. פאַרזאָרגן מיט אַרביט און באַשעפטיקונג די רעליגיעזע יידישע טעכטער איז גיוואָרן דאָס שאַרפסטע פּראָבלעם. אויך פילאַנטראָפּיע איז אין פיל פאַלן דרינגנד. זומער־קאָלאָניעס פאַר קינדער און יוגנט, באַשפייזונג און באַקליידונג פון אָרימע שול־קינדער גיהערן צו ידי וויכטיקסטע פילאַנטראָפּישע אַקציעס, וואָס מוזן אונטערגינומין ווערן אין אַ גרעסערן פאַרנעם. „בנות" איז די איינציקע אָרגאַניזאַציע פון דער תורה־גיטרייער יידישער פרויען־יוגנט, וואָס מוז זיך שטאַרק אָפּגעבן דאָס סאָציאַלע און פילאַנטראָפּישע פּראָבלעם און דער קאָנגרעס וועט שטעלונג נעמען צום דאָזיקן פּראָבלעם מיט דער ברייטסטער און טיפסטער אויפמערקזאַמקייט.

עס ליגט אַ הייליקער חוב אויף אַלע אונדזערע עסקנות מיט דער צוגרייטונגס־אַרביט צום קאָנגרעס ענערגיש זיך צו פאַרנעמין און קודם כּל זאָרגן דערפאַר, אַז יעדע בנות־אָרגאַניזאַציע פון ווייטסטן און קלענסטן אָרט זאָל האָבן אירס אַ דעלעגאַטן. יעדע 25 תּרומת־חברה פון יאָר צ"ז וועט געבן רעכט צו שיקן אַ דעלעגאַטן. אויך יעדע 40 בתיה־חברות וועלן קענין דעלעגירן אַ פירערן.

דער קאָנגרעס קומט פאַר אַנטגילטיק אי"ה י"ד־י"ז טבת אין לאָדזש.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

פרייז 60 גראשן.

BAJS JAKOW | ŁÓDŹ, Wrzesień 1936 r. | zeszyt 137

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW" Łódź, Kilińskiego 44. TELEFON 109-77. P. K. O. 67.795.

לעוזרנו הנכבד הסופר החשוב
מר יהודה ארי' לייב גירשט

לרגלי בואו בברית הנשואין, ברכתנו ברכת מזל־טוב הכי־עמוקה. יזכה לבנות בית נאמן בישראל.

מערכת „בית־יעקב"
ידידו א"ג פרידנזון.
לודז.

די הארציקסטע מזל־טוב ברכות און א גליקלעכן עתיד ווינטשן מיר די בנות־פירערנס:

לערערן מינדל לענטשעווסקא מיט הרב קאלמאנאוויטש (טיקטין)
" גיטל לובינסקא (לאדזש) " ה' טובי' ארי' זאנדבערג (קוטנע)
" ט. גאלדבלאט " ה' יחיאל כ"ץ (קשאנאוו)
פרל. פריידע גאלדוואסער " ה' גרינבערג (לאדזש)

צו זייערע חתונות.

בויט אייער היז אין גייסט פון אונדזערע אידעאלן.

לאדזש. צענטראלע בנות־אגודת־ישראל אין פוילן.

לידידי היקר לי מאד החו"ב צו"מ כש"ת מר חיים ארי' בערגלאז נ"י
ברכת מזל־טוב חמה ונלבבה לאירושיו.
ידידו עוז א"ג פרידנזאן.

א הארציקן מזל־טוב און א גליקלעכן עתיד ווינטשן מיר אונדזער חברה שרה אראנאוויטש (בלאשקי) מיט ה' ל. אלטמאן (קאליש) צו זייער חתונה. אייער לעבן זאל זיין א קייט פון גליק און צופרידנהייט.

פירערן שרה מערזער
בלאשקי בנות אגודת ישראל

נוח און קראפט אין דער ווייטערדיקער ארבייט פאר אונדזער אידעאל און אכות־ס ווינטשן מיר אונדזער ל. לערערן און פירערן פרל. שרה מערזער.

מענער־ראט
בלאשקי בנות אגודת ישראל

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר דער ח' פאמיליע פערעל צו די תנאים פון זייער טאכטער ברײנדל מיט ה' שלמה גאשיצאנסקי (קאושעניץ).

בנות אגודת ישראל
טלושטש לערערן צ. סאפיר

א ברכהפולן מזל־טוב ווינטשן מיר אונזער גיוו. איבערגעגעבענער פירערן פרל. חי' האלענדער (לענטשיץ) צו איר תנאים מיט ה' פערשט (איזשביץ־קוי.) זאל אייער בונד זיין געבענטשט מיט פולער הארמאניע. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אין גייסט פון תורה ומסורה.

בנות אגודת ישראל
לענטשיץ לערערן ק. שטערן

אויך מיר ווינטשן דאס זעלבע
צירל בוים און יוטע לעווקאוויטש

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. גיוו. לערערן און פירערן פרל. לענטשעווסקא צו איר חתונה מיט הרב קאלמאנאוויטש (ט קטין); אונדזער טרייער חברה איידל גורפינקל צו איר חתונה מיט ה' ראטענשטיין (ווארשע). איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד און גייסט פון אונדזערע אידעאלן. גליק און צופרידנהייט זאל אייער נייען וועג איל לעבן באגלייטן.

לערערן ר. שיטקא
בנות אגודת ישראל
צעירות בנות בית־יעקב
ז. ברעסלער

לשנה טובה תכתבנה מנהיגות הסמינריום בקרקה
שמענה־נא מורותינו ברכת תלמידתכן
שמחנה־נא כי ימלא ד' את רצון לבבכן
יתן ה' כורא גמול פעולתיכן
רב שפע יהי' שכרכן
לפניכן יוהיר מזלכן
יתמצאנה נחמ: בעבודתכן
חיים שמחים וארוכים לכן מנהיגותינו
לשנה הבאה עם משיח בן דוד נהי' בארצנו

המורה צ. גרינשטיין
בנות אגודת ישראל
אפולה תלמידות בית־יעקב

די הארציקסטע און איבעראל גישעצטע פירער־נס פון אינסטרוקטארן־קורס „חות שמואל" רעה. א"ג פרידנזאן, ד"ר. נ. בערלינער, לער. פרל. צירל נויגרישל, לער. פרל. שרה באכנער, לער. פרוי רבק ; הורוויץ. די אלע מיטבאטייליקטע חברות פון קורס, ווי אויך די חב־ות פון „אהל שרה" ווינטשן מיר א כתיבה וחתימה טובה.

ווארשע די ווארשעווער חברות מיט־
באטייליקטע אין קורס „חות שמואל"

א כתיבה וחתימה טובה און די הארציקסטע ברכות צום נייען יאר ווינטשן מיר אונדזער ל. לערערן פרל' י. געלבלום.

בנות אגודת ישראל
ראדאם בית־יעקב

א כתיבה וחתימה טובה ווינטשן מיר אונדזערע פירערנס: מרים בערגמאן און נעטקע ווייץ (תל־אביב, א"י) ווי אויך אונדזערע ח' פירערן פייגעלע וואלקאוויטש א ברכהפולן מזל־טוב צו דער חתונה פון איר ברודער.

גרופע אחדות
קאליש ביי בנות אגודת ישראל

א כתיבה וחתימה טובה ווינטשן מיר אונדזער ל. לערערן פרל. רייזל רעדליך און אלע מיטארביטערס פון היגן בית־יעקב. איר זאלט זוכה זיין צו פארווירקלעכן אונדזערע אידעאלן אין הייליקן לאנד.

בנות אגודת ישראל
קאנסטאנטין און אלע בית־יעקב־שילערנס

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אינדזערע ל. בנות־חברות צו זייער חתונה: ח. ראזענבערג (טורעק) מיט ה' מ. ראט (טורעק) און שרה גאצמאן (טורעק) מיט ה' לענציצקי (קאליש). זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אויף די בערג פון ציון גיקריינט מיט גליק, אייביקער הארמאניע.

בנות אגודת ישראל,
טורעק. לערערן רייזל גרינבאל.

א כתיבה וחתימה טובה ווינטשן מיר אלע פריינט און באקאנטע.

קאנסטאנטין מלכה און בלומע גרינבוים

אלע די וועלכע האבן זיך באטייליקט מיט מיר אויפן אינסטרו קטארן־קורס „חות שמואל", באזונדערס פרל. נייגרישל, פרוי פרידנזאן קבוץ „אהל שרה" און אונדזערע פירער, ווינטש איך א לשנה טובה.

ניי־קארטשין גיטל סטאלעוויטש

אלס דאנקבארקייט פון טריישאפט און איבערגעגעבנקייט פון אונדזער ח' פירערן פרל. גערשט ווינטשן מיר א כתיבה וחתימה טובה און א גליקלעך גיבעגנטסט יאר. דאס זעלבע ווינטשן מיר אונדזער גיוו. פירערנס בעם, גוטבראיט, סעגאל און זילבערינג

דאכרע ביי טורעק בנות אגודת ישראל

אויך איך ווינטש איך אלע א כתיבה וחתימה טובה

שפרה בעער

א הארציקן מזל־טוב און א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער ל. פירערן פריידע גאלדוואסער צו איר חתונה מיט ה' ארינבערג (לאדזש). דער אייביקער שטערן פון גליק זאל אייער באגלייטער זיין. השי"ת זאל אייער צוזאמענבונד בענטשן מיט זיין פולער ברכה אין שטענדיקער הארמאניע.

לאדזש דיין גרופע

א ברכהפולן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער ג. קאסירערן חברה חי' וואלערשטיין (זאקליקאוו) צו איר תנאים מיט ה' יהושע בריק (פראמפאל). זייט זוכה צו בויען אייער צוקונפט אין גייסט פון תורה וגדולה.

זאקליקאוו בנות אגודת ישראל

פיל גליק, גיזונט און צופרידנהייט ווינטשן מיר אונדזער ל. פירע ין צירל דים (קראקע) צו איר חתונה מיט ה' משה צוקערמאן (קראקע). זאל השי"ת אייער עתיד מיט ברכה והצלח: באצירן.

קראקע איר גרופע

מזל"ט חמה מעומק לב, וברכת כו"ט ש"ב יהרקת מר שלמה אלבן (ירושלים ת"ו) לנשואיו. תהי עתידך מזהיר.

לודז אלתר [illegible] שנור

מיינע ל. סעמינאר־דאצענטנס, חברו... פריינט, באקאנטע און הכשריסטנס ווינטש איך [illegible]

אסתר [illegible]ער

מזל־טוב און א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער איבערגיגעבינעם אגודה־עסקן און לייטער פון בית יעקב ה' מענדל מאקאווסקי צו זיין תנאים מיט דער בית־יעקב־לערערן פרל. שרה לוקסענבורג (דאמבראווע־גורנ.). דער אייביקער שטערן פון גליק זאל אייער באגלייטער זיין.

בנות אגודת ישראל
סעקר. יהודית קאלין
סלאווקאוו אלע בתי'־גרופן

אונדזער ל. לערערן פרל. אלטע ראפאפארט צו אירע תנאים מיט ה' בערגלאס (קראקע) ווינטשן מיר א הארציקן מזל־טוב.

II־טער פארברייטונגס־קורס
צום סעמינאר
קראקע לערערן ג. פאס

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר צו דער חתונה פון אונדזער אידעאלער בנות־חברה גיטל פלונסקער (שערפץ) מיט ה' יחיאל בורד (ירושלים) און צו די תנאים פון, אונדזערע ליבע חברות: שיינע דבורה סאפירשטיין (שערפץ) מיט ה' מאיר דוד פיעטרקוס (רראבין) און רחל טאץ (שערפץ־תל־אביב) מיט ה' מרדכי צוויק (לעמברג־תל־אביב). זאל אייער נייען וועג אין לעבן באגלייטן ג—טלעכער ברכה און אייביקער צופרידנהייט.

בנות אגודת ישראל
שערפץ לער. חנה בערלינער

בברכת מזל־טוב חמה ולבבית הרינו מברך את ידידי הנכבד מר יהודה ליב גירשט לנשואיו. יה"ר שעושר ואושר יתאחדו על שלחנו תמיד.

לודז משה פרידנזאן

טיף פארצערטע און מיט גיבויגינע קעפ שטייען מיר פאר דעם אפינים קבר פון אונדזערע הייס־גיליבטע, גישט־פארגעסינע חברה און שילערן שרה נאדלמאן ע"ה שילערן פון זעקסטן קורס, וועלכע איז פון אונדז אזוי פריצייט־ק אוועקגיריסן גיווארן.

זעקסטער קורס בית־יעקב.
בית־יעקב־פארוואלטונג
ר. איזראעלעוויטש און
לאגעוו אלע בית־יעקב־שילערנס

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריק איך א־יס מיין ל. פאטער יחי' צוליבן טויט פון זיין מוטער, ייין באבישי ע"ה. אין דער ארבייט פאר אונדזער אידעאל זאלסטו א טרייסט גיפונין.

אפאלע־לוב. דבורה ראלניק.

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזערע הברות טאבע און פייגל נאדלמאן צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער הייס־ גליבטע שוועסטער שרה ע"ה. יתן ד' שלא תוסי־ו לדאבה עוד און אין דער ארבייט פון אונדזער אידעאל זאלט איר א טרייסט גיפונין.

יוגנט־גרופע
לאגעוו ר. איזראלעוויטש

דעם טיפסטן צער און מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזער גיליבטער בנות־חברה און גיטרייער מיטארביטערן ביילע קופערמאן צוליבן פריצייטיקן טויט פון איר הייס־גיליבטן פאטער ע"ה. זאל דער אלמעכטיקער דיך טרייסטן צוזאמען מיט די וואס טרויערן אויף ציון וירושלים.

לער. ה. בידערמאן
בנות אגודת ישראל
וווישאגראד צעירות בנות

א ברכה פארן לימוד אין די בית־יעקב־שולן

זענען די באקאנטע און אנערקענטע לערן־ און לייען־ביכער

יידיש לשון

דריי חלקים

די לערערשאפט דארף אנווענדן אלע כוחות דאס די דאזיקע לייען־ביכער זאלן אויסגיקויפט ווערן דורך אלע תלמידות!

אויך מוזן אלע קינדער וואס קענין נאר לייענין יידיש, דורכלערנין דאס בוך „די מאמים צוואה" פון שרה שענירער ע"ה.

צו באקומין אין פארלאג „בית יעקב", לאדזש, קילינסקע 44.

Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon. Nakł. Centr. (B. A. J.) Agudas Israel w Polsce.

Tłocznia J. Diamenta Łodz.